

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΕ'.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1962

ΑΡΙΘ. 227

ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ ΜΑΣ(*)

Β'.

Ἡ γραμμὴ μας εἶναι τίνι τρόπῳ θὰ κατορθώσωμεν νὰ ἐμφανίσωμεν εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τὸν ἀρτίον τύπον τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ θὰ ἐργασθῶμεν πλέον ὡς χριστιανοὶ ἐργάται τοῦ Εὐαγγελίου. Διότι αὐτὸς ὁ τύπος θὰ εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἰκανὸς νὰ κυβερνήσῃ τοὺς καιροὺς, εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀνθρώπος ἀρχίζει πλέον τὰ ταξείδια τὰ διαπλανητικά. Ἐναντι αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ποία εἶναι ἡ ἰδική μας πνευματικὴ ἐργασία, ποῖον θὰ εἶναι τὸ ἰδικόν μας πλέον σύνθημα; Ἀπλούστατα τὸ σύνθημά μας θὰ εἶναι τίνι τρόπῳ θὰ κατορθώσωμεν νὰ ἐμφανίσωμεν τὸν νέον ἀνθρώπον, τὸν καινούργιον ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος θὰ κυβερνήσῃ τοὺς καινούργιους καιροὺς. Ὁ καινούργιος ἀνθρώπος ποὺ θὰ κυβερνήσῃ τοὺς νέους καιροὺς, εἶναι ἕνα ἔργον τὸ ὁποῖον εἶναι μέγα διὰ τὴν γενεάν τὴν παροῦσαν, ποὺ ζῆ εἰς τοὺς καιροὺς μας. Ἄλλὰ τὸ ἔργον ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εἶναι κολοσσιαῖον. Καὶ ἂν θέλωμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι θὰ κάμωμεν τὸ καθήκον μας εἰς τὴν ἐποχὴν μας, μόνον αὐτὸ τὸ ἔργον εἶναι ἐκείνο ποὺ παρουσιάζεται ἐνώπιόν μας: Ἡ διαμόρφωσις τοῦ νέου ἀνθρώπου εἰς τοὺς καιροὺς μας, ποὺ θὰ κυβερνήσῃ πνευματι-

κῶς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν. Διότι ἐὰν δὲν τὴν κυβερνήσῃ ὁ ἀρτίος ἀνθρώπος τὴν ἐποχὴν, θὰ τὴν κυβερνήσῃ—ποῖος ἄλλος;—ὁ μὴ ἀρτίος ἀνθρώπος. Ἐπομένως θὰ τὴν κυβερνήσῃ τὸ χάος. Ὅλη ἡ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἔγινε καὶ γίνεται, ἡ προσπάθεια τῆς ἰδικῆς μας ἀνακαινίσεως καὶ ἀνανεώσεως ὅλων, εἶναι μία προσπάθεια ἀρκετὰ δυσχερῆς καὶ ἡ ὁποία, ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἴπω, εἰς τὸ δεύτερον μέρος τώρα πλέον, ὅτι δὲν εἶναι ἡ εὐκολωτέρα τῶν προσπαθειῶν, διότι σημαίνει τίνι τρόπῳ θὰ πάρω πλέον αὐτὴν τὴν ζωὴν, τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ θὰ τὴν ἐξαγιάσω, διὰ νὰ κατορθώσω νὰ τὴν ἐμφανίσω ὡς περιεχόμενον ζωῆς ἀρτίου ἀνθρώπου. Τίνι τρόπῳ θὰ ἐξαγιάσω αὐτὴν τὴν ζωὴν ἡ ὁποία ἔρχεται εἰς τὰ χέρια μου, ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ μικροῦ παιδιοῦ μέχρι τοῦ γέροντος ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴν ἔξοδόν του πλέον, μέχρι τῶν προβλημάτων ἐκείνων τῶν τεραστίων τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν ἀτομικῶν ποὺ εἶναι ἐνώπιόν μας.

Μὴ νομίσωμεν, λοιπόν, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας ἕνα ἔργον, ὡς τὸ εἴπωμεν ἔτσι, «κοσμικόν», νὰ διεξαγάγωμεν ἕνα ἔργον *seculaire*. Εἶναι ἕνα ἔργον ποὺ εἶναι ἐδῶ εἰς τοὺς καιροὺς μας, εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ἐκτείνεται εἰς τὴν αἰωνιότητα. Καὶ εἶναι σαφές ὅτι εἶναι ἔργον, ποὺ ἀνατίθεται εἰς τοὺς ὅμους τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπὶ τοιαύτην ἔννοιαν λοιπόν, ὡς φύγη τελείως ἀπὸ τὴν ἀντίληψίν μας, ἡ ἀποψὶς κατὰ τὴν ὁποῖαν κηρύττομεν καὶ ἐμφανίζομεν ἕνα «κοσμικόν» ἔργον, ποὺ ἀφίστα-

(*) Τὸ παρὸν ἄρθρον ἀποτελεῖ ἀπόδοσιν ἑμιλίας (Β' Μέρος) εἰς τὸ φροντιστήριον μετεκπαιδύσεως στελεχῶν νεανικῆς κινήσεως (17 Ἀπριλίου-8 Μαΐου 1961) εἰς τὸν «Ἀπόστολον Παύλον».

ται ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ τὰς προϋποθέσεις τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ὁχι μόνον δὲν εἶναι ἔργον ἔκκοσμικεύσεως, ἀλλ' εἶναι ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπαιτήσῃ καὶ κόπον πολὺν καὶ μόχθον πολὺν καὶ θυσίας πολλὰς καὶ θὰ ἀπαιτήσῃ ἀκόμη ἀπάρνησιν πολλῶν ἀτομικῶν ἐπιδιώξεων διὰ νὰ κατορθωθῇ, ὥστε αὐτὴ ἡ ζωὴ νὰ ἐμφανίσῃ ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ μέρος τῆς τοῦ γήϊνου καὶ τὸ ἀνθρώπινον τὴν ἀξίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως διὰ νὰ ἴδωμεν καλύτερας ἡμέρας.

Τὸ νὰ κατορθώσῃς, ὥστε ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ ζωὴ νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ νὰ κατορθώσῃς ὥστε τὰ ἀτομικά σου προβλήματα νὰ μὴν εἶναι προβλήματα πού θὰ τὰ λύσῃ οἰσοδῆποτε ἔξω τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ τῶν προβλημάτων τῆς ψυχαγωγίας μέχρι τῶν προβλημάτων τοῦ γάμου καὶ τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως καὶ ἀπὸ τῶν προβλημάτων τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ μέχρι τῶν προβλημάτων τῆς προνοίας, εἶναι θέματα πού θέλουν πολλὴν σπουδὴν καὶ πολλὴν μελέτην καὶ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ μετασχηματισθοῦν εἰς πνευματικὴν ζωὴν. Αὐτὸς ὁ μετασχηματισμὸς εἶναι ἔργον πού θέλει σοβαρὰν σπουδὴν καὶ σοβαρὰν ἀπασχόλησιν. Ἄλλως ξεφεύγομεν καὶ ἀρχίζομεν νὰ ἀπασχολούμεθα μὲ πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων οὔτε γνωρίζομεν, οὔτε ἀντιλαμβανόμεθα περὶ τίνων διαβεβαίουμεθα, καὶ ἀρχίζομεν νὰ ἐμβατεύομεν εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὁ ἀνθρώπος θὰ ἀπασχοληθῇ κατὰ τρόπον ἰσορροπημένον μὲ αὐτὰ ἐὰν μάλιστα ἡ ζωὴ του δὲν μαρτυρῇ περὶ τῆς ἀξίας τῆς πίστεως του καὶ τῆς ἀρετῆς του.

Εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ ἠμπορέσῃ ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος νὰ ἰδῇ ἐπὶ τέλους τὴν ζωὴν του νὰ ἐξαγιαζέται. Δὲν νομίζετε ὅτι εἶναι καιρὸς καὶ ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ ὁ ἀνθρώπος πὼς ἀρκετὰ ἔζησα τὴν ζωὴν αὐτὴν τὴν παροῦσαν χωρὶς νὰ τὴν σκεφθῶ ὡς πνευματικὸς, ὡς ἄρτιος ἀνθρώπος; Καὶ ὅτι θὰ ἠμποροῦσε καὶ ὀλόκληρος ἡ γῆ στεναζόουσα καὶ συνωδίνουσα νὰ ζητήσῃ νὰ ἀπασχοληθῶμεν ἐπὶ τέλους μὲ αὐτὴν διὰ νὰ ἴδωμεν νὰ λάμπῃ ὁ ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης, ἀφοῦ καὶ ἡ γῆ αὐτὴ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐπλάσθη

ὡς ἓνα ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ καὶ αὐτὴ, ἓνα ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ πού καιρὸς εἶναι νὰ τὸ ἀνακαλύψωμεν. Καὶ ἐὰν πηγαίῃ σήμερον ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸ διάστημα διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ ἄλλα ἄστρα, ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος ἔχει νὰ κἀνῇ τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τοῦ ἄστρου τῆς γῆς, τὴν ὁποῖαν θὰ τὴν ἐμφανίσῃ ὡς κάτι πού εἶναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δι' αὐτὴν ἔγινε τόση πνευματικὴ ἐργασία καὶ τοιαύτη θυσία. Ἐργαζόμενος καὶ ἰσχυριζόμενος ὁ ἀνθρώπος ὅτι ἐργάζεται διὰ τὸ τί συμβαίνει εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὴν ζωὴν του, θὰ ἀνακαλύψῃ ταχέως, ὅτι μεταλίπτεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν ὡς ἐκπεσὼν πλέον, εἰς τὴν γῆν τῆς δουλείας καὶ τῆς φθορᾶς.

Ἐνῶ ἡ πορεία του θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι «ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὸν οὐρανόν», δηλαδή νὰ εἶναι μία πορεία συνεχοῦς προόδου καὶ θεώσεως, ὥστε πράγματι νὰ ἐμφανίζεται ἄρτιος πνευματικὸς ἀνθρώπος.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ πορεία ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εἰπωμεν μὲ τὴν ψυχολογικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, ὅτι εἶναι μία πορεία ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἐγώ, πρὸς τὴν ἀρτίαν προσωπικότητα τὴν ἀνθρωπίνην. Ὅλον τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς τοῦ νέου ἀνθρώπου, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τίνι τρόπῳ θὰ κάμῃ μίαν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ ἐγωϊσμοῦ μας. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡμεῖς θὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀφοῦ τὸν ἀναγνωρίσωμεν τότε θὰ τὸν νικήσωμεν. Διότι ἐὰν δὲν τὸν ἀναγνωρίσωμεν τότε θὰ τὸν «ἀποθῆσωμεν». Καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς αὐτὸς ἀποθούμενος θὰ ἐμφανίζεται ὑπὸ ποικίλας μορφάς, αἱ ὁποῖαι θὰ μᾶς ἐμφανίζουν εἰς τὴν καλύτεραν περιπτώσιν ὡς ἐκπεσόντας ἀνθρώπους.

Ἐὰν εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν πορείαν ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ ἀτόμου εἰς τὸ πρόσωπον, δηλαδή τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος δίδει πνευματικὸν περιεχόμενον εἰς τὴν ζωὴν του, τότε λύομεν τὸ πρόβλημα τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος δίδει εἰς τὴν ζωὴν του νόημα καὶ περιεχόμενον καὶ ὁ ὁποῖος ἀπαρνεῖται τὸν ἐγωϊσμόν του, θυσιάζει τὸν ἐγωϊσμόν του ὄχι διὰ τὸ μηδέν, ὄχι διὰ τὸ κενόν, ὄχι διὰ πράγματα πού δὲν ξεῦρει, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτύ-

χη κάτι ἀνώτερον. Ποῖον; Τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα ἱκανὴν νὰ ἀντιληφθῇ τὴν πνευματικὴν τῆς ἀποστολῆς.

Ἴδου λοιπὸν μία πορεία, τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἀπλοῦν ἄτομον εἰς τὸ πρόσωπον. Αὐτὸ ὅμως εἶναι δουλειά, εἶναι ἔργον τὸ ὁποῖον εἶναι ἐνώπιόν μας, εἰς τοὺς καιροὺς μας. Δὲν εἶναι θεωρία, δὲν εἶναι λόγια. Ἔχει περιεχόμενον μέγα, ὄχι μόνον διὰ τὸ μικρὸ παιδάκι ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν γέροντα ἀκόμη, ὁ ὁποῖος μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς θὰ πρέπη νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ μεταπηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄτομον εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ πρόσωπον, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ὅλη ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐργάζεται καὶ ἀναζητεῖ τὸ πρόσωπον αὐτὸ πού θὰ εἶναι ἱκανὸν νὰ κυβερνήσῃ τοὺς καιροὺς μας.

Ἔτσι λοιπὸν, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους βιολόγους εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὁ Lecomte du Noüy, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἔπαιξαν ἀρκετὰ σημαντικὸν ρόλον καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἀντιλήψεων περὶ ἀνθρώπου, φθάνει νὰ εἴπῃ τοῦτο: ὅτι ἡ φύσις μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὡς νὰ ἐπετέλεσε ἕνα μέγα καὶ σπουδαῖον βῆμα διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν ζωὴν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀνωτέρου θηλαστικοῦ ζώου. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη αὐτὸ τὸ πλάσμα, πού λέγεται ἄνθρωπος, εἶναι ὡς ἐάν ἐδημιουργήθη κάτι καινούργιο εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν ζωὴν. Τί καινούργιο; Καινούργιο πλάσμα πού διαφέρει κατὰ τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὸ ὀστέρινον σκεῦος ἀπὸ τὸ ζῶον; Ὁχι. Καινούργιο κατὰ τὸ ὅτι ἐδῶ πλέον ἐμφανίζεται ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις, ὅπου τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἐπιγνώσει μέσα εἰς τὸν χῶρον καὶ εἰς τὸν χρόνον, διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὠρισμένον ἔργον βοηθήσεως καὶ συμμαρτυρούσεως τῆς συνειδήσεώς του. Ἀπὸ τὴν στιγμήν λοιπὸν, πού ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται ὡς ἔχων συνείδησιν, ὑπὸ τὴν οἰανδήποτε ἔννοιαν τοῦ ὄρου συνείδησιν, γνωστικὴν καὶ ἠθικὴν, ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ ἄνθρωπος πλέον δὲν εἶναι ταυτόσημος μέ τὸ οἰονδήποτε ἀνώτερον ζῶον. Εἶναι καὶ ἄλλο. Εἶναι ἕνα καινούργιο πλάσμα. Ὁραιοτάτα λέγει ὁ Du Noüy ὅτι ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν εἶναι σὰν νὰ κἀνῃ ἔ-

να τεράστιον ἄλλα ἢ ζωὴ διὰ νὰ ἐμφανίσῃ ἕνα νέον πλάσμα, τὸ ὁποῖον λέγεται ἄνθρωπος καὶ τὸ ὁποῖον διακρίνεται ὅτι εἶναι νέον, ὄχι διότι τὰ κύτταρά του ἢ οἱ ἰστοί του διαφέρουν τυχὸν ἀπὸ τὰ κύτταρα ἄλλων ἀνωτέρων ζώων—ἤμπορεῖ καὶ ἐκεῖ νὰ ὑπάρχουν διαφοραί, πού χαρακτηρίζουν τὴν βιολογικὴν ιδιοσυστασίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει μία τεραστία διαφορὰ, τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦμεν νὰ εὐρωμεν εἰς κανένα ἄλλο ζῶον. Ποία; Ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἰδικῆς του υπάρξεως, ἡ ὁποία τὸν κάμνει νὰ τοποθετῆται ἐν χῶρῳ καὶ χρόνῳ καὶ νὰ παίρῃ μιαν ὠρισμένην στάσιν πλέον ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μέσα εἰς τὴν ζωὴν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μικρὸ παιδάκι ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἶναι ἰδιαίτερον ὑποκείμενον καὶ ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον, ἀρχίζει ἡ ἀνθρωπίνη περιπέτεια, ἡ ὁποία δὲν θὰ τελειώσῃ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν εὕρῃ τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει νὰ κάμῃ εἰς τὴν ζωὴν, ὑπὸ τὴν πᾶσαν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Αὐτὸ, λοιπὸν, τὸ ξύπνημα ἐτοιμάζει ἡ ζωὴ διὰ μᾶς σειρᾶς σπουδαίων βιολογικῶν, ψυχολογικῶν καὶ πνευματικῶν ἐπεξεργασιῶν. Καὶ ἡ μὲν βιολογικὴ καὶ ἡ ψυχολογικὴ προπαρασκευὴ εἶναι τόσον παρατεταμένη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε σχεδὸν τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς ζωῆς του, μέχρι δηλαδὴ τῆς ἐνηλικιώσεως, ἀφιερώνεται εἰς αὐτὸ τὸ στάδιον, πρᾶγμα πού δὲν συμβαίνει εἰς κανένα ἄλλο ζῶον τῆς ζωϊκῆς κλίμακος, ἀφοῦ αὐτὰ ἐντὸς ἐλαχίστου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρόνου εἶναι ἔτοιμα νὰ σηκώσων τὸ φορτίον τῆς ζωῆς. Διὰ τὸν ἄνθρωπον ὅμως μεσολαβεῖ ἕνα τόσον μεγάλον χρονικὸν διάστημα, διότι ἀπλούστατα ἡ ζωὴ ἐνδιαφέρεται νὰ ἐναποθέσῃ εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους ὤμους ἔργον τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ κανένα ζῶον.

Τὸ βιολογικὸν λοιπὸν στοιχεῖον προπαρασκευάζει διὰ τὸ ψυχολογικὸν καὶ αὐτὸ διὰ τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον. Τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον εἶναι ἐκεῖνο, πού ἐμφανίζει τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Καὶ ἔχω τὴν ἐντύπωσιν, εἶναι ὁ Du Noüy, ὅτι ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος εἰς τοὺς καιροὺς μας, δὲν τὸ ἀντελήφθη πλήρως αὐτὸ τὸ στοιχεῖον, ὥστε νὰ ἤμποροῦμεν νὰ εἴπω-

μεν, ὅτι ἔχομεν ζωντανήν, ὑποδειγματικὴν τὴν ἀνθρωπίνην ἐκείνην ἀρτίαν προσωπικότητα, πὺδ κατορθώνει νὰ ἐμφανίσῃ ἐνότητα σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος, νὰ ἐμφανίσῃ δηλαδὴ τὴν ἀρτιότητα ἐκείνην πὺδ θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ πνευματικὸν ἔργον ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς. Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν ἀκόμη ὅτι ἔχει ἐμφανισθῆ εἰς τοὺς καιροὺς μας ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Αὐτὸ εἶναι μία ἀποψις τοῦ Du Noüy.

Ἐκεῖνο ὅμως πὺδ ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχει τόσην σημασίαν νὰ κατορθωθῆ, νὰ νοιώσωμεν τὸν ἄρτιον ἄνθρωπον, ὥστε νὰ θεωρῆται ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν θὰ ἀποτελέσῃ μέγα καὶ σπουδαῖον φαινόμενον ἢ ἐμφάνισις τοιοῦτον ἀρτίων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τοὐλάχιστον ἔχουν βεβαίως κατ' ἀρχὴν τὴν θεωρητικὴν ὑπ' ὄψιν των γραμμὴν, ἀλλὰ καὶ φροντίζουν καὶ πρακτικῶς ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν θεωρίαν εἰς τὴν πράξιν.

Ἔτσι εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, διὰ τὸ ἔργον τοῦ πολιτισμοῦ, ἐμφανίζεται ὡς ἱστορικὴ πλέον ἀναγκαιότης νὰ μεταβῆ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἐγὼ του καὶ ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμόν καὶ τὸ ὑποκειμένον εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀρτίαν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὅπως εἶναι γνωστόν, ἔγινε ἓνα ξύπνημα τοῦ ἀτόμου μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τὸ μᾶλλον σημαντικόν. Εἶναι ἓνα ξύπνημα μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ὅπου τὸ ἄτομον ἀρχίζει νὰ ζητῆ τὰ δικαιώματά του. Εἶναι κάτι, διότι ἐπὶ τέλος τὸ ξύπνημα τοῦ ἀτόμου θὰ δώσῃ μίαν ὄθησιν καὶ εἰς πνευματικὰ ἀναζητήσεις, ὅσον καὶ ἂν αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ ἀναζητήσεις εἶναι ἀκόμη εἰς βραδὸν ρυθμὸν καὶ δὲν ἐμφανίζονται ὅπως πρέπει τοὐλάχιστον νὰ ἐμφανίζονται. Μετὰ ταῦτα, ὅμως, τὸ αὐτόχρημα ἦτο ὅτι τὸ ἄτομον αὐτὸ μετὰ τὸ ξύπνημά του, περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς μίαν μαζικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ζωῆς καὶ ἔτσι τὸ ἄτομον καθὼς ἐξυπνοῦσε δὲν καθωδηγήθη εἰς τὴν θεωρητικὴν του πορείαν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, ἀλλὰ καθωδηγήθη εἰς μίαν μαζικὴν ἀντίληψιν ἃς σκεφθῶμεν μόνον τὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα.

Ἔτσι ἔγινε καὶ ἀκόμη καὶ σήμερον γίνεταί μία διαμάχη μετὰξὺ ἀτόμου καὶ μάζης. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι: τὸ ἄτομον θὰ ὑπηρετήσῃ τὴν μάζαν ἢ ἡ μάζα τὸ ἄτομον; Μηχανικὴ ἀντίληψις καὶ εἰς τὴν μίαν περὶπτωσιν καὶ εἰς τὴν ἄλλην. Καὶ καιρὸς εἶναι πλέον νὰ κατορθώσωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν μας νὰ ἐμφανίσωμεν τὸ ἄτομον ἐκεῖνο πὺδ ἐνσυνειδήτως θὰ γνωρίζῃ, ὅτι ἔχει νὰ κάμῃ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν ἔργον ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἐμπνεομένης βεβαίως τῆς προσωπικότητος αὐτῆς εἰς τὴν πνευματικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὴν κατ' ἐξοχὴν Π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ η τ α.

Αὐτὴ ἡ γραμμὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου, εἶναι μία γραμμὴ, ἢ ὅποια θὰ ἢ μ πο ρ ἔ σ η νὰ δώσῃ τὸν ἄρτιον ἰσορροπημένον ἄνθρωπον, τὸν ἀγωνιστὴν πνευματικὸν ἄνθρωπον πέραν ἀπὸ τὴν συμβατικότητα τῶν ἀτομικῶν ἢ μαζικῶν ἐπιδιώξεων, μίαν συμβατικότητα τὴν ὅποιαν κατ' ἐξοχὴν ἔχει νὰ πολεμήσῃ ἢ ἀληθῆς πνευματικὴ διαπαιδαγώγησις. Ἐντεῦθεν καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν τομέα πολλὰκις δὲν ἐνεφανίσθησαν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει θὰ ἀναζητήσουν τὴν πνευματικὴν των σταδιοδρομίαν, ἀλλ' ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, πὺδ ἐταύτισαν τὴν σταδιοδρομίαν των αὐτῶν μετὰ μίαν μαζικὴν πορείαν καὶ μετὰ μίαν μαζικὴν κατεύθυνσιν, ὥστε ὅταν ἐδόθη μία οἰαδήποτε ἀφορμὴ, οἰαδήποτε δυσκολία, πόλεμοι, ἀναστατώσεις, οἰονδήποτε φαινόμενον, τὸ ὅποιον διασπᾷ τὴν σύγχρονον ἰσορροπίαν, νὰ ἐμφανισθοῦν ὄχι πρόσωπα ἀκολουθοῦντα τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἄτομα ἀκολουθοῦντα τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν των. Καὶ τὰ ἄτομα αὐτά, μετὰ τὴν διάσπασιν μιᾶς ἐπιφανειακῆς ἰσορροπίας, μόλις ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν διὰ νὰ ἴδοῦν πὺς πλέον τώρα ἐν ἐπιγνώσει θὰ ζήσουν, δὲν ἐπῆραν κατευθύνσεις καὶ γραμμάς ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν θεώρησιν τῆς ζωῆς, δὲν ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργικότητος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναζητήσεως τῆς εὐτυχίας μέσα εἰς τὴν πνευματικὴν σταδιοδρομίαν, ἀλλ' ἐδανείσθησαν ἀρχὰς ἀπὸ τὸν κόσμον, ἐδανείσθησαν ἀρχὰς ἀπὸ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα καὶ ἐδανείσθησαν ἀρχὰς καὶ ἀπὸ

τὴν ἀρχὴν τῆς ἡδονῆς. Ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν τραγικῶν αὐτῶν δανείων.

Ἐπὶ τοιαύτην ἔννοιαν ἀντιλαμβανόμεθα πόσον μέγα εἶναι τὸ ἔργον, ποὺ πρέπει νὰ ἐπιτελεσθῇ, πόσον δηλαδὴ τώρα ποὺ ξυπνᾷ πλέον τὸ ἄτομον, εἰς μίαν ὑπεύθυνον τοποθέτησίν του μέσα εἰς τὴν ζωὴν, θὰ χρειασθῇ νὰ καθοδηγηθῇ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα με ἀξιώσεις ἀρτιώσεως πνευματικῆς. Ἄλλως θὰ κάμωμεν ἕνα ἔγκλημα, θὰ ἀφήσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν νέαν γενεὰν νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν κόσμον. Καὶ βλέπομεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς διακυβερνήσεως αὐτῆς! Κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἀναζητήσιον ὕλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὕλικῶν ἐπιδιώξεων. Κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ γάμου. Κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ψυχαγωγίας. Κυβερνᾶται ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅταν περίφοβος καὶ περίτρομος καὶ μειονεκτικὴ ἡ νέα γενεά, καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκόμη, ἐμφανίζεται ἐνώπιον μιᾶς κοινωνίας μοιχαλίδος καὶ ἀμαρτωλοῦ, ἡ ὁποία ἐνῶ δὲν ἔχει νὰ δώσῃ τίποτε, ἀσκεῖ ὁμοῦς μίαν τρομακτικὴν πολλακίς πίεσιν εἰς τὴν νεολαίαν, χωρὶς αὐτὴ ἡ γενεά, ποὺ δὲν ἀπορρίπτει τὴν πίστιν, νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν χριστιανικὴν καθοδήγησιν, ὥστε νὰ εἴπῃ ὅτι θὰ ἀναλάβῃ ἔργον ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν πνευματικὸν βίον καὶ ὄχι μόνον νὰ μὴ πάρῃ συνθήματα ἀπὸ μίαν τέτοιαν κοινωνίαν, ἀλλὰ νὰ δώσῃ.

Ἔτσι θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσωμεν τὰς ἀρνητικὰς ἀντιλήψεις καὶ νὰ υπογραμμίσωμεν τὴν ἀνάγκην τοῦ ἑξαγιασμοῦ τῆς συγχρόνου ζωῆς. Μεῖ ἄλλα λόγια θὰ χρειασθῇ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ χριστιανικὴ ἀγωγή, ἡ ὁποία θὰ ποιμάνῃ καὶ θὰ καθοδηγήσῃ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ἡ ὁποία κυρίως θὰ παιδαγωγήσῃ τὸν ἐγωϊσμόν μας καὶ τῆς νέας γενεᾶς τὸν ἐγωϊσμόν.

Διὰ τὰ περᾶσα λοιπὸν τὸ ἄτομον εἰς τὸν ἄρτιον ἄνθρωπον, θὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι θὰ βοηθηθῇ εἰς τὴν διακινεργησίαν του, ἐὰν φροντίσωμεν νὰ καλλιεργήσωμεν ὀρισμένα ἀνθρωπολογικὰ συστατικά εἰς τὰ πλαίσια τῶν δύο προηγουμέ-

νων βασικῶν γνωρισμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως.

★

Πρῶτον ἀνθρωπολογικὸν συστατικὸν τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν ἄρτιον ἄνθρωπον εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐλευθέρως ἀγωνίζεται, ἐλεύθερος διαθέτει τὸν ἑαυτόν του. Δὲν ἐξαρτῶμαι κατὰ τὴν συνείδησίν μου ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅσον σεβαστὰ πρόσωπα καὶ ἂν εἶναι αὐτοί. Ἐὰν ἐργάζομαι πνευματικῶς, εἶναι διότι ἐλευθέρως ἐπιθυμῶ νὰ προσφέρω τὸν ἑαυτόν μου καὶ νὰ ἐργασθῶ εἰς ἕνα τέτοιο ἔργον, χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως, ὀποθενδήποτε προερχομένην, δέσμευσιν ἄλλην πλὴν τῆς συνειδήσεώς μου ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἄρτιος ἄνθρωπος χωρὶς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν. Ἐὰν ζητήσωμεν ἀρτίους ἀνθρώπους χωρὶς ἐλευθερίαν τότε θὰ ἔχωμεν βεβαίως πρὸς στιγμὴν ὀπαδούς, θὰ ἔχωμεν μίαν μᾶζαν, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως ἠμπορεῖ νὰ χειροκροτῇ, ἀλλ' ὅταν ζητήσετε ἔργον καὶ ἀγῶνα καὶ προσπαθείας, ἦγουν, ὅταν ζητήσετε νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν χρυσὴν γραμμὴν τῆς ἀρτιώσεως, ποὺ εἶναι ἡ ἐνσυνείδητος, προσωπικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τότε πλέον θὰ ἰδῆτε, ὅτι ἔχετε ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐπωμισθοῦν ἔργα σπουδαῖα καὶ ὑψηλά.

Ἐὰν δὲν ἔχωμεν ἐλευθέρους ἀνθρώπους, τότε εἰς τὴν πρώτην δυσκολίαν θὰ ἀρχίσουν νὰ στρέφονται πρὸς τὸν κόσμον διὰ νὰ ἀρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὁ μὴ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἔχει μίαν δουλείαν τεραστίαν, τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν, τὴν ἀνθρωποδουλείαν. «Ἄλλ' εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην». Θέλετε λοιπὸν ἄρτιον ἄνθρωπον; Θὰ ἔχετε ἐλεύθερον ἄνθρωπον!

Δεύτερον συστατικὸν θὰ εἶναι ἡ εὐλικρινεία. Θὰ εἶναι εὐλικρινῆς ἄνθρωπος. Ὅτι λέγει θὰ τὸ πιστεῖν καὶ ὅταν λέγῃ κάτι, εἶναι διότι τὸ δέχεται καὶ τὸ ἀπάξεται καὶ τὸ ζῆ καὶ δὲν τὸ λέγει ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ φανῇ ἄρεστός καὶ εὐχάριστος. Ἐπὶ τοιαύτην ἔννοιαν θὰ ἔχωμεν καὶ ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου θὰ δεχόμεθα τὰς ἀπορίας του καὶ θὰ εὐχαριστοῦμεθα με τὰς ἀπορίας του. Διότι αὐτὸ σημαίνει εὐλικρινῆ

καὶ τίμιον πνευματικὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος βεβαίως ἔχει ἀπορίας καὶ ἐρωτηματικά. Θὰ εὐχαριστοῦμεθα καὶ μὲ τὰ ἐρωτηματικά, ἀρκεῖ νὰ εἶναι καλῆς πίστεως, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἐρωτηματικά πού ὄντως τὸν ἀπασχολοῦν καὶ δὲν εἶναι ἐρωτηματικά διὰ νὰ ἐντυπωσιάσῃ ἀπλῶς.

Τρίτον ἀνθρωπολογικὸν συστατικὸν εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού βαδίζει πρὸς τὴν ἀρτίωσιν, ξεύρει νὰ θέτῃ τὰς φιλοδοξίας του εἰς τὴν πνευματικὴν του ἐργασίαν, εἰς τὴν πνευματικὴν του προσωπικότητα. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἐστερημένος φιλοδοξιών. Ἐχει φιλοδοξίας, ἀλλ' εὐγενεῖς φιλοδοξίας, πού γνωρίζει νὰ ὑποτάσῃ καὶ νὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Δὲν θέλει ὁ Χριστὸς ἄνθρώπους, πού δὲν θὰ δώσουν τὴν ἱκμάδα των εἰς τὸ ἔργον του. Δὲν θέλει ἄνθρώπους οἱ ὁποῖοι δηλαδὴ προσέφεραν ὅ,τι εἶχαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰ προσέφεραν μὲ τέτοιαν ἐξυπνάδα πού κάμνει ἐντύπωσιν καὶ ὅταν αὐτοὺς τοὺς ἄνθρώπους τοὺς καλέσετε εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔργον διὰ νὰ ἐργασθοῦν, διὰ νὰ γράψουν, διὰ νὰ προσφέρουν μίαν ὑπηρεσίαν, διὰ νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν πρόνοιαν, ἢ ὁποῦδήποτε ἄλλοῦ, νομίζετε ὅτι πολλάκις τὰ χάνουν σὰν νὰ μὴ ξέρουν πού εὐρίσκονται. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὥστε εἰς μὲν τὸν κόσμον νὰ ἐργάζονται σπουδαίως καὶ νὰ ἐπιβάλλονται, ἀλλ' ὅταν τεθῇ τὸ θέμα τῆς διακονίας διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐκεῖ ἐμφανίζονται ὅλοι οἱ πονοκέφαλοι καὶ ὅλοι αἱ κοπώσεις καὶ ὅλαι αἱ δυσκολαὶ καὶ ὅλα τὰ προβλήματα.

Θὰ εἶπῃ ἴσως κανεὶς. Καὶ τὴν συμβολὴν τῶσαν ἀνθρώπων; Οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν παραγνωρίσῃ. Μόνον ἄς ἐξετάσῃ ὁ καθένας μας τὴν συνείδησίν του, κατὰ πόσον μαρτυρεῖ ὅτι προσάφερομεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ πᾶν ὅ,τι ἠμποροῦμεν.

Διότι βλέπομεν πολλοὺς νέους ἄνθρώπους οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς ἐπὶ σειρᾶν ἐτῶν πνευματικῆς των καλλιέργειας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν κατάστροφωσιν καὶ τὴν ἀνάπτωξιν σχεδίων διὰ τὸ πνευματικὸν ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἀφιερῶσουν τὰς δυνάμεις των, ἀναλόγως τῶν κλίσεων καὶ τῆς

κλήσεώς των, τὴν ὁποίαν θὰ συνεδύαζαν μὲ τὴν ὄλην σταδιοδρομίαν των.

Εἶναι ὄντως θλιβερόν ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐργαζόμεθα καὶ σκεπτόμεθα, ὡς ἐὰν μὴ ὑπῆρχε Θεός!

Τέταρτον ἀνθρωπολογικὸν συστατικὸν τοῦ ἄρτιου ἀνθρώπου εἶναι ἡ καλωσύνη του πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἀδυνάτους. Ἄλλ' ἡ καλωσύνη αὕτη δὲν εἶναι μία παθητικὴ «ἀρετὴ», ἀλλ' εἶναι ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ γενναίου ἀνθρώπου. Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος τῆς καλωσύνης δὲν εἶναι ὁ περίφοβος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος συστέλλεται ἐνώπιον τῶν ἰσχυρῶν καὶ μειονεκτεῖ εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν του.

Λιατὶ παρουσιάζεται αὐτὸ τὸ φαινόμενον; Μήπως πρέπη νὰ ἐμβαθύνῃ κανεὶς ἀκόμη περισσότερο καὶ νὰ ἴδῃ πῶς κάνει αὕτην τὴν πορείαν του ἀπὸ τὸ άτομον πρὸς τὸ πρόσωπον; Αἱ περισσότεραι ἀδυναμίαι τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων πού περιστέλλονται καὶ πού ὑποστέλλουν τὴν σημαίαν τὴν χριστιανικὴν εἶναι ἀπλούστατα, ὅτι ἔχουν κενὰ καὶ ἔχουν ἐρωτηματικά, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀπήντησαν κατ' εὐθείαν καὶ τιμίως καὶ ἐνσυνειδήτως. Ἡ δύναμις λοιπὸν μὲ τὴν καλωσύνην θὰ ἐμφανίσῃ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι δὲν φοβοῦνται τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, δὲν φοβοῦνται τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ πάντα. Ἄλλ' εἶναι οἱ ἰσχυροὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν ἀγάπην προερχομένην ὄχι ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἀπὸ δύναμιν.

Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία τὴν ὁποίαν κάμνω δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἠμποροῦσα νὰ κάνω ἄλλοιῶς, ἀπὸ τὸ ὅτι φοβοῦμαι. Κάμνω θυσίαν ἐν ἐπιγνώσει, διότι θέλω καὶ διότι γνωρίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος ἐκδηλώσεως τοῦ πνευματικοῦ μου ὀργανισμοῦ.

Πέμπτον ἀνθρωπολογικὸν συστατικὸν. Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος θὰ ζητήσωμεν νὰ ἔχη τὰς ὄνειροπολήσεις του, νὰ ἔχη τὰ ὄνειρά του, ὅταν ἀκόμη ὑπάρχουν δυσκολαὶ καὶ κλονισμοὶ καὶ προβλήματα. Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν ἐγκαταλείπει

τὴν προσπάθειαν καὶ τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον, προσπαθεῖ καὶ ἀγωνίζεται, μὲ ἓνα ἱερὸν πείσμα. Ἐνώπιον τῶν δυσκολιῶν ἀναλαμβάνει ἀκόμη περισσότερον νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ ἔργον του καὶ νὰ τὸ ἀναδείξῃ τὸ ἔργον αὐτό. Καὶ ἐπομένως αἱ ὀνειροπολήσεις του καὶ τὰ ὄνειρά του ὄχι μόνον δὲν σταματοῦν, ἀλλὰ διαρκῶς ἀνανεώνονται ἐν ἐπιγνώσει μιᾶς ζωντανῆς πνευματικῆς πορείας.

Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος εἶναι ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει μίαν ἐνσυνείδητον φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς. Δὲν πρόκειται περὶ ἐκείνου πού ἔρχεται νὰ σᾶς διδάξῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ σᾶς εἰπῇ πολλὰς λέξεις καὶ σχήματα κενὰ ἐννοιῶν, τὰ ὁποῖα οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος καταλαβαίνει, οὔτε οἱ ἀκροαταὶ του καταλαβαίνουν. Ἄλλ' εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού ἔχει συνείδησιν ὅτι πιστεύει ἐν ἐπιγνώσει. Ἡ φιλοσοφία του εἶναι κατὰ λόγον αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, ὥστε νὰ ἠμπορῇ νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὴν πίστιν του καὶ τὴν ὑπαρξίν του καὶ νὰ μὴν ἔρχεται ὁ λόγος του—ἐννοῶ ἢ διανοητικῆ του ζωῆ—ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν πίστιν. Ἡ πίστις εἶναι ὑπὲρ τὸν λόγον, ὄχι ὅμως παρὰ τὸν λόγον.

Διὰ τοῦτο καὶ μία ἰδιαίτερα προσπάθεια τῶν «Ἀκτινῶν» ἦτο νὰ δώσῃ λόγον, νὰ δώσῃ τὴν δικαιολόγησιν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον, τὸν διανοούμενον, ὁ ὁποῖος θέλει καὶ τὸν ἑαυτὸν του νὰ ὑποδοθῆσιν καὶ τὸν λαὸν νὰ βοηθῆσιν εἰς τὰ ζητήματα τῆς Πίστεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Διὰ νὰ μὴ εἶναι ἡ Πίστις ἓνα κομμάτι πού δὲν θὰ εἶναι συνυφασμένον μὲ ὀλόκληρον τὴν ψυχικὴν μας ὑπόστασιν, ἀφοῦ «ἀγαπήσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου...». Οὔτε πάλιν ὁ λόγος καὶ ἡ διάνοια νὰ ἀποτελῇ εἰς τὸ ἔσωτερικὸν μίαν πέτραν σκανδάλου καὶ νὰ προσφέρῃ ἀφορμὰς ἀνισορροσίας, ἀφοῦ θὰ μὲν ἄκαλλιέργητος μακρὰν τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως. Διότι, ἂν εἶναι μακρὰν, θὰ ζητήσῃ τὰ δικαιώματά του, καὶ τότε θὰ τὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν κόσμον. Καὶ θὰ δεχθῶμεν τότε ὅτι τὸ λογικόν, μὲ τὸ ὁποῖον

ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, θὰ εἶναι ἐνα λογικὸν πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐμπνευσιν καὶ χριστιανικὴν δημιουργίαν. Ὅποῖος παραλογισμός! Ὅποια δηλαδὴ βλασφημία ἐναντίον τοῦ πλάσματος, τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον τὸ κατατέμνομεν καὶ κάμνομεν ὥστε ἢ λογικὴ του νὰ τίθεται κατὰ μέρος ἄχρηστος καὶ ὅταν ἔχετε μίαν τέτοιαν λογικὴν, ἔξω τῆς χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως, τί τὸ ἄπορον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ κληθῇ νὰ ἐργασθῇ εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔργον, ὅτι θὰ ἐργάζεται μὲ τὴν λογικὴν του ἔξω ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, τὴν ὁποῖαν θὰ τοῦ ἀναθέσουν, δηλαδὴ θὰ ἐργάζεται ἀνισορρόπως;

Πλείστα ἀνισορροπία προέρχονται ἀπὸ αὐτὸ τὸ φαινόμενον τῆς διασπάσεως. Ἄλλ' ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος ἔχει μίαν ἐνότητα, κατὰ τὴν ὁποῖαν προσπαθεῖ, ὥστε ὀλόκληρος ἢ ὑπόστασίς του νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ, βεβαίως καὶ κατὰ τρόπον λογικὸν καὶ κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν.

Ἐνα ἀνθρωπολογικὸν συστατικὸν τοῦ ἀρτίου ἀνθρώπου εἶναι καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐξοπλισμοῦ του. Ἐξοπλίζεται ἀπὸ πάσης ἀτόφως, διανοητικῆς, συναισθηματικῆς, πνευματικῆς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ὀρισμένων δεξιότητων καὶ ἱκανότητων διὰ τὴν ζωὴν, μέχρι μιᾶς γραφομηχανῆς καὶ μιᾶς ξένης γλώσσης, πού ἠμπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρῃ ἢ ζωὴ, τὰ ὅπλα τὰ σωστά, τὰ ὅπλα τὰ δίκαια. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ζητεῖ νὰ ἀνανεώνεται καὶ νὰ τρέφεται πνευματικῶς, καὶ κατ' ἰδίαν καὶ μὲ ἄλλους συνεργάτας του, φροντίζων νὰ διατηρῇ πάντοτε εἰς τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν περιωπὴν πού τοὺς ἀξίζει, τὰ μέσα τῆς χάριτος.

Ἄλλ' ἐν τέλει θὰ χρειασθῇ ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ τὸν νοῦν του εἰς μεγάλα πράγματα, ὄχι εἰς μικρὰ καὶ ταπεινὰ πράγματα. Δὲν θὰ φθειρεται μὲ μικρότητας, ἀλλὰ θὰ ἀποβλέπῃ πάντοτε εἰς κἀτί μεγάλο διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ὀνειρευέται, θὰ ζῇ καὶ θὰ ἐργάζεται μὲ σταθερὰν προσήλωσιν.

Ἐναντι ὅλων αὐτῶν, θὰ χρειασθῇ βεβαίως εἰς τοὺς καιροὺς μας νὰ ἀναπτυχθῇ

ἓνα πνευματικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον κατὰ τρόπον συγχρονισμένον, καθοδηγητικὸν καὶ καθολικὸν θὰ ἐπιλαμβάνεται ὁλοκλήρως τῆς ζωῆς τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων σειρά ἐργασιῶν ἔχει γίνεαι εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» ὅπου παραπέμπω διὰ τὰ περαιτέρω. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ὁποῖοι θὰ θελήσουν ὡς ἄρτιοι ἄνθρωποι νὰ ἐργασθῶν, θὰ πρέπει νὰ συγκαταθήσονται μίαν ἀκόμη ἀνάγκη: τὴν ἀνάγκην τῆς κοινότητος. Ἡ σύγχρονος ἀνθρωπολογικὴ ψυχολογία ἀποδίδει τεραστίαν σημασίαν εἰς τὴν πνευματικὴν κοινωνικὴν ἐπαφήν, εἰς τὴν κοινότητα πού ἀποτελεῖ ἐργαλεῖον καὶ ομάδα ἔργων πνευματικῶν συνεργαζομένων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκουν ἐκεῖ τὸν ἀληθῆ ἑαυτόν των. Τὸ πρόσωπον χάριν τῆς κοινότητος καὶ αἱ κοινότητες χάριν τοῦ προσώπου εἶναι μία χρυσὴ ἄλυσσις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Τόση σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀρτίωσιν τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς κοινότητος. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διεξαχθῇ ἔργον, ἃς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ εἴπω, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ οὔτε τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν δὲν ἠμπορέσῃ νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸν συνάνθρωπόν του.

Καὶ δὲν θὰ εἶναι κρῖμα εἰς ἓνα τέτοιο ἔργον, νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἀτομικὴν μας πρόοδον, ἐνῶ ταυτοχρόνως διὰ τὸ ἔργον πού λέγεται ἀπὸ κοινῶν συνεργασίαν καὶ πνευματικὴν συνεργασίαν καὶ διὰ τῆς κοινότητος συνεργασίαν, νὰ εἶναι κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ περιφρονοῦμεν καὶ τὸ ἐγκαταλείπομεν;

Αἱ ομάδες καὶ οἱ κύκλοι καὶ ὅλη ἡ ἐργασία μέσῳ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν κοινοτήτων καὶ τὸ ἄτομον ὑποβηθεῖ καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν προσφέρει τεραστίαν ἐξυπηρέτησιν. Ἐπομένως εἰς τὴν ἀνανέωσίν μας θὰ περιλάβωμεν καὶ τοὺς κύκλους οἱ ὁποῖοι ὡς συνεργεῖα πνευματικοῦ ἔργου, ἔχουν μεγίστην ἀποστολὴν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Δὲν ἠμποροῦμεν μόνοι μας καὶ ἐν

ἐργαζόμεθα μόνοι μας, ταχέως, ἂν εἴμεθα ἔντιμοι ἄνθρωποι, θὰ ἀνακαλύψωμεν, ὅτι πλανώμεθα. Θὰ χρειασθῇ ἀνάπτυξις συνεργασίας καὶ κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς καὶ ὅταν, δόξα τῷ Θεῷ, ὑπάρχουν τόσοι ἄνθρωποι, τὰ αὐτὰ φρονοῦντες, μὲ τὴν αὐτὴν πνευματικὴν διάθεσιν, τότε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους πρέπει νὰ τοὺς προσέξωμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν ὁ καθένας μας τὴν δυνατότητα συνεργασίας μέσα εἰς αὐτὴν τὴν κοινότητα.

Ἐπομένως ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος ἐξασφαλίζει καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς κοινότητος καὶ συνεργασίας τὴν ἀρτίωσίν του. Καὶ τότε, ἐὰν ἀκολουθήσωμεν αὐτὴν τὴν γραμμὴν τῆς πληρότητος, θὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ πάλιν τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμπην τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ νέου ἀνθρώπου τοῦ «κατὰ Θεὸν κτισθέντος ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας καὶ ἀνακαινιζομένου εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν». Ὅταν ὁ ἀστροναύτης, πού διήνυε τὸ ἀστρικόν διάστημα διὰ πρώτην φοράν, ἐπερονοῦσε ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν πλευρὰν τῆς γῆς πρὸς τὴν φωτεινὴν πλευρὰν, ἔλεγε ὅτι ἦτο ἓνα θαυμάσιον φαινόμενον τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἐνεφανίζετο βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἡ χάρις καὶ ἡ λάμπις τοῦ φωτός εἰς ποικίλας ἀποχρώσεις. Σκοτεινὴ πλευρὰ εἶναι ἡ πλευρὰ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Φωτεινὴ πλευρὰ, καὶ φῶς καὶ χάρις καὶ δύναμις εἶναι ἡ πλευρὰ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Ἄς δουλεύσωμεν δι' αὐτὴν τὴν ἄποιν τὴν φωτεινὴν καὶ ἃς ἐξεγερθῶμεν ὅλοι διὰ ἓνα τέτοιο ἔργον, ὅπου θὰ παρουσιασθῶν ἄρτιοι ἄνθρωποι μὲ χριστιανικὴν ἔμπνευσιν καὶ χριστιανικὴν καθοδήγησιν. Τότε θὰ ἔχωμεν νὰ ἐμφανίσωμεν μίαν δυνατὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν, μίαν κοινωνίαν προσώπων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιτύχουν τὸ ἀνοιγμα τοῦ δρόμου πρὸς μίαν πορείαν διὰ νὰ συναντήσουν τὸ Πρόσωπον.

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΚΗΦΟΡΟ ΦΩΚΑ

1. Μέσα στο διεθνή σάλο τῶν σοβαρῶν πολιτικῶν γεγονότων ἴσως νὰ μὴ προσέλαβε τὸν διεθνή χαρακτήρα, πού ἐπρεπε νὰ προσλάβῃ, μιὰ μεγάλη ἱστορική ἐπέτειος, πού δὲν εἶναι μόνο μεγάλη γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ πολὺ ἔξω ἀπὸ αὐτήν.

Ἀκριβῶς στὸ ἔτος πού μᾶς πέρασε συμπληρώθηκαν χίλια ὀλόκληρα χρόνια ἀπὸ τότε πού ὁ μεγάλος βυζαντινὸς στρατηγός, καὶ μετέπειτα αὐτοκράτωρ, Νικηφόρος Φωκᾶς, ἐλευθέρωσε τὴ μεγαλόνησο τῆς Κρήτης ἀπὸ τὴν κατὰκτησι τῶν Ἀράβων.

Ἡ ἑλληνική μεγαλόνησος ἐώρτασε τὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονός κατὰ τρόπον παλαιό—καὶ αὐτὸ ἔχει τὴ μεγαλύτερα σημασία—ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ πανηγυρισμὸ τοῦ γεγονότος, μὲ τὴν ὀργάνωσι τοῦ Ἀ' Διεθνoῦς Κρητολογικoῦ Ἱστορικoῦ Συνεδρίου μὲ συμμετοχὴ μεγάλων ἐπιστημονικῶν προσωπικοτήτων, Ἑλλήνων καὶ ξένων. Τὸ Συνέδριο ἄρχισε στὶς 22 Σεπτεμβρίου 1961 στὸ Ἡράκλειο καὶ τελείωσε στὶς 28 τοῦ ἰδίου μηνὸς στὰ Χανιά. Κατὰ γενικὴ δὲ ὁμολογία, πού περισσότερο ὑπεγραμμίσθη ἀπὸ τοὺς ξένους, τὸ συνέδριον εἶχε λαμπρὴ ἐπιτυχία χάρις στὴν ἐξαιρετικὴ ὀργάνωσι τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς του (1).

2. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ ἔτος 959, ἔγινε ὁ γυιὸς του Ρωμανὸς Β' σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν. Παρ' ὅλο πού ὁ ἴδιος δὲν διακρινόταν γιὰ ἀξιόλογες διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἱκανότητες, ἐπὶ τῆς βασιλείας του πραγματοποιήθηκαν μεγάλα ἱστορικὰ κατορθώματα χάρις στοὺς γενναίους καὶ ἐξαιρετικοὺς στρατηγούς του, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἓνας ἦταν καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς. Τὴν γενικὴ διαχείρισι τῶν πραγμάτων τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ Ρω-

μανὸς εἶχε ἀναθέσει στὸν «παρακοιμώμενον» Ἰωσήφ Βρίγγαν, ἱκανώτατον ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Θεοφάνου(2) ὀνομάζει «αὐτὸν νοῦν». Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἱκανότητές του ἦταν τὸ νὰ εὐρίσκη καταλλήλους ἀνθρώπους στὶς διάφορες κρατικὰ καὶ στρατιωτικὰ θέσεις.

Ἀπὸ τὰ μεγάλα ἔθνικα προβλήματα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, ἦταν καὶ ἡ συνεχιζομένη ὑποδούλωσι τῆς Κρήτης στοὺς Σαρακηνοὺς, πού τὴν πρωτοκατέλαβαν τὸ 826. Ἀπὸ τότε εἶχαν γίνεαι πολλές ἀπόπειρες γιὰ τὴν ἀνάκτησί της, χωρὶς ὅμως ἐπιτυχία. Οἱ Ἀραβες τῆς Κρήτης μὲ τὴν συνεργασία καὶ ἄλλων ὁμοθρήσκων τους καὶ ὀρμητήριο τὴν μεγαλόνησο, λεηλατοῦσαν τὰ νησιά καὶ τὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας, ὑπεδούλωναν πόλεις, ἐσκόρπιζαν παντοῦ τὴν καταστροφὴ καὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα μόνιμο κίνδυνον τοῦ κράτους. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος προσπάθησε τὸ 956 νὰ δώσῃ μιὰ λύσι στὸ πρόβλημα αὐτὸ μὲ μιὰ καλὰ ὀργανωμένη ἐκστρατεία, γιὰ τὴν ἀνάκτησι τῆς Κρήτης μὲ στρατηγὸ τὸν Κωνσταντῖνον Γογγύλη. Ἡ ἐκστρατεία ὅμως ἐκείνη ἀπέτυχε ὀλοσχερῶς, γιὰτὶ ὁ Γογγύλης δὲν εἶχε καμμία στρατιωτικὴ ἀξία. Τὸ ζήτημα αὐτὸ ὅμως ἐπρεπε ὀπιοσδήποτε νὰ ἀντιμετωπισθῇ θετικὰ καὶ ἡ ἐποχὴ ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ Β' ἦταν ἐξαιρετικὰ κατάλληλη, γιὰτὶ οἱ Ἀραβες εὐρίσκονταν διεσπαρμένοι καὶ σὲ μεγάλη παρακμῇ. Ἡ ἀπόφασι μιᾶς

(1) Τὸ περιοδικὸ τῶν «Ἀκτῶν» ἐπιθυμεῖ νὰ συμμετάσχη στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἐπέτειο τῆς ἔθνικῆς μας ἱστορίας μὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο, πού δὲν προσθέτει μὲν καινούργια στοιχεῖα, ἀποβλέπει ὅμως στὴν ἐνημέρωσι τῶν ἀναγνωστῶν του.

(2) Χρονογραφία, ἐκδ. Bonn, 1838, σ. 475.

νέας ἐκστρατείας ἐλήφθη καὶ ὁ Βρίγγας ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγία στὸν γενναῖο στρατηγὸ Νικηφόρο Φωκά.

Τὸν Νικηφόρο Φωκά, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος⁽³⁾, φαίνεται, ὅτι ἀπασχολοῦσε ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἡ ἀνάγκη τῆς Κρήτης. Οἱ προηγούμενες πέντε ἀτυχεῖς προσπάθειες τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῆς Κρήτης εἶχαν ἀποτελέσει θέμα σοβαρᾶς μελέτης γιὰ τὸν Νικηφόρο καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ προετοιμάζεται γιὰ τὴ μεγάλη ἐκστρατεία, ἡ ὁποία ἔπρεπε τούτῃ τῇ φορᾷ νὰ εἶναι ὁπωσδήποτε νικηφόρος, ἐὰν δὲν ἤθελαν νὰ χαθῆ γιὰ πάντα ἡ Κρήτη, ὄχι μόνον ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ ἐθνικῆς.

Οἱ σύγχρονοι βυζαντινοὶ χρονικογράφοι, τοῦ 9ου δηλαδὴ καὶ τοῦ 10ου αἰῶνος, περιγράφουν μὲ μελανὰ χρώματα τὴν φρικτὴν ἀπὸ κάθε ἄποψι κατάστασι, πὺν παρούσῃαζε ἡ Κρήτη κάτω ἀπὸ τὴν βάνανσο καὶ βάρβαρο κυριαρχία τῶν Ἀράβων, ἀπὸ διοικητικῆς, ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς πλευρᾶς. Πολλές καὶ ποικίλες γνώμες, συχνὰ ἀντικρουόμενες, ἔχουν διατυπωθῆ κατὰ καιροὺς ἀπὸ Ἕλληνας καὶ ξένους ἱστορικούς γιὰ τὴν κατάστασι τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ὑπάρχουν ἱστορικοί πὺν ὁμιλοῦν περὶ πλήρους ἐξισλαμισμού τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Τὸ θέμα αὐτὸ, τὸ τόσο βασικὸ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς νήσου, καὶ τὶς κατὰ καιροὺς γνώμες πὺν διευπλώθησαν ἐπ' αὐτοῦ, ἐξετάζει καὶ ἀναθεωρεῖ σὲ μιὰ βαθειὰ μελέτη τοῦ ὁ καθηγητῆς Ν. Β. Τωμαδάκης, πὺν τὴν ἔγραψε ἐπ' εὐκαιρία τοῦ Συνεδρίου τῆς Κρήτης⁽⁴⁾. Σ' αὐτὴν παραδέχεται τὴν τραγικὴ πραγματικὰ κατάστασι τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἀναιρεῖ, βασιζόμενος ἐπάνω σὲ αὐστηρὲς ἐπιστημονικῆς πληροφορίες, τὶς γνώμες περὶ πλήρους ἐξισλαμισμού τῆς νήσου, ὁπότε σήμερα θὰ ἔπρεπε ἡ Κρήτη

νὰ κατοικῆται ἀπὸ ἀπογόνους πολλῶν ἄλλων λαῶν, διαφόρων ἐθνικοτήτων, ἐλάχιστα δὲ ἀπὸ τοὺς γνησίους ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Κρητῶν. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἱστορικῶς ἀνακριβές, ὅπως ἀποδεικνύει ὁ κ. Τωμαδάκης στὴν ἀνωτέρω μελέτη του, στὴν ὁποία καὶ παραπέμπω γιὰ ὄσους θὰ ἤθελαν περισσότερες πληροφορίες ἐπ' αὐτοῦ.

3. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ συμβουλίου πὺν συνεκροτήθη στὴν Κωνσταντινούπολι, προκειμένου ν' ἀποφασίσῃ ὀριστικὰ γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Κρήτης, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγκλητικὸς ἀπεφάσισαν ἐναντίον τῆς καὶ ὑπενθύμισαν στοὺς ἄλλους τὶς προηγούμενες φοβερὲς ἀποτυχίες καὶ τὶς χαμένες θυσίες τόσων ἀνθρώπων καὶ χρημάτων. Ἀνέφεραν δὲ καὶ ἓνα ἄλλο λόγο γιὰ τὴν ἀρνητικὴ τους ψήφω, ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικὸ γιὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους: διέτρεχε ἡ φήμη, ὅτι ἐκείνους πὺν θὰ γινόταν ὁ πορθητῆς τῆς Κρήτης θὰ καταλάμβανε καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον.

Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγκλητικὸς ἐπήφισαν ἐναντίον τῆς ἐκστρατείας, ἡ ἐπιχειρήσι ἀπεφασίσθη, γιὰτὶ μὲ τὸ μέρος τῆς μειονοψηφίας ἐτάχθη ὁ ἰσχυρὸς «παρακοιμιόμενος» Ἰωσήφ Βρίγγας, «ὁ χρηστός καὶ ὀρθὸς καὶ αὐπνός νοῦς»⁽⁵⁾, ὁ ὁποῖος «εἰς μέσον σταθεῖς ἔφη: Ἡμεῖς μὲν, δέσποτα, ἴσμεν πάντες ὅσα δεινὰ συνέβησαν παρὰ τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς καὶ δίκαιόν ἐστι λογισασθαι τὰς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν παρθένων φθορὰς καὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν καταστροφὰς καὶ τὰς τῶν παραθαλασσιῶν θεμάτων αἰχμαλωσίας, καὶ πρέπον ἐστὶν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν καὶ ὁμοφύλων ἀγωνίσασθαι καὶ μὴ δεδιέναι τῆς ὀδοῦ τὸ μήκος καὶ τὰ τῆς θαλάσσης πελάγη καὶ τῆς νίκης τὸ ἀδύηλον καὶ τῆς φήμης τὸ ἀδύηλον. Καὶ χρὴ μάλιστα τῇ θεοσυνεργήτῳ βουλῇ καὶ προστάξει σου πειθαρχεῖν ἡμᾶς, ὡς ἐκ Θεοῦ σοι τοῦτο τὸ ἐνθύμημα. Καὶ γὰρ καρδιά βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ μάλιστα διὰ τὸν ὀρθὸν καὶ πιστὸν δοῦλον στέλλεσθαι τὸν δεμῆστικον τῶν σχολῶν τῆς θεοκυβερνήτου βασιλείας σου».

Τὸ παράξενο καὶ τὸ εὐχάριστο εἶναι, ὁ

(3) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. 5η, ἐν Ἀθήναις 1925, τ. 4, 1, σελ. 94.

(4) Προβλήματα τῆς ἐν Κρήτῃ ἀραβοκρατίας (826-961), Ε.Ε.Β.Σ., Ἔτος Α', 1960-1961, σελ. 1 κ. ἔ.

(5) Συνεχιστῆς Θεοφάνους, ἔ. ἀ.

τι μὲ τὴν γνώμη τοῦ Βρίγγα ἐτάχθη τελικὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανός, παρὰ τὸν φόβον τοῦ νὰ διακινδυνεύσῃ τὸν θρόνον του καὶ διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ἀμέσως ἡ ἐκστρατεία καὶ νὰ συμπληρωθοῦν οἱ τελευταῖες ἐτοιμασίαι.

Δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκόλο πρᾶγμα νὰ καταλήξῃ κανένας σ' ἓνα γενικὸ συμπέρασμα ὡς πρὸς τὴ περιγραφὴ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἀνάμεσα στοὺς τόσοσους ἀντιφατικοὺς χαρακτηρισμοὺς καὶ τίς συγκρουόμενες γνώμες τῶν συγχρόνων του χρονικογράφων. Ὅλοι ὅμως εἶναι σύμφωνοι, ὅτι πραγματικὰ ἦταν μοναδικὸς καὶ ἀσύγκριτος στρατηγός, ψυχραίμος καὶ γαλήνιος καὶ στίς πιὸ φοβερὰς πολεμικὰς καταστάσεις, πὸν ἤξευρε νὰ συναρπάξῃ μὲ τὴν γοητεία τοῦ λόγου του τίς στρατιωτικὰς ὁρδὰς, οἱ ὁποῖαι προθύμως τὸν ἀκολουθοῦσαν καὶ στὴν πιὸ μεγάλη πολεμικὴ περιπέτεια.

Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Gustave Schlumberger, στὴν ὀγκώδη μονογραφίαν του γιὰ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ⁽⁶⁾, πὸν ἀκολουθεῖ κυρίως τὸν Rambaud⁽⁷⁾, στὸ σημεῖο πὸν περιγράφει τὸν χαρακτήρα τοῦ Νικηφόρου, τὸν χαρακτηρίζει ὡς τὸν ἀνθρώπου μὲ τίς βίαιαι ἀντιθέσεις καὶ τίς μεγάλες ψυχικὰς μεταπτώσεις, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐπ' ἀνω ὅλα ἦταν ὁ ἀριστος στρατηγός, πὸν ἤξευρε μονάχα νὰ νικᾷ⁽⁸⁾. Τὴν ἐποχὴ πὸν τοῦ ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας τῆς Κρήτης βρισκόταν στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, ἦταν 47 ἐτῶν.

«Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ τῆς Κρήτης εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα ἐπεισόδια τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 10ου αἰῶνος. Ὑπῆρξε μία ἀπὸ τίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας», γράφει ὁ Schlumber-

ger⁽⁹⁾. Ἴσως ἦταν ἡ δευτέρα φορά—ἡ πρώτη ἦταν ἐπὶ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α'—πὸν μιὰ τόσο μεγάλη αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ καὶ αὐτοκρατορικὸς στόλος ἦταν ἐτοιμος γιὰ τὴ μεγάλη ἐπιχείρησι.

Ὁ βυζαντινὸς χρονικογράφος Λέων ὁ Διάκονος⁽¹⁰⁾ καὶ ἄλλοι ἐπίσης, περιγράφουν στὰ ἔργα τους μὲ ἀρκετὰς λεπτομέρειαι τὴν λαμπρὴ αὐτὴ ἱστορικὴ ἐπιχείρησι. Περισσότερα ὅμως ὀφείλομε στὸν ἀνώνυμο Συνεχιστὴ τοῦ Θεοφάνους, ὁ ὁποῖος μᾶς κληροδότησε λεπτομερῆ καὶ στατιστικὴ περιγραφὴ τῆς ἀμέσως προηγουμένης ἀτυχοῦς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Κρήτης, τὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κ. Γογγύλην. Οἱ δύο ὅμως ἐποχὰς εἶναι τόσο κοντινὰς (956, 961) ὥστε οἱ ὁμοιότητες νὰ εἶναι τεράστιαι ὡς πρὸς τὴν σύνθεσι τῆς πρώτης ἐκστρατείας μὲ τὴν δευτέραν. Ἦδη στίς ἀρχὰς τοῦ 960 ὑπῆρχαν ἔτοιμα «δισχίλια πυρφόρα χελάνδια⁽¹¹⁾, χίλιοι δρόμωνες καὶ 307 φορητὰ», τὰ ὁποῖα οἱ χρονικογράφοι ὀνομάζουν «καράβια καματηρὰ σιτήσεις ἔχοντα καὶ ὄπλα πολεμικά». Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ δύναμι περικου ἀνάλογος ἀπὸ Θράκας, Μακεδόνες, Σλαῦους καὶ ἄλλους ἀνατολικοὺς λαοὺς τῶν ἀσιατικῶν θεμάτων.

Ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχε ἀποπλεύσει ἀπὸ τὸν Κεράτιο κόλπο στόλος τόσο πολυάριθμος καὶ τόσο καλὰ συγκροτημένος καὶ ἐξοπλισμένος.

Ὁ Νικηφόρος ἐπλευσε ἀρχικῶς στὰ Φύγελα τῆς Λιβύης, μεσημβρινῶς τῆς Ἐρέσου, ὅπου ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ὅλος ὁ στόλος. Ἔστειλε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ στὰ παράλια τῆς Κρήτης μερικὰ ταχυδρομικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα διέταξε «κατασκοπήσαι καὶ κρατῆσαι γλῶσσαν»⁽¹²⁾, ὅπως γράφει ἡ χρονογραφία, καὶ ὅπου ἡ φράσι «κρατῆσαι γλῶσσαν» σημαίνει τὸ νὰ πάρουν πληροφορίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Καὶ πραγματικὰ οἱ πλη-

(6) Un Empereur Byzantin au dixième siècle, Nicéphore Phocas, Paris 1923. Ἑλληνικὴ μετάφρασις στὴν βιβλιοθήκη Μαρασλῆ ὑπὸ I. Λαμπρίδου, Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς, ἐν Ἀθήναις 1905. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ πρωτοτύπου εἶναι τοῦ 1890.

(7) A. Rambaud, L' Empire grec au dixième siècle, Constantin Porphyrogénète, Paris 1870 κ. ἀ.

(8) ἔ. ἀ., σελ. 32 κ. ἔ.

(9) ἔ. ἀ., σελ. 34.

(10) Historia, ἔκδ. Hase, Paris 1818, ἔκδ. in-fol, 1819, καὶ ἔκδ. Bonn 1828.

(11) Στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ κωπηλατοῦσαν 100-250 κωπηλάται.

(12) Εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸν γαλλικὸ ἰδιωματισμὸ «prendre langue».

ροφορίες πὸν ἔλαβε ἦταν πολὺτιμες. Μεγάλη ἀναρχία καὶ φοβερός πανικός κυριαρχοῦσε ἀνάμεσα στὶς πολλὰ φυλὰς τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης. Ὁ Ἐμίρης τῆς Κρήτης Ἀβδουλ Ἀζίζ καὶ οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες, ἄρχοντες καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Χάνδακος (Ἡράκλειον) ἀποτραβηγμένοι στὶς ἀγροτικὰς τοὺς ἐπαύλεις «διέτριβον ἀμέριμνοι», μὲ τὸν γνωστὸν τρόπον τῆς μαλθακῆς ζωῆς τους.

Ὁ Νικηφόρος εὐρῆκε ἐξαιρετικὰ κατάλληλη τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπιτεθῆ καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 960 ἔδωκε διαταγὴ ν' ἀποπλεύσῃ ὄλος ὁ στόλος ἀπὸ τὰ Φύγελα κ' ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειας καὶ δυσκολίας ἀγκυροβόλησε ὄχι μακρὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῆς νήσου.

Ἡ εἶδησι τῆς ἀφίξεως τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντίου διαδόθηκε ταχύτατα ἀνάμεσα στὸν ἀραβικὸν πληθυσμὸν καὶ σκόρπισε παντοῦ τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀναρχία. Παρὰ ταῦτα ὁ Ἐμίρης Ἀβδουλ Ἀζίζ καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὶς στρατιωτικὰς τοὺς δυνάμεις καὶ νὰ παραταχθῶν κατὰ μῆκος τῶν Κρητικῶν παραλιῶν μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀντιταχθῶν στὶς δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Νικηφόρος ὁμως δὲν δίστασε καθόλου, ὅταν ἀντίκρουσε τὶς ἐχθρικές ὁρδὰς.

Ὁ βυζαντινὸς χρονικογράφος Μιχαὴλ Ἀταλειάτης (δεύτερον ἡμῶν 11ου αἰῶνος) ἀναφέρει ὅτι στὸ σημεῖον, πὸν ὑπολογίζεται ὅτι ἐγίνε ἡ ἀπόβασιν τῶν δυνάμεων τοῦ Νικηφόρου δὲν ὑπῆρχε κανένας λιμένας, γιὰτὶ πράγματι δὲν γνωρίζομε τὸ ἀκριβὲς σημεῖον τῆς ἀποβάσεως. Ὁ σύγχρονος ὁμως τοῦ Νικηφόρου Λέων Διάκονος, πὸν ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους συνέγραψε ἀκριβέστερα γιὰ τὴν μεγάλη αὐτὴ ἐκστρατεία, μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν πρωτότυπον καὶ τολμηρὸν τρόπον, πὸν σοφίσθηκε ὁ Νικηφόρος γιὰ νὰ ἀποβιβάσῃ τὸν στρατὸν του καὶ νὰ καταλάβῃ αἰφνιδιαστικὰ τὸν ἐχθρόν. Μὲ ταχύτατον ρυθμὸν κατασκευάσθησαν γέφυρες, πὸν τὶς ἄπλωσαν ἀπὸ τὰ πλοῖα πρὸς τὴν παραλίαν καὶ πρὶν προλάβουν ν' ἀντιληφθοῦν οἱ Ἀραβες τί συμβαίνει, ὁ Νικη-

φόρος ἀπεβίβασε τάχιστα τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς του, τὴν ἔνοπλην καὶ τὴν ἐφιππη. Χωρὶς νὰ χάσῃ καθόλου χρόνον διήρесе τὴν φάλαγγα σὲ τρία σώματα καὶ «ὅμοιοι λεόντων» μὸλις ἄκουσαν τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα ἐπετέθησαν μὲ ὄρημν ἔναντιον τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ μυριόστομος ἀντηχοῦσε ὁ νικητήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, «τῆ ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ». Σὲ κάθε στρατιωτικὸν σῶμα προηγεῖτο ὁ κληρὸς μὲ ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα τεράστιον σταυρὸν, πὸν στὸ κέντρο τοῦ καθενὸς ὑπῆρχε ἐνσφηνωμένον μικρὸν τεμάχιον ξύλου ἀπὸ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου.

Οἱ Ἀραβες ἐκπληκτοὶ ἀπὸ τὸν πρωτοφανῆ τρόπον τῆς ἀποβάσεως καὶ ἐντρομοὶ ἀπὸ τὴν ὀρμητικότητα τῆς ἐπιθέσεως, δὲν ἀντέταξαν καμμία βία στὰ αυτοκρατορικὰ στρατεύματα καὶ τὸ ἱππικόν. Πανικόβλητοι κυριολεκτικὰ ἐγκατέλειψαν τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν τους, ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ κατέφυγαν στὸ φρούριον, στὸ ἐσωτερικὸν τῶν τειχῶν. Ὁ Νικηφόρος συνέχισε τὴν μάχην μὲ ὅσας δυνάμεις δὲν πρόλαβαν νὰ κλεισθοῦν μέσα στὰ τείχη καὶ μὲ τοὺς δουλεμπόρους, πὸν ἦταν ἐγκαταστημένοι ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη. Τὶς ἀμέσως ἐπόμενες ἡμέρας ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νὰ πολιορκήσῃ τὴν πρωτεύουσα Χάνδακα μὲ ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ στρατεύματά του. Συγκέντρωσε τὸν στόλον του σὲ ἀσφαλισμένον λιμένα, τὸν διέταξε νὰ ἐπαγουπῆ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ κάθε βοήθειαν τῶν Ἀράβων πὸν θὰ ἐρχόταν ἀπὸ ἄλλη χώρα καὶ ταυτοχρόνως ἄλλοτε ἔστειλε ἀποσπάσματα στὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου γιὰ κατόπτευσιν ἄλλοτε ἀντέκρουε τὶς προσπάθειας τῶν Ἀράβων τῆς ὑπολοίπου Κρήτης νὰ δώσουν βοήθειαν στοὺς πολιορκημένους καὶ ἄλλοτε ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τὴν πρὸς τὸ φρούριον τοῦ Χάνδακος.

Ἐν τούτοις ὁ Χάνδαξ καίτοι εἶχε ἀποκλεισθῆ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὰς καὶ ἐγκαταλειφθῆ στὶς ἰδιὰς τοὺς δυνάμεις, γιὰτὶ οἱ Ἐμίρη τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Αἰγύπτου δὲν ἔστειλαν τὴν βοήθειαν πὸν ἀπεγνωσμένα ζητοῦσε ὁ Ἀβδουλ Ἀζίζ, ἀνθίστατο μὲ ἐπιμονὴν καὶ καρτερικότητα. Πέρασαν πολλοὶ μῆνες καὶ ὁ Νικηφόρος δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον καὶ δυστυχῶς ὁ χειμῶνας εἶχε φθάσει. Ὁ στρατὸς ὑπέφερε

τρομερὰ ἀπὸ τὶς κακουχίες, τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν, τὸ ἠθικὸ του κλονίσθηκε καὶ ἄρχισαν νὰ ζητοῦν τὴν ἐπιστροφή. Ὁ Νικηφόρος, παρὰ τὸ δύσκολο τῆς καταστάσεως, δὲν τὰ ἔχασε. Ἡ καρτερία καὶ ἡ ἀνδρεία του, ἡ πειθαρχία, στὴν ὁποία εἶχε συνηθίσει τὰ στρατεύματά του, καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη, πού τοὺς εἶχε ἐμπνεύσει, ὑπερίσχυσαν στὶς δυσκολίες. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ πλουσία προμήθεια τροφῶν πού φρόντισε νὰ στείλῃ ὁ Ἰωσήφ Βρίγγας. Ὁ λόγος δὲ πού ἐξεφώνησε ὁ Νικηφόρος πρὸς τὸν στρατὸ του ἀνεπτέρωσε τελείως τὸ ἠθικὸ του, ἐπανέλαβαν μὲ περισσότερη ὀρμὴ τὶς ἐπιθέσεις τους καὶ τέλος ἔπειτα ἀπὸ ἐξαντλητικὴ πολιορκία ὀκτῶ ὀλοκλήρων μηνῶν τὸ φρούριον τοῦ Χάνδακος ἐκυριεύθη, ἔπειτα ἀπὸ πολύνεκρη ἔφοδο, στὶς 7 Μαρτίου 961. «Ἐμπρὸς στοῦ ἀπόρθητου φρουρίου τοῦ Χάνδακος ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἔπαιξε τὸ μέλλον τοῦ στρατηγικοῦ του μεγαλείου, πού ἤδη ἦταν λαμπρόν, γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Schlumberger⁽¹⁴⁾.

4. Ἐνας διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Θεοδόσιος, εἶχε συνθέσει μακροσκελέστατο ποίημα ἀπὸ «Ἀκροάσεις πέντε» μὲ τὸν τίτλο «Ἄλωσις Κρήτης» καὶ τὸ ὁποῖον μᾶς διασώθηκε σ' ἓνα μοναδικὸ ἀντίγραφο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ. Εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἐκστρατεία τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς νήσου. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ποιητικῆς τέχνης δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα πηγὴ πολλῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ βυζαντινὴ νικηφόρο ἐπιχείρησι. Ὁ Θεοδόσιος στοῦ ποίημά του αὐτὸ ἀποκαλεῖ τὸν Νικηφόρο «Ἥλιον τῶν Μαγίστρων» καὶ «ἐκδικητὴ τῶν Ρωμαίων», μεταξὺ πλήθους ἄλλων ἐπαινετικῶν χαρακτηρισμῶν. Ἰδιαιτέρως τὸ δεύτερον ἄσμα περιγράφει λεπτομερῶς τὴν τραγικότητα τῶν σκηνῶν καὶ τῶν περιστατικῶν, πού συνέβησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς πολιορκίας. Οἱ ἀπώλειαι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὑπῆρξαν τρομακτικᾶς μὲ μεγαλύτερον φυσικὰ ποσοστὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἀράβων.

Ὁ συγγραφεὺς Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης ἀναφέρει⁽¹⁵⁾, ὅτι ὁ Νικηφόρος σὲ μιὰ δύσκολη φάσιν τῆς πολιορκίας, πού ἄφησε πολλοὺς νεκροὺς ἀπὸ τὸν βυζαντινὸν στρατό, γιὰ νὰ ἀναπτέρωσῃ τὸ ἠθικὸ τῶν στρατιωτῶν του διέταξε νὰ ἀνεγερθῇ στοῦ χώρου τοῦ πεδίου τῆς μάχης μιὰ μεγάλη ἐκκλησία, πού τὴν ἀφιέρωσε στὴν «Ἀμόλυντον Θεοτόκον». Τεράστιος ἀριθμὸς ἐργατῶν, πού τοὺς ἀπετίβασε ἀπὸ τὰ πλοία τοῦ στόλου, ἔκτισαν μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρας μονάχα τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτὸ οἰκοδόμημα. Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης περιγράφει λεπτομερῶς τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ λαμπρότητα αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, τὸν σφαιρικὸ θόλο της, τοὺς κίονες, τοὺς πυλώνες, τὰ μάρμαρα καὶ τὰ μωσαϊκά, τὰ πολύτιμα μέταλλα, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν διεκόσμησε. Ἡ καταπληκτικὴ ταχύτης τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ἡ ἐπιβλητικὴ ἐμφάνισί της ἔκαναν τεραστία ἐντύπωσιν στοὺς πολιορκουμένους Σαρακηνοὺς καὶ ἐγένεσε τὴν ψυχὴ τους μὲ κατὰπληξιν καὶ φόβον.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης ἐπεσεκέφη τὴ νῆσον ἑκατὸ περίπου χρόνια μετὰ τὸ γεγονός αὐτό, πού ὁ ἴδιος περιγράφει, καὶ ἡ ἐκκλησία ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένῃ τὸ ἴδιον λαμπρὴ καὶ ἐπιβλητικὴ, μόνο πού στοῦ στόμα τοῦ λαοῦ εἶχε παραμείνει ὡς ἡ ἐκκλησία τοῦ «Μαγίστρου»⁽¹⁶⁾ καὶ εἶχαν ξεχάσει τὸ ἀρχικὸ της ὄνομα. Ἐξακολουθοῦσε ὁμοῦ νὰ εἶναι ἀφιερωμένη στὴ Θεοτόκον. Ὁ Ἀτταλειάτης ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι διπλα στὴν ἐκκλησίαν ἦταν στημένο ἐπάνω σὲ ὑψηλὴ βᾶσι καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Νικηφόρου.

Ὁ Λέων ὁ διάκονος, στὸν ὁποῖο χρωστοῦμε πολλὰ καὶ χαρακτηριστικὰς πληροφορίες γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐπέτυχεν ὁ Νικηφόρος νὰ κυριεύσῃ τελικὰ τὸν Χάνδακα, παρὰ τὶς τεράστιες δυσκολίες καὶ τὰ πολεμικὰ προβλήματα πού ὠρθώθηκαν μπροστὰ του, ἀναφέρει καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός, τόσο χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη:

Ὁ Νικηφόρος προκειμένου νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα γιὰ τὴν τελικὴ ἐξόρμησιν, συγκέντρωσε τὸ στρατὸ του, ἀνέβηκε σ' ἓνα περὶ-

(15) ἔ. ἀ., σελ. 228.

(16) Ὁ Νικηφόρος ἔφερε τότε καὶ τὸν τίτλον τοῦ μαγίστρου.

φانو πολεμικὸ ἄλογο, ντυμένος μὲ μεγαλοπρεπῆ στολὴ καὶ περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς στρατηγούς του, ὕψωσε τὰ χεῖρα του στὸν οὐρανὸ καὶ ἐξεφώνησε προτρεπτικὸ λόγος. Ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθεια ὄλων τῶν ἁγίων, ποὺ ἦταν στρατηλάτες καὶ κυρίως τοῦ «Κυρίου Παντοκράτορος» καὶ τῆς «Ἑπερμάχου Στρατηγοῦ», ὅπως συμπληρώνει ὁ Κεδρηνός. Τὰ λόγια του ἦταν τόσο φλογερά, ποὺ ὁ στρατὸς πίστεψε πραγματικά, ὅτι ἀντίκρουσε μπροστά του ὁλόσωμη τὴν Θεοτόκο, ἡ ὁποία θὰ τοὺς βοηθοῦσε νὰ κερδίσουν τὴν τελικὴ μάχη. Καὶ μέσα σ' ἓνα παραλήρημα θρησκευτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὤρμησαν ἀσυγκράτητοι ἐναντίον τοῦ φρουρίου μὲ ἀκλόνητη πίστι, ὅτι τὸ φρούριον θὰ ἦταν σὲ λίγο δικό τους.

Ἔτσι καὶ ἐγινε. Τὸ φρούριον ἔπεσε.

Σκηνὲς τρόμου καὶ φόβου καὶ σφαγῆς ἐπικολούθησαν, ἕως ὅτου ἐξουδετερώσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα κάθε ἀντίστασι τῶν Ἀράβων καὶ καθυποτάξουν τελείως τὴν πανίσχυρη πρωτεύουσα. Ὁ Schlumberger περιγράφει μὲ πολλὲς λεπτομέρειες τὴν κατάληψι τοῦ φρουρίου ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα καὶ τὶς σκηνὲς τῆς ἐξάλλου χαρᾶς τους, ὅταν ἔγιναν κύριοι τοῦ ἀπόρθητου φρουρίου. Ὁ Νικηφόρος ἐγινε γι' αὐτοὺς τὸ ἴνδαμα καὶ ἀπὸ τότε ὁ στρατὸς τοῦ ἀπένευμε ἐντελῶς αὐθόρμητα τὸν τίτλο τοῦ Νικητοῦ καὶ τοῦ Τροπαιοφόρου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Καλλίνικος.

Πρῶτη πρᾶξις τοῦ Νικηφόρου, μετὰ τὴ λαμπρὴ νίκη του, ἦταν νὰ στείλῃ τὸ χαρούμενο ἄγγελμα στὰ ἀνάκτορα τῆς βασιλίδος καὶ μετὰ ἀνάπαυσιν ὀλίγων ἡμερῶν ἔδωσε διαταγὴ νὰ καταδαφισθοῦν τελείως τὰ περιφνημα τείχη τῆς πόλεως καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους. Κατόπιν ὁ Νικηφόρος οἰκοδόμησε ὄχυρό φρούριον, ἐπάνω σὲ ὑψηλὸ λόφο, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐρειπωμένη πόλι καὶ τὸ ὅποιο ὠνόμασε ἐλληνικώτατα Τέμενος, καὶ τὸ ἐξώπλισε μὲ ἰσχυρὴ φρουρὰ γιὰ νὰ χρησιμεύῃ στὸ ἐξῆς ὡς τὸ κύριον ὀρμητήριο τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας τῆς ἐνδόξου νήσου.

Ἡ πόλι τοῦ Χάνδακος ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἀμύθητους θησαυρούς, ποὺ οἱ Ἀραβες εἶχαν συγκεντρώσει ἀπὸ τὴν πειρατεία καὶ

ληλασία τόσων καὶ τόσων βυζαντινῶν πόνων. Ὁ Νικηφόρος φύλαξε γιὰ τὸν βασιλέα Ρωμανὸ ἀπὸ τὰ λάφυρα ὅσα εἶχαν τὴ μεγαλύτερη ἀξία καὶ κατόπιν ἐπέτρεψε στὸ στρατό του νὰ γίνῃ κύριος ὄλων τῶν ἄλλων.

5. Μετὰ τὶς πρῶτες αὐτὲς ἐνέργειες καὶ ἀφοῦ προχώρησε καὶ στὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ἄρχισε τὸ μεγάλο ἔργο τῆς ἀναδιοργανώσεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως τῆς Κρήτης, ποὺ οἱ Ἀραβες εἶχαν καταβάλει τόσες προσπάθειες νὰ τὴν κάνουν πέρα γιὰ πέρα δική τους. Καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἀρκετοὶ ἱστορικοὶ παλαιότεροι καὶ νεώτεροι, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης διετύπωσαν πολλὲς ὑπερβολὲς καὶ ἔγραψαν πολλὲς ἀνακριβεῖς σχετικὰ μὲ τὴν κατάστασι τῆς νήσου ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς ἀπόψεως. Κανένας φυσικὰ δὲν ἀρνεῖται, ὅτι ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσίαζε ἡ Κρήτη, ὅταν κατελήφθη ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκᾶ, ἦταν ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς θλιβερὴ. Ὅχι ὅμως τόσο ἀπελπιστικὰ τραγικὴ, ὅπως γράφουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς⁽¹⁷⁾.

Μεταξὺ τῶν πρώτων φροντίδων τοῦ Νικηφόρου ἦταν ἡ τόνωσι τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος στὶς ψυχὰς τῶν κατοίκων καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς θρησκείας σ' ὅλη τὴ νήσο, περισσότερο ὅμως σ' ἐκείνες τὶς περιοχάς, ὅπου οἱ Ἀραβες εἶχαν ἐπιτύχει τὸν ἐξισλαμισμό πολλῶν κατοίκων διὰ τῆς βίας.

Τότε ἀκριβῶς ἀνέπτυξε τεραστία ἱεραποστολικὴ δρᾶσι ὁ μεγάλος ἱεραπόστολος Νίκων ὁ Μετανοεῖτε, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ φλογερὰ κηρύγματά του, τὸν ἱεραποστολικὸ του ζῆλο καὶ τὴν βαθειὰ ἀγάπη του πρὸς τὸν ἄνθρωπο κατώρθωσε μέσα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα νὰ ἀναζωοπυρρήσῃ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Τὸ πνευματικὸ τοῦτο ἔργο του, ὅπως ἦταν φυσικὸ, συνήντησε ἀρκετὴ ἀντίδρασι καὶ δυσκολίας. Ἄλλ' ὁ φλογερὸς ἱεραπόστολος ἀνῆκε στοὺς ἀγωνιστὰς ἐκείνου τοῦ πνεύματος ποὺ δὲν γνωρίζουν νὰ ὑποχωροῦν καὶ «διὰ λόγων μελιχίων κηρύττων καὶ ἠρέμα καθαπτόμενος τὰς καρ-

(17) Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλέπε λεπτομερῶς στὴν ἀναφερθεῖσα μελέτη τοῦ Ν. Β. Τωμαδάκη.

δίας τῶν ἀνθρώπων» προχωροῦσε στὸ ἔργο του, τὸ ὁποῖον πολὺ γρήγορα εὗρηκε ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισι ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς του. «Καὶ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ πολλὴν τῆς ἀρετῆς περιουσίαν ἐντεῦθεν καταμαθόντες, εὐθέως ὁ μὲν θυμὸς ἔληγε, καὶ τὸ ραγδαῖον ἴστατο τῆς ὁργῆς καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς τοὺς κεκακωμένους εἰς οἰκοδομὴν κατεδυσώπει, καὶ τῇ ἀπλανεῖ προσετίθεντο πίστει... Ἐκτοτε οὖν ὡς ἐκ Θεοῦ πεμφθέντα ἀπόστολον οἱ Κρήτες πιστεύσαντες διεφήμισαν ἀνά πᾶσαν τὴν νῆσον τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ πάντες ἔκτοτε ἐπικεικῶς αὐτῷ προσεφέροντο, καὶ ἴσα προσεῖχον Θεῷ, καὶ νόμος ἦν ἐκείνους πᾶν τὸ προσαττόμενον. Ἀδείας οὖν τοῦ λοιποῦ λαβόμενος ὁ μακάριος καὶ τὰ εἰωθότα κηρύξας καὶ πάντας διδάξας καὶ φωτίσας καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν χειραγωγήσας καὶ ἅπαν σκῶλον ἐκ μέσου θέμενος, ἐκκλησίας τε δειμάμενος ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ οὐκ ὀλίγας καὶ ἱερεῖς καὶ διακόνους καὶ νεωκόρους καὶ τὴν ἄλλην τάξιν πᾶσαν ἐγκαταστήσας καὶ ρυθμίσας καὶ ὡς δεῖ βιοῦν ἐπισκέψας, ἐφ' ὅλοις τε πέντε ἔτεσι καλῶς διαθέμενος ὅσα κατ' ἔφεσιν αὐτῷ ὑπῆρχεν, ὡς μὲν ἀνα Κρητῶν καταλείψαι ἀσυντελεῖ τὸ καλοῦ, ἐξῆλθε μὲν τῆς πόλεως Γορτύνης...»⁽¹⁸⁾.

Ἡ περικοπὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ δασίου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε ὁμιλεῖ μὲ τρόπον εὐγλωττο ὄχι μόνον γιὰ τὴν πνευματικὴ δραστηριότητά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν σημασία πού ἀπέδιδε γιὰ τὴν ἀνέγερσι ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν⁽¹⁹⁾.

Ὁ δασίος Νίκων ὑπῆρξε γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μὴ μεγάλη πνευματικὴ φυσιογνωμία γιὰ τὴ Κρήτη, πού συνεπλήρωσε τὸ λαμπρὸ κατόρθωμα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ πού μέχρι σήμερα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι γιὰ τοὺς Κρητὰς μορφὴ ἐξαιρετικὰ ἀγαπητὴ καὶ σεβαστὴ.

6. Ὅταν ὁ Νικηφόρος ἐνόμισε, ὅτι τὸ

ἔργον του εἶχε τελειώσει στὴν Κρήτη⁽²⁰⁾ ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴ νῆσο γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολι, μαζὶ μὲ τὸν στρατό του καὶ τὸ τεράστιο πλῆθος τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἐκεῖ τὸν περιέμενε μεγαλειώδης ὑποδοχὴ, πού ἐλάχιστες ἀκόμη φορὲς γνώρισε σὲ λαμπρότητα ἢ πρωτεύουσα τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας. Τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ Νικηφόρου ἔγινε μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα τὸ περισσότερο λαοφιλὲς σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία. «C' était comme l' aurore pleine de promesses d' une ère nouvelles», γράφει ὁ Schlumberger. Καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος λέγει: Ἐκεῖ (στὸ Βυζάντιον) ἔτυχε μεγαλοπρεποῦς δεξιώσεως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ, καὶ ἐθροιάμβευσε διὰ μέσης τῆς βασιλευούσης μέχρι τοῦ ἱπποδρόμου, παρακολουθούμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου παντός, τοῦ συρρέσαντος ἵνα θαυμάσῃ τὸ θέαμα. Ἦτο δὲ τὸ θέαμα τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ λαμπρόν⁽²¹⁾.

Προηγούντο μεγάλος ἀριθμὸς ἄμαξες γεμάτες ἀπὸ τὰ λάφυρα τῆς νικηφόρου ἐκστρατείας, ἀπὸ χρυσοῦν καὶ ἄργυρον παμπληθῆ εἰς νόμισμα βαρβαρικῶν καὶ ἄκοπον πέπλους χρυσοσάστους, τάπητας ἀλουργούς, κειμήλια παντοδαπὰ ἐξεργασμένα μὲν τεχνικώτατα, μαρμαίροντα δὲ χρυσοῦ καὶ λίθους: πανοπλίας, ξίφη, θώρακας διὰ χρυσοῦ κεκοσμημένα πάντα, καὶ ἔγχη καὶ ἀσπίδας καὶ τόξα ἀναρίθμητα. Οἱ μάρτυρες τῆς παρατάξεως ταύτης ἐνόμιζον ὅτι βλέπουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν διερχόμενον ἅπαντα τὸν πλοῦτον τῆς βαρβάρου γῆς, καὶ ὡς ποταμὸν τινὰ ἀφθόνως εἰσρέοντα⁽²²⁾. Ἀμέσως κατόπιν ἀκολουθοῦσαν οἱ πολυάριθμοι αἰχμάλωτοι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἑμίρη τῆς Κρήτης Ἀβδουλ Ἀζίζ μὲ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ του.

Μέσα στὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸ τῆς Ἀγίας

Καὶ αὐτὸς ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος δὲν ἀκριβολογεῖ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο.

(18) Βλέπε τὸν βίον του εἰς Σπ. Λάμπρου, Νέον Ἑλληνομνημονα, τ. Γ', 1906. Ἡ παρατιθέμενη παράγραφος σελ. 152.

(19) Ὁ βιογράφος του ἀναφέρει, ὅτι ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, πού ἦταν ὁ λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους.

(20) Λέων ὁ διάκονος γράφει: «καὶ τὴν νῆσον ἐξημερώσας ἅπασαν».

(21) Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἐκδ. 5η, τ. Δ', μέρος Α', σελ. 96.—Βλέπε καὶ Κ. Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους, τ. 2ος, (867-1204), Ἀθήναι 1947, σελ. 130.

(22) Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἔ. ἀ.

Σοφίας ἢ τοῦ Παντοκράτορος (δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς) ἐτελέσθη ἐπίσημος καὶ μεγαλοπρεπὴς θρησκευτικὴ παννυχίδα, στὴν ὁποία παρευρέθησαν ὅ,τι ἐκλεκτότερο καὶ μεγαλοπρεπέστερο εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅλη ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ καὶ οἱ μεγιστᾶνες τοῦ κράτους μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανὸ καὶ τὴν αὐτοκράτειρα Θεοφανώ⁽²³⁾. Οἱ πάντες φοροῦσαν βαρύτερες στολές καὶ ὄλος ὁ ναὸς ἐπλεε σὲ χεῖμαρρο φωτός, πού ἔρριχναν τὰ πολυκάνδηλα καὶ οἱ πολυέλαιοι, ἐνῶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς θόλοι ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τοὺς νικητήριους ὕμνους στὸν Θεό, πού ἔψαλλαν οἱ χοροί. «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται». Καὶ «Τίς θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Τὸ λαμπρὸ θέαμα τῆς παρελάσεως τῆς θριαμβευτικῆς πομπῆς μέχρι τοῦ Ἱπποδρόμου, πού ἔδειχνε ἀνάγλυφα ὅλη τὴ δύναμι καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τόνωσαν τὸ ἠθικὸ τῶν χιλιάδων τοῦ λαοῦ, πού εἶχαν ἔλθει γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸ μοναδικὸ θέαμα καὶ νὰ ἐπευφημήσουν τὸν θριαμβευτὴ στρατηγό.

7. Τὴ θριαμβευτικὴ ἐκστρατεία τῆς Κρήτης ὕμνησε σὲ «Ἀκροάσεις πέντε» ὁ Θεοδόσιος διάκονος ὅπως ἐλέχθη, (μετὰ τὸν Λέοντα διάκονον, σελ. 263), ὅπως ἀκριβῶς πρὸ 300 ἐτῶν εἶχαν ὑμνηθῆ οἱ θρίαμβοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀπὸ τὸν διάκονον Γεώργιον Πισίδην. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ποίησι τοῦ Θεοδοσίου, ὅπως ἄλλωστε καὶ τοῦ Πισίδου, δὲν εἶναι ἀνταξία τοῦ λαμ-

προῦ ἀντικειμένου, πού ἐπεχείρησε νὰ ὑμνήσῃ. Ὅπως ὅμως γράφει καὶ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξιόλογος καὶ ἀξιοπρόσεκτη: μαρτυρεῖ τὴν διαρκῆ ἐπίδρασι τῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ, γιὰτὶ συνεχῶς μνημονεῖ τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἥρωες τῶν ραμωιδῶν του, τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Δημοσθένη, τὸν Φίλιππο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο, τὸν Πλούταρχο καὶ ἄλλους ἡρωϊκοὺς ἄνδρας τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ ἀπελευθέρωσι καὶ ἡ ἀνάκτησι τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸ Νικηφόρο Φωκᾶ καὶ ἡ ἐκ νέου ἐνσωμάτωσί της στὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, δικαίως χαρακτηρίζεται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς μεσαιωνικῆς μας ἱστορίας. Καὶ πράγματι εἶναι. Ἄν ἡ Κρήτη παρέμενε ὑποτεταγμένη στοὺς Ἀραβες μωαμεθανοὺς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 13ου αἰῶνος, ὁπότε κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, πιθανῶς—ὅπως παραδέχεται καὶ ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος—τὰ πράγματα γιὰ τὸν ἑλληνισμόν τῆς νήσου νὰ ἦταν πολὺ δυσάρεστα, ἐνῶ μὲ τὴ νίκη τοῦ Νικηφόρου καὶ τὶς μεγάλες προσπάθειες τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, πού ἀπέβλεπαν κυρίως στὴν τόνωσι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Κρήτης ἀνεξωπυρῆθη ἀπὸ τὸ 961 μέχρι τὸ 1205, δηλαδὴ ἐπὶ 250 περίπου χρόνια, ὁπότε ἡ Κρήτη κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς. Οἱ νέοι κατακτηταὶ εὐρῆξαν τὴν μεγαλόνησον ἀκαμαία καὶ δυνατὴ καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι μὲ ἀκαμαῖο τὸ ἔθνικὸ φρόνημα ἀντεμετώπισαν μὲ τὴ γνωστὴ Κρητικὴ γενναιότητα τὴν καινούργια ἔθνικὴ περιπέτεια.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΚΚΟΥ

(23) G. Schlumberger, *Récits de Byzance et des Croisades 2ème série*, Paris 1922, σελ. 12.

Ο ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ

Παραμερίζει τ' ἀστροκέντητο βελούδο τ' οὐρανοῦ
ὁ Κύριος κα' ἐπίσημα προβαίνει ὄλος φῶς καὶ δόξα.
Μυριάδες καταυγάζουν τὴ μορφὴ Του τὰ οὐράνια τόξα
καὶ λέν, μὲ δέος, ὅσοι βλέπουν τὸν Υἱὸν τ' Ἀληθινοῦ:
—Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος στὸ φῶς τοῦ κεραυνοῦ!

ΕΛ. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

ΕΝΑΣ ΔΑΜΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑΣ

Ἡ μελαγχολία, τὸ ἀνθρώπινο πάθος! Τὸ ζοῦν οἱ εὐαίσθητες καὶ φωτισμένες ψυχές, καθὼς ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἄτακτους κυματισμοὺς τῆς ζωῆς. Φορτίζονται μ' αὐτὸ οἱ φιλόσοφοι τύποι, οἱ ὅποιοι δὲν σχίζον ἐπιπόλαια τὸ θολὸ ρεῦμα, ἀλλὰ σὲ κάθε τους βηματισμὸ στοχάζονται καὶ προσπαθοῦν νὰ ζήσουν τὸ ὀποιοδῆποτε περιστατικό μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς. Αὐτοὶ συχνὰ ἀνησυχοῦν. Κλονίζονται. Φτάνουν καὶ μέχρι τῆ μελαγχολία, ἴσως καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν, ὅταν βλέπουν τὴν ἄστατη φορὰ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ ὅταν ἀναγκάζονται ν' ἀναμετρηθοῦν μὲ τὴ στρατευόμενη κακία ἢ μὲ τὴς ἀναπόφρευκτες ἀναποδιὲς τῆς ζωῆς.

Ι. Μία τέτοια φύσι ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ἀδίστακτα θὰ μπορούσε κανένας νὰ πῆ πὺς εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς πρῶτους γνήσιους ἀνθρώπους, πὺς γνώρισαν οἱ αἰῶνες. Ὁ ἀνθρώπος, πὺς ἔζησε προσγειωμένος τῇ ζωῇ καὶ ἀναμετρήθηκε χίλιες φορές μὲ τὴν πονηρίαν καὶ τὸν πόνο. Πὺς ἀπῆλυνε τὴ χαρὰ τῆς θείας ἐξάρσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν πεζότητα καὶ τὴ μελαγχολία τῶν ἐγκοσμίων.

Ἴσως εἶναι περισσότερο γνωστός ὁ Γρηγόριος ὡς μελετητῆς τῶν οὐρανίων, ὡς νοσταλγὸς καὶ ἀναζητητῆς τῆς θεότητος. Οἱ βιογράφοι του καὶ οἱ μελετηταὶ τοῦ ἔργου του λένε καὶ γράφουν πολλὰ γιὰ τὴν τάσιν, πὺς τὸν διέκρινε, ν' ἀποσύρεται καὶ νὰ βυθίζεται στὸν πύθον καὶ τὸν πύθον λαμπικαρισμένο στοχασμό. Τοὺς θάμπωσε ἢ θεολογία του. Ἡ ἰκανότητα πὺς εἶχε νὰ ἐγγίξῃ τὸ Θεὸ καὶ νὰ διατυπώσῃ στὸν ἀνθρώπινον λόγον τὰς ιδιότητες τῆς ὑπερουσίου θεότητος καὶ τὴν ὑπερκόσμου πραγματικότητα. Λίγο ὅμως πρόσεξαν τὸν ἀνθρώπο Γρηγόριον, πὺς γνώρισε καὶ ἔζησε τὴν ἀληθινὴν ὄψιν τῶν ἐγκοσμίων καὶ δοκίμασε στὴ μεγαλύτερῃ ἔντασιν τὰ αἰσθήματα, πὺς δοκιμάζει στὸ πέρασμα τῆς ζωῆς ἢ ἀνθρώπινῃ καρδίᾳ.

Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα ξεδιπλώνουν μπροστά μας μὲ καταπληκτικὴν νοπότητα οἱ ἐπιστολές του καὶ οἱ προσευχές του. Οἱ λόγοι του φανεροῦν τὸ θεολόγον. Τοῦτα τὰ ἀπέρριτα κείμενα παρουσιάζουν τὸν ἀνθρώπο μὲ τὸν ἀτέραντο ἀπόκρυφο πλοῦτον τῆς ψυχῆς του. Ἀρκεῖ νὰ τὰ ἀνοίξῃ κανεὶς, νὰ τὰ ξεφυλλίσῃ, νὰ ῥίξῃ πεταχτές ματιές καὶ θὰ ἀντιληφθῇ πὺς δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ μιὰ ἐξωκόσμου ὑπαρξιν, πὺς ἢ εὐλάβεια τῶν γενεῶν τὴν κόσμησε μὲ τὸ φωτοστέφανον, ἀλλὰ μ' ἕνα ἀγωνιστῆ, πὺς πάλαψε σκληρὰ στὸ στίβον καὶ μπόρεσε νὰ ξεπεράσῃ, χάρις στὸν πνευματικὸν του δυναμισμό, τὸ ἀνθρώπινο πάθος, τὴ μελαγχολία.

ΙΙ. Ἦταν φύσι λεπτὴ καὶ εὐαίσθητη ὁ Γρηγόριος. Ἀπ' τὴς φύσεις ἐκεῖνες, πὺς γεννιῶνται γιὰ νὰ πάσχουν. Γιὰ νὰ πάσχουν στὰ μικρὰ καὶ στὰ μεγάλα. Νὰ ποτίζουν μὲ τὸ πικρὸ δάκρυ τῆς παθιασμένης καρδιάς τους τὸ χῶμα πὺς πατοῦν τὰ πόδια τους. Μὰ ἦρθαν καὶ τὰ γεγονότα, τὸ ἕνα ὕστερα ἀπ' τ' ἄλλο, γιὰ νὰ τονώσουν τὸ πάθος αὐτὸ τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ τὸν κάνουν νὰ τὸ ζήσῃ στὴν πύθον ψηλῆ του ἔντασιν. Συνδρομὴ κακῶν. Σὰν νὰ εἶχαν στοιβαχτῇ ἀπ' τὸ θεϊκὸ χέρι στοὺς ὤμους καὶ στὴν καρδίαν τοῦ λεπτοκαμωμένου αὐτοῦ ἀνθρώπου, πὺς λεγόταν Γρηγόριος.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ πολλὰ καὶ πυκνά. Ἀναφέρουμε ἐπιγραμματικὰ μερικά.

Τὸ πρῶτον: Ἡ ἀπομάκρυνσί του ἀπ' τὸν ἤρεμον στοχασμό.

Ἀπ' τὰ νεανικά του χρόνια ἐνοιώθη ἔντονη ἀπαρέσκεια στὸ θόρυβον καὶ τὴς μέριμνας τῆς ἐγκόσμου ζωῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τραβήχτηκε μαζὴ μὲ τὸν ἀδελφικὸν του φίλον Βασίλειον—πὺς ἀργότερα θὰ γινόταν ὁ φωστῆρας τῆς Καισαρείας καὶ τῆς οἰκουμένης—στὴς ἐρημίες τοῦ Πόντου. Ἐκεῖ εὗρισκαν καὶ οἱ δύο γαλήνην καὶ χαρὰ στὴν ἀνάτασιν, στὴ θεωρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ στὴ μελέτη τῶν ἱερῶν κειμένων τῆς Ἀποκαλύ-

ψεως. Ἄλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ μείνῃ ὁ Γρηγόριος γιὰ πάντα στὴν ἐρημιά. Οἱ δύσκολοι καιροὶ τὸν ἔφεραν πίσω στὸ θόρυβο καὶ στὴ δίνη τῶν ἀνθρώπων ἀνταγωνισμῶν.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔχυσε τὸ πρῶτο φαρμάκι τῆς μελαγχολίας στὴν εὐαίσθητη καρδιά του. Μπόρεσε ὅμως νὰ διαλύσῃ τὴν τοξίνη. Τραβήχτηκε ξανά στὸν τόπο τῆς γαλήνης καὶ μπῆκε στὸ ρυθμὸ τῆς πρώτης του ζωῆς. Ἄλλὰ δὲν κράτησε πολὺ ἡ εὐτυχία. Μία ἀπροσδόκητη θλίψη ἤρθε νὰ θολώσῃ τὸ γαλήνιο πέλαγος τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ τὸν ποτίσῃ μὲ ὀξὺ πόνο.

Ὁ ἀγαπημένος του ἀδελφός, ὁ Καισάριος, λαμπρὸς γιατρός στὰ βασιλικά ἀνάκτορα, πέθανε. Ὁ Γρηγόριος ἔνοιωσε σὰν νὰ ἔσβησε ἀπότομα, γιὰ πάντα, ὁ ἥλιος τῆς χαρᾶς.

Σ' ἓνα ὑπέροχο ποίημά του, ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 634 στίχους κ' ἀποτελεῖ μιὰ ἄδολη ἐξομολόγησι κ' ἀφήγησι τῆς ζωῆς του μπροστὰ στὸν Κύριο, ἀποτυπώνει τὴ θλίψη τῆς ψυχῆς του:

...Τὸ δ' ἄλγιον ἔλκος ἔμοι γε,
 Ὅσσα κασιγνήτω βίον ἀπὸ τόνδε λιπόντος
 ἔτλην, καὶ παθέειν ἔτι γ' ἔλλομαι...

(Ἡ μεγαλύτερη γιὰ μένα πληγή, ἦταν τὰ ὅσα ὑπόφερα, ὅταν ὁ ἀδελφός μου ἔφυγε ἀπὸ τοῦτο τὸ βίον καὶ πιστεύω, ὅτι γιὰ πολὺ ἀκόμα θὰ πάσχω).

«...Τοῦ μὲν ἐγὼ ζῶοντος, ἔχον κλέος οἶον ἀπ' ἄλλων.

Οὐ γὰρ ἐμὰ, ποτὲ πλοῦτος ἔλε φρένας, οὐδέ τις ἄλλη.

Ἄλγεα δέ, στοναχάς τε, ἐπεὶ θάνε, μῶνος ἐδέγγην» (1).

(Ὅταν ἐκεῖνος ἦταν στὴ ζωῆ, ἐγὼ ἀπολάμβανα τὴν πιὸ μεγάλη εὐτυχία. Γιατί δὲν τραβήξε ποτὲ τὴ σκέψι μου ὁ πλοῦτος οὔτε ἡ δύναμι. Σὰν πέθανε ὅμως, δέχτηκα μονάχος τὸν πόνο καὶ τοὺς στεναγμούς).

Τὸν πόνο τοῦ χωρισμοῦ τὸν ζῆ ὅπως τὸν ζῆ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς. Στενάξει, λυπάται, κλαίει. Κι' ἴσως κλαίει καὶ μελαγχολεῖ περισσότερο ἀπὸ μᾶς τοὺς κοινούς θνητούς. Γιατί ἐμᾶς, τοὺς δεμένους στὴν ὕλη, πάντα μᾶς τραβάει ἡ γήινη ζωῆ, κ'

ὅταν κάποιος φεύγῃ ἀπ' τὸ πλάι μας, ζητάμε, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ στερεώσουμε τὴ δική μας θέσι. Ὁ Γρηγόριος ὅμως, ποὺ ζοῦσε μὲ τὴν καρδιά πάντα τοποθετημένη στὸν οὐρανό, εὗρισκε, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καισαρίου, ἀφάνταστα ἀνιαρὴ τὴ γήινη ζωῆ.

Ἔστερα ἀπ' τὴ δοκιμασία αὐτὴ ἀναγκάζεται νὰ παρατήσῃ τὸ ἐρημητήριο καὶ ναρθῆ, παρηγοριὰ καὶ στέρημα, κοντὰ στοὺς γέροντας γονεῖς. Ἀποσπάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν ἄσκησι καὶ μπλέχτηκε μὲ τὰ ἀνθρώπινα. Συναντήθηκε μὲ τὸ θόρυβο, τὰ συμφέροντα, τοὺς διαπληκτισμούς, τὰ ὀργισμένα πρόσωπα, τὰ θολὰ μάτια.

Ἦταν φυσικὸ ἡ τέτοια ὄψη τῆς ζωῆς νὰ μὴ τὸν ἱκανοποιήσῃ. Δὲν μπόρεσε μέσα σ' αὐτὴ νὰ βρῆ νόημα:

Ἐπίμην τοκέεσσι παρήμενος, ὦ ἀναξ Χριστέ,
 Γῆραί τε στεγερῶ καὶ πένθει τειρομένοισιν.

(Νόμιζα, πὼς στεκόμουν κοντὰ στοὺς γονεῖς, ὦ βασιλῆ Χριστέ, τοὺς βασανισμένους ἀπ' τὸ μισητὸ τὸ γῆρας καὶ τὸ πένθος).

«Ὅμως καὶ κείνο εἶν' ἀλήθεια, τὸ ὅτι γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὁ πιὸ πολὺς δρόμος εἶναι γεμᾶτος βάραθρα.

Ἔτσι καὶ τότε σὲ μένα βγήκε κακὸ ἀπ' τὸ ἀγαθό. Γιατί οἱ πυκνές καὶ δύσκολες φροντίδες ποὺ ἄρχισαν νὰ βόσκουν στὴν ψυχῆ καὶ στοὺς ἄρμούς μου, μ' ἀπόσπασαν ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ κατέβασαν στὴ γῆ ποῦναι ἡ μάνα μου» (2).

Ἡ ζωῆ μὲ τὶς ἀσταμάτητες φροντίδες, μὲ τὶς ἐπαναστάσεις τῶν δούλων, μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἰσχυρῶν, μὲ τὶς δολοπλοκίες τῶν πονηρῶν φαίνεται στὰ μάτια του καὶ στὴν ψυχῆ του σὰν ἓνα πιεστικὸ κλουβί, ποὺ τὸν φυλακίζει καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ πετάξῃ ψηλά καὶ νὰ χαρῆ τὴν ὀλοκάθρα καὶ ὀλόδροση ἀτμόσφαιρα τοῦ Πνεύματος.

Καὶ σὰν νὰ μὴ φτάνουν αὐτὰ, ἀλλεπάλληλα χτυπήματα πληθύνουν τὶς ἀφορμὲς τοῦ πόνου του καὶ τροφοδοτοῦν τὴν ἀπαισιοδοξία καὶ τὴ μελαγχολία του. Ἡ κάθε μέρα τοῦ ἐπιφυλάσσει καινούργιες θλί-

(1) Περί τῶν καθ' ἑαυτὸν, Migne XXXVII, 982, 983.

(2) Περί τῶν καθ' ἑαυτὸν Migne XXXVII, 978, 980.

ψεις. Ἡ κάθε ἐπαλξι, στὴν ὁποία ἀνεβαίνει, εἶναι στρωμένη με σκληρότερα ἀγκάθια.

Σὰν ἐπίσκοπος ἀντιμετωπίζει τὶς πονηριὰς τῶν αἱρετικῶν. Συνοδεύει στὸν τάφο τοὺς γέροντες γονεῖς του, τοὺς ὁποίους ἀγάπησε με πάθος. Καὶ μετὰ—κάτι ποὺ δὲν τὸ περίμενε—χάνει ἀπ' τὴν πρόσκαιρη ζωὴ τὸν πιὸ ἐκλεκτό του φίλο, τὸν ἀδελφικὸ συνοδοιπόρο στὴ χαρὰ καὶ στὸν πόνο, τὸ Μ. Βασιλείο. Ὁ καὶμὸς του εἶναι ἀβάσταχτος. Ἡ εὐαίσθητη καρδιά του στάζει αἷμα. Τὸ βλέπουμε αὐτὸ στὴν ἐπιστολή, ποὺ ἔστειλε μόλις πληροφορηθῆκε τὸ γεγονός στὸν ἀδελφὸ τοῦ Μ. Βασιλείου, τὸ Γρηγόριο Νύσσης:

«Καὶ τοῦτο ἀπέκειτο τῇ μοχθηρᾷ μου ζωῇ, τὸ Βασιλείου θάνατον ἀκοῦσαι, καὶ τῆς ἀγίας ἐκείνης ψυχῆς ἐκδημίαν, ἣν ἐξεδήμησεν ἀπ' ἡμῶν, ἵν' ἐκδημίῃ πρὸς Κύριον... Τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ἰδεῖν ἐρημίαν, τοιαύτης ἀποκειραμένης δόξαν, καὶ τοιοῦτον ἀποσεισαμένης στέφανον, οὔτε ὄψει θεατόν, οὔτε ἀκοῇ χωρητόν, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι»⁽³⁾.

Φορτωμένος με τὴ λύπη προχωρεῖ στοῦ βίου τὴ στενὴ κοιλιάδα. Ἀνεβαίνει στὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐκεῖ, καθὼς στέκεται ἀλύγιστος, γίνεται στόχος τῶν αἱρετικῶν καὶ ἰδιοτελῶν ἀνθρώπων. Τὰ βέλη τοὺς εἶναι φαρμακερά. Αὐτός, εὐθὺς κι' εἰλικρινῆς δὲν ἀπαντᾷ με τὸν ἴδιο τρόπο. Στέκεται ἀτρόμητος κι' ὑπομένει τὰ χτυπήματα. Προτιμᾷ νὰ σπάσῃ, παρὰ νὰ λυγίσῃ. Κι' αὐτὸ γίνεται. Ὁ Γρηγόριος κατεβαίνει θεληματικὰ καὶ παραδίνει τὸ θρόνο, χωρὶς νὰ παραδώσῃ τὴν καρδιά καὶ τὸ φρόνημα.

Ἡ περιπέτεια ὅμως αὐτῆ τοῦ ἐξασφαλίζει μιὰ ὀδυνηρὴ πείρα. Εἶχε προτῆτερα ἀποστραφῆ τὰ ἐγκόσμια κι' εἶχε ἐκφράσει τὸν πόνο του γιὰ τὴν ἐκδημίαν τῶν ἀγαπημένων προσώπων. Τώρα μελαγχολικὰ θὰ ψάλῃ τὴ φυγὴν τοῦ ἀπ' τὴ βασιλεύουσα πόλι καὶ τὰ παθήματα, στὰ ὁποῖα τὸν ἔρριξαν οἱ πονηροὶ ἄρχοντες.

**Πενθῶ δ' ἔγωγε λαὸν οὐχ ὀρώμενον
Ἐμούς ρέοντα πρὸς λόγους, ὡς ἦν ποτε*

(3) 'Ἐπιστολὴ οστ', Γρηγόριω Νύσσης.

*Κωνσταντινούπολις τε καὶ ξένων ὄσον
Ἐνδημον, οἷς ἤστραπτεν ἡ φίλη Τριάς.
Καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ὡς λέων βρυχώμενος
Μακρὰ στενάζω...»⁽⁴⁾.*

(Πενθῶ γιὰ τὸ λαὸ ποὺ δὲν τὸν βλέπον νὰ τρέχῃ στοὺς λόγους μου ὅπως παλιὰ ἔτρεχε ἡ Κωνσταντινούπολι κι' ὅσοι ἀπ' τοὺς ξένους σ' αὐτὴν ἐνδημοῦσαν, καὶ τοὺς ὁποίους φώτιζε ἡ ἀγαπημένη Τριάς. Καὶ τώρα ἐγώ, σὰν λιοντάρι, ποὺ μουγκρίζει στενάζω μακροῦν).

Μ' ἓνα ἄλλο ποίημα μιλάει στὴν Ἁγία Τριάδα καὶ ξεδιπλώνει μπροστὰ τῆς τὸν πόνο του. Καθὼς στεκόταν μπροστὰ στὴ θεότητα καὶ φωτιζόταν καὶ φώτιζε, δέχτηκε τὴν ἐπίθεσι τοῦ ἀνθρώπινου φθόνου. *Τριάς σώου με· καὶ πάλιν καλῶ, Τριάς.*

Σὲ γὰρ προφαίνων ἠμπολησάμην φθόνον»⁽⁵⁾.

Σ' ἓνα δὲ ἄλλο, ποὺ ἀπευθύνει στὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ, μιλάει με βαθεῖα λύπη γιὰ τὴ στάσι τῶν συλλειτουργῶν του:

*«Οἱ συνθῆται μου δυσμενεῖς ἐχθρῶν πέρα,
Οὐδὲ τράπεζαν μυστικὴν δεδοικότες»⁽⁶⁾.*

Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφταναν ὅλα αὐτά, σὰν νὰ μὴ ἦταν ἀρκετὲς οἱ πηγές, ἀπ' τὶς ὁποῖες διωχετεύετο στὴν καρδιά του ὁ πόνος, εἶχε καὶ μιὰ ἄλλη σκληρὴ πείρα, τὴν ἀρρώστια. Ὁ Γρηγόριος ἦταν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ φιλοξενοῦν μιὰ ρωμαλέα καρδιά σὲ ἀσθενικὸ σῶμα. Ἡ ἀρρώστια ἦταν ὁ τυραννικὸς σύντροφός του. Τοῦ μαράζωνε τὸ κορμὶ κι' ἀκίνητοποιοῦσε ἓνα σημαντικὸ μέρος τῆς δυναμικότητός του. Ἡ ἀκρωτηριασμένη ὑγεία του συχνὰ ἔπιγε τὰ μεγάλα του ὄνειρα κι' ἀκόμα συχνότερα δὲν τὸν ἄφινε νὰ χαρῆ τὴν ἀνετὴ ἐκπλήρωσι τοῦ καθήκοντος τῆς στιγμῆς.

Σὲ μιὰ ἐπιστολή, ποὺ γράφει μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μ. Βασιλείου στὸ ρήτορα Εὐδόξιο, δίνει μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς καταστάσεώς του.

«Ἐρωτᾷς πῶς τὰ ἡμέτερα. Καὶ λιαν πικρῶς. Βασιλείον οὐκ ἔχω, Καισάριον οὐκ ἔχω, τὸν πνευματικὸν ἀδελφόν καὶ τὸν σω-

(4) Ἱστορικὰ ἔπη II στ' Migne XXXVII, 1023.

(5) Ἱστορικὰ ἔπη II, η' Migne XXXVII, 1025.

(6) Ἱστορικὰ ἔπη II, λγ' Migne XXXVII, 1306.

ματικόν. Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, μετὰ τοῦ Δαβὶδ φθέγγομαι. Τὰ τοῦ σώματος πονηρῶς ἔχει, τὸ γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς, φροντῖδων ἐπιπλοκαί, πραγμάτων ἐπιδρομαί, τὰ τῶν φίλων ἄπιστα, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμαντα. Ἔρρει τὰ καλά, γυνὰ τὰ κακά, ὁ πλοῦς ἐν νυκτί, πυρσὸς οὐδαμοῦ, Χριστὸς καθεύδει» (7).

III. Βέβαια δὲν εἶναι ὁ Γρηγόριος ὁ μοναδικὸς ἄνθρωπος, ποὺ πόνεσε. Ὁ πόνος εἶναι τῶν κατοίκων τῆς γῆς κοινὸς κλῆρος κι' ἡ μελαγχολία, ὅπως στὴν ἀρχὴ τὴν ὀνομάσαμε, τὸ ἀνθρώπινο πάθος. Εἶναι ὅμως ὁ μεγάλος αὐτὸς ἄνθρωπος ἕνας ἀπὸ κείνους, ποὺ πόνεσαν πολὺ. Κι' ἀκόμα, ἕνας ἀπ' τοὺς λίγους, ποὺ κατώρθωσαν, μέσα στὴν ἀνταριασμένη ἀτμόσφαιρα καὶ στὰ πυκνά, μολυβένια, σύννεφα, νὰ βροῦν μιὰ σχισμάδα κι' ἀπὸ κεῖ νὰ διοχετεύσουν τὴν καρδιά τους στὸ φῶς καὶ στὴ γαλήνια ἀτμόσφαιρα τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ Γρηγόριος πονεῖ, ὑποφέρει, μελαγχολεῖ, ἀλλὰ δὲν μένει στάσιμος. Δὲν στασιάζει τὰ χέρια. Δὲν παραδίδεται ἀπαισιόδοξα στὴ φορὰ τῶν πραγμάτων. Οἱ ἀντιθέσεις τῆς ζωῆς ἀντὶ νὰ τὸν ἀκίνητοποιήσουν κι' ἀντὶ νὰ τὸν ρίξουν στὸ μαρασμό, τὸν κεντρίζουν σὲ μιὰ παράδοξη γιὰ τὰ ἀνθρώπινα μάτια μας δραστηριότητα καὶ σὲ μιὰ ἡρωϊκὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ὑπερνίκηση τῆς μελαγχολίας.

Κι' αὐτὴ ἡ προσπάθεια ποὺ κάνει, δὲν εἶναι σπασμωδική, κοιμένη στὰ ἀνθρώπινα χνάρια. Δὲν ἀγωνίζεται νὰ ἀπωθήσει τίς λῆπες. Οὔτε πολεμáει ὅπως τὸν πολεμοῦν. Οἱ τέτοιες ἐνέργειες εἶναι πολὺ ἀνθρώπινες καὶ δὲν φέρνουν κανένα ἀποτέλεσμα. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ θρεμμένος καὶ δυναμωμένος ψυχικὰ στὴν ἐρημίᾳ καὶ τῆ φιλόσοφῃ μόνωσι κάνει μιὰ κίνησι μεγαλειώδη. Πιάνει συνειδητὰ τὸν πόνου του καὶ τὸν φέρνει μπροστὰ στὸ Χριστό. Μὲ τὴν ἀπλότητα μικροῦ παιδιοῦ. Μὲ τὴν πίστι ἐνὸς ἀγίου.

Οἱ προσευχῆς του εἶναι ὑπέροχα κείμενα. Μαργαριταρένια δάκρυα ποὺ ἔπηξαν μέσα στὸ μαργαριτοφόρο ὄστρακο, τὴν

καρδιά του, ὅταν τὴν ἐρέθισε τὸ κεντρί τοῦ πόνου, καὶ ποὺ τὰ ἀνέβασε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια, γιὰ νὰ τὰ προσφέρει στὰ πόδια τοῦ πρώτου πονεμένου, τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ.

Παραθέτουμε μερικὰ ἀποσπάσματα, διαλεγμένα ἀπ' τὰ πολλὰ.

Τὴν προσευχὴ πρὸς τὸ Χριστό, ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως, τὴν ἀρχίζει μὲ τοῦτα τὰ πονεμένα λόγια.

*«Ὀἶμοι κέκμηκα, Χριστέ μου, πνοὴ βροτῶν!
Ὀἶμοι μάχης τε καὶ ζάλης τοῦ συζύγου!
Ὀἶμοι μακρᾶς ζωῆς τε καὶ παροικίας,
Τῶν τ' ἐνδοθεν, τῶν τ' ἐκτοθεν παλαισμάτων,
Ἐφ' ὧν τὸ κάλλος φθείρεται τῆς εἰκόνης!
Τίς δρῶς τοσαύτην πνευμάτων φέρεσι βίαν;
Τίς ναῦς τοσαύτους κύμασι συνερρηγάη;»* (8).

(Ἄλλοίμονο, κουράστηκα, Χριστέ μου, ποὺ εἶσαι ἡ πνοὴ τῶν ἀνθρώπων! Ἄλλοίμονο, κουράστηκα ἀπ' τὴ μάχη καὶ τὴ ζάλη, ποὺ μοῦ δημιουργεῖ τὸ σῶμα, τὸ ἐνωμένο μὲ τὴν ψυχὴ! Ἄλλοίμονο, μὲ κατέβαλε ἡ μακρὰ ζωὴ κι' ἡ παραμονὴ μου στὴ γῆ, καὶ τὰ ἐσωτερικὰ κι' ἐξωτερικὰ παλαίσματα, ἀπ' τὰ ὁποῖα φθείρεται ἡ ὁμορφία τῆς θείας εἰκόνης! Ποιὰ βελανιδιά μπορεῖ νὰ ὑποφέρει μιὰ τέτοια ὄρμη τῶν ἀνέμων; Καὶ ποῦ καράβι χρειάστηκε τόσα πολλὰ κύματα γιὰ νὰ ραγίσῃ;)

Καθὼς ἤχει ἡ ἀπαλὴ φωνὴ του νομίζει πὼς ἀκοῦς τὸν ὑπόκωφο βόγγο τῶν ὀρητικῶν κυμάτων καὶ πὼς τὰ βλέπεις νὰ πέφτουν στὸ μικρὸ του καράβι μὲ μανία. Κι' ὁ κυβερνήτης Γρηγόριος σὰν νὰ στέκεται ὀλόρθος στὴν πλώρη τοῦ πλοίου, μὲ τὰ χέρια ὑψωμένα καὶ νὰ μιλάη μὲ τὴν πιὸ καταπληκτικὴ ἡρεμία στὸν κυβερνήτη τοῦ σύμπαντος, τὸ Χριστό.

Σ' ἄλλη προσευχῆ, ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος σὰν θρήνο, μιλάει μὲ περισσότερο πάθος.

*«Αἰ αἰ τῶν παθέων! Τίπτ' ἤλιτον; ἢ ἄρα μόνος
Σῶν καθαρῶν θεῶν ἄπτομαι οὐχ ὀσίως;...»*

(Ἄλλοίμονο, ἄλλοίμονο τὰ πάθη! Τί, λοιπόν, ἀμαρτάνω; ἢ ἄραγε ἐγὼ μόνος ἐγγίζω ἀνόσια τίς δικές σου καθαρές θυσίες;)

(7) Ἐπιστολὴ π', Εὐδοξίῳ ρήτορι.

(8) Ἱστορικὰ ἔπη II, λγ' Migne XXXVII, 1305.

«...*Αὐτὰρ ἔγωγε*

*Βαίον ὑπὲρ γαίης ἄσθμα φέρω πύματον.
Δάκρυα πάντ' ἐκένωσα, γόος δέ μοι ἔργον
ἐτύχθη.*

Μέχρι τίνος παλάμαις κείμεθ' ἐν ἀσεβέων;
(⁹Ὅμως ἐγὼ λίγο πάνω ἀπ' τῆ γῆ ἀφί-
νω τὴν τελευταία μου ἀναπνοή. Ἄδειασα
ἅλα τὰ δάκρυα, ὁ θρήνος δὲ ἔγινε γιὰ μέ-
να ἔργο. Μέχρι πότε θὰ βρισκώμαστε στὰ
χέρια τῶν ἀσεβῶν;)

Καὶ σ' ἓνα ἄλλο του θρήνου, με τὸν ὁ-
ποῖο ἱστορεῖ τὰ βάσανα καὶ τὶς πικρίες του,
ὄχι με τὰ δάκτυλα, ἀλλὰ με τὸν παλμὸ τῆς
καρδιάς ἔχει χαράξει:

*Πῶς μοῦνος τερχεῖαν ἔβην ὀδὸν ἔνθα καὶ
ἔνθα,
Στρωφῶν ἀργαλείου βίον τύπον, οὐδ' ἔδου-
νάστην
Οὐδ' ὅσον ἐν ποτ' ἐλαφρὸν ἐπὶ χθονὸς ἔχνος
ἔρεῖσαι,
'Ἄλλ' αἰεὶ με μόγοισι μόγοι πέμπουσι κακοῖ-
σιν;»⁽⁹⁾.*

(Πῶς μόνος βάδισα τὸ δρόμο πὸν εἶν'
ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ τραχύς, γυρίζοντας
πάντα στὸν τύπο τῆς ταλαιπωρημένης ζω-
ῆς καὶ δὲν μπόρεσα οὔτε ἓνα μόνον ἐλαφρὸ
βῆμα νὰ κάνω στὴ γῆ ἀλλὰ πάντα τὰ βά-
σανα με στέλνουν σὲ μεγαλύτερα βάσανα;)

IV. Μ' αὐτὸ τὸ ξεδίπλωμα τοῦ πόνου
του μπροστὰ στὸ Θεὸ ὁ Γρηγόριος ἀνα-
κουφίζεται. Ἡ βαρεία πέτρα τῆς μελαγ-
χολίας παραμερίζει. Ἡ παρουσία τοῦ με-
γάλου Θεοῦ τὸν γεμίζει με ἐλπίδα. Καὶ
κάνει τὸ δεύτερον μεγάλο βῆμα. Προχωρεῖ
στὸν αὐτοέλεγχο καὶ στὴν ἰκεσία. Ἐρευνά-
ναι ἀμερόληπτα τὸ ἐσωτερικὸ του νὰ δῆ
μὴ τυχὸν κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἡ αἰτία
τοῦ πόνου του. Μήπως ἔκανε κάποιον πα-
ραστρατημένο βῆμα. Μήπως λύπησε τὸ
Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

*Ἦρά τις ἀμπλακίης ποιηὴ τάδε, ἦρα βίωιο
ἄνθρακες, ὡς χρυσοῖο καθαυρομένου χρῶνοι-
σιν;*

*Ἦρὰ μ' ὁ λυσιώδης καὶ βάσκανος, οἶά τιν'
Ἰῶβ,*

Ἐς δῆριν καλέει;»⁽¹⁰⁾.

(Ἦρὰ γε εἶναι τοῦτο τιμωρία γιὰ κά-
ποια ἁμαρτία; ἄραγε εἶναι οἱ ἄνθρακες
τοῦ βίου, πὸν καθαρίζουν τὴν ψυχὴ ὅπως

ὁ χρυσοῦς καθαρίζεται στὸ χωνευτήρι; Ἄ-
ρὰ γε ὁ λυσσασμένος καὶ φθονερός διάβο-
λος σὰν ἄλλος Ἰῶβ με καλεῖ σὲ πόλεμο;)

Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα πέφτει
ταπεινὰ καὶ θερμὰ ἱκετεύει τὸν παντοδύ-
ναμο Λυτρωτῆ Χριστὸ νὰ τὸν σώση.

*Ἐπιστάτα κλύδων με δεινὸς ἀμφέπει,
Τὸν σὸν μαθητὴν. Ἐξέγειραι, πρὶν θάνω.
Μόνον κέλευσον καὶ ζάλη τεθηήξεται»⁽¹¹⁾.*

(Ἐπιστάτα, με κυκλώνει φοβερὴ ταρα-
χὴ, ἐμένα τὸ μαθητὴ σου. Ξύπνησε, πρὶν
πεθάνω. Μόνον διάταξε καὶ θὰ πεθάνῃ ἡ
ζάλη).

Νὰ καὶ μιὰ ἄλλη θεομὴ του ἰκεσία:
*Πῆξον με, Χριστέ. πῶς ἐλύθη σὸς λάτρης;
'Υμνωδὸς ἀργεὶ γλώσσα. Πῶς φέρεις τόδε;
'Ἄλλ' ἄρμωσόν με, μὴ πρὴν τὸν σὸν θύτην.
Ποθῶ πάλιν στήναι τε καὶ σωτηρίας.
Κήρυξ γενέσθαι, καὶ λαὸν καθαγνίσαι.
Σὺ τὸ σθένος μου, λίσσασμαι, μὴ μ' ἐκλίπης.
Εἰ σ' ἐν' ἐξάη προῦδωκα, βαλοῖμην ἔτι»⁽¹²⁾.*

(Χριστέ μου, στήριξε με, πῶς διαλύθη-
κε ὁ λάτρης σου; ἡ γλώσσα μου ἡ πλα-
σμένη νὰ σὲ ὑμνῆ ἀργεῖ. Πῶς τὸ ἀνέχε-
σαι αὐτό; Ἄλλὰ δυνάμωσε με, μὴ παρα-
πετάξης τὸν ἱερέα σου. Ποθῶ καὶ πάλι
νὰ σταθῶ καὶ τῆς σωτηρίας νὰ γίνω κή-
ρυκας καὶ νὰ ἀγνίσω με τὰ μυστήρια τὸ
λαό. Σὺ, πὸν εἶσαι ἡ δύναμι μου, σὲ ἱ-
κετεύω, μὴ μ' ἐγκαταλείψης. Ἄν δὲ σὲ
πρόδωσα σὲ σιγὴς ζάλης, εἶθε καὶ πάλι
ν' ἀνορθωθῶ).

V. Τὸ τρίτο βῆμα τοῦ Γρηγορίου εἶναι
τὸ ἀνέβασμά του σὲ σφαίρες ψηλότερες κι'
ἡ ἔνωσί του με τὸ Θεό. Παρακαλεῖ τὸν Κύ-
ριο νὰ τὸν σώση. Καί, γεμάτος πίστι κα-
θῶς εἶναι, νοιώθει τὸ παντοδύναμο χέρι ν'
ἀπλώνεται, νὰ τὸν ἀνυψῶνῃ ἀπ' τῆ γῆ, πὸν
τὴν πλημμυρίζουν τὰ δάκρυα καὶ τῆ μο-
λύνουν οἱ ἁμαρτίες, καὶ νὰ τὸν φέρῃ σὲ
μιὰ δλοκάθαρῃ καὶ ὀλόδροση ἀτμόσφαιρα.
Ξεκolláει ἡ καρδιά του ἀπ' τὶς κοσμικὲς
μέριμνες. Χαίρεται τὴν παρουσία τοῦ
Θεοῦ.

Αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα ἀποτελεῖ φυσικὴ
συνέπεια τῆς αὐτοπαραδόσεώς του στὸ
Θεό. Εἶναι ὅμως καὶ μιὰ συνειδητὴ κίνησι
τῆς προσωπικότητός του. Διδαγμένος ἀπ'

(9) Ἱστορικὰ ἔπη II, μ6', Migne XXXVII, 1344.

(10) Ἱστορικὰ ἔπη II, μ6', Migne XXXVII 1345.

(11) Ἱστορικὰ ἔπη, II, 59', Migne XXXVII 1417.

(12) Ἱστορικὰ ἔπη, II, κ' Migne XXXVII, 1280.

τὰ χτυπήματα στρέφει σταθερὰ τὸ τιμὸν πρὸς τὰ οὐράνια. Μαγνητίζεται ἀπ' τὴν ἀνέφελη χαρὰ τῆς ἐνώσεως μετὸν «Ὀντα», κ' ἀπ' τὴ ζωὴ, πού δὲν τὴν πνίγουν οἱ συμβατικοί, οἱ ἀντιφάσεις κ' οἱ ἀνταγωνισμοί.

«Ἐξ οὗ γὰρ πρῶτιστον ἀπομύξας βίότιο Ψυχὴν οὐρανόισι νοήμασι μίξα φαινοῖς, Καί με φέρον νόος αἰτὸς ἀπόπροθι σαρκὸς ἔθνηκεν,

Ἔνθα ἀναστήσας, σκηνηῆς δέ με κρύψε μοχλοῖσιν Οὐρανής, Τριάδος δὲ φάος περιλάμψεν ὀπωπᾶς Ἡμετέρας, τῆς οὗ τι φαάντερον εἰσενόησα» (13).

(Γι' αὐτὸ καὶ γὼ ἀποσπάστηκα ἀπ' τὸν πρότερον βίον καὶ ζύμωσα τὴν ψυχὴ μου μετὸ τοῦ οὐρανοῦ τὰ φωτεινὰ νοήματα. Καὶ φέροντάς με ἡ ἀνυψωμένη διάνοια με τοποθέτησε μακρὰ ἀπ' τὴ σάρκα, ἀπ' τὴν ὁποία με ἀνάστησε, καὶ μ' ἔκρυψε στὸν κόλπο τῆς οὐρανόσκηνης, καὶ τὸ φῶς τῆς οὐρανόσκηνης Τριάδος ἔλαμψε τὴν ὄψιν μου, ἀπ' τὴν ὁποία Τριάδα φωτεινότερο δὲν γινώρισα).

Ἔτσι ἔφτασε στὴν ὑπερνίκησι τοῦ πόνου. Κατόρθωσε νὰ τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτό του σὲ μιὰ σκοπιὰ πῶς ψηλὴ, ἀπ' τὴν ὁποία ὄλες οἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ αἰχμὲς τῆς ζωῆς χάνουν τὴν τραχύτητά τους κ' ἀποκτοῦν ἓνα ἰδιαίτερο νόημα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀνάτασι. Ζῆ μέσα στὴν κοινωνία, δέχεται τὰ χτυπήματα τῶν κυμάτων, κ' ὁμῶς στέκει βράχος ἀσάλευτος. Μέσ' στὸ καμίνι νοιώθει δροσιά. Μέσα στὴ λύπη χαρά. Ὁ Γρηγόριος, ὁ πονεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος ἔνω κατὰ ἓνα παρὰδοξο τρόπο ὁ χαρούμενος. Ἡ χαρὰ του τρέφεται ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὴ λαχάρα τοῦ ἀπολύτου. Ἀπ' τὴν ἀναζήτησι Ἐκείνου, πού μετὸ αἷμα του ἔπλυνε τὰ κλαμένα μάτια καὶ τοὺς χάρισε τὸ σπιθοβόλημα τῆς εὐτυχίας. «Τέθνηκα τῷδε τῷ τολαίπῳ βίῳ, Ὅς φέρεται ἄνω κάτω τε, Εὐρίπῳ δίκην, Βέβαιον οὐδέν, οὐδ' ἐφ' ἡμέραν, ἔχων. Ζῆσαι δ' ἐκείνῳ τῷ μακρῷ πόθῳ μ' ἔχει, Ὅς ἄθλα κείται τοῖς κάλ' ἠγωνισμένοις. Πρὸς ταῦτα χαίρεθ' οἷς φίλα τὰ τοῦ βίου».

Ἐγὼ δὲ χαίρων ὄνομαι τὸν Δεσπότην» (14).

(Πέθανα ὡς πρὸς τοῦτο τὸν τολαίπῳ βίον, ὁ ὁποῖος σύρεται πάνω καὶ κάτω σὰν τὰ νερὰ τοῦ Εὐρίπου, καὶ δὲν ἔχει τίποτα σταθερὸ οὔτε καὶ γιὰ μιὰ μόνη μέρα. Μὲ κατέχει δὲ ὁ πόθος νὰ ζήσω σὲ κείνη τὴν ἀπέραντη ζωὴ πού ἀπομένει σὰν βραβεῖο στοὺς καλοὺς ἀγωνιστάς. Γι' αὐτὸ σὰς χαιρετῶ σὰς, πού ἀγαπᾶτε τὰ ἐγκόσμια· ἐγὼ δὲ χαρούμενος θὰ δῶ τὸ Δεσπότην).

Αὐτὸ δὲν σημαίνει, πὼς δὲν δοκιμάζει πιά πόνους. Ὁ λυτρωμένος Γρηγόριος, δὲν εἶναι ὁ ἀπείραστος Γρηγόριος. Ἄλλ' ὁ ἐλεύθερος ἀπ' τὰ πιεστικά πάθη τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς καταθλίψεως. Καὶ τώρα ποναίει. Καὶ τώρα ὑποφέρει. Οἱ ἀναποδιὲς τὸν σφίγγουν κάθε μέρα περισσότερο. Πέρα ὁμῶς ἀπ' τὰ μολυβένια σύννεφα βλέπει τὸν ἥλιο. Καὶ μπορεῖ κάτω ἀπ' τὴ θαλασσορραγίαν νὰ εἰρηνεύῃ, νὰ χαίρεται, νὰ ἐλπίζει. Κι' ἀκόμα κάτω ἀπ' τὸ φῶς του νὰ ἀνατέμνη τὴ γήινη ζωὴ καὶ νὰ βγάλῃ πολυτίμα διδάγματα.

«Τίς ἢ τυραννὶς αὕτη; ἦλθον εἰς βίον καλῶς. Τί δὲ στροβοῦμαι ταῖς βίον τρικυμίας; Ἐρῶ λόγον, θρασὺν μὲν, ἀλλ' ὁμῶς ἐρῶ. Εἰ μὴ σὸς εἶην, ἠδίκημαι, Χριστέ μου. Γεννώμεθ' ἐκλύομεθ', ἐκκληροῦμεθα, Ὑπνώ, καθέδω, γρηγορῶ, πορεύομαι, νοσοῦμεν, εὐεκοῦμεν, ἠδοῦμαι, πόνοι. Ὁρῶν μετασχεῖν ἠλίον, τούτων ἂ γῆς, Θανείν, σαπῆναι σάρκα ταῦτα καὶ βοτῶν, Ἄ δυσκλέα μὲν, ἀλλ' ὁμῶς ἀνεύθυνα. Τί οὖν ἐμοὶ τὸ πλεῖον; οὐδέν, ἢ Θεός. Εἰ μὴ σὸς εἶην, ἠδίκημαι, Χριστέ μου» (15).

(Τί λόγο ἔχει ἡ τυραννία; Ἡρθα στὴ ζωὴ καλά. Γιατί ὁμῶς καὶ ταράσσομαι ἀπ' τίς τυραννίδες τοῦ βίου; Θὰ πῶ ἓνα λόγο, πού εἶναι θρασύς, ἀλλ' ὁμῶς θὰ τὸν πῶ. Ἄν δὲν ἤμουναι δικός σου, Χριστέ μου, θὰ ἤμουναι ἀδικημένος. Γεννώμαστε, διαλύομαστε, σκεπαζόμαστε ἀπ' τὸ χῶμα. Κοιμάμαι, ὀνειρούμαι, ξυπνάω, πορεύομαι. Ἀρρωσταίνουμε, γινώμαστε καλά. Εὐχαριστήσεις, πόνοι. Ἀπολαμβάνουμε τίς ἀλλαγὲς τῶν ἐποχῶν, πού φέρει ὁ ἥλιος, ὁμῶς αὐτὸ τὸ ἀπολαμβάνει κι'

(14) Ἱστορικά ἔπη, II, σζ', Migne XXXVII, 1424.

(15) Ἱστορικά ἔπη, II, σδ', Migne XXXVII, 1421, 1422.

(13) Ἱστορικά ἔπη II, α' Migne XXXVII, 985.

ή γῆ. Πεθαίνουμε, σαπίζουν οί σάρκες· ἀλλ' αὐτὸ συμβαίνει καί με τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἔχουν κακή φήμη ἀλλ' ὁμως εἶναι ἀνεύθυνα. Τί περισσότερο ὑπάρχει σέ μένα; Τίποτα, παρὰ μόνο ὁ Θεός. Ἐάν δὲν ἤμωνα δικός σου θὰ ἤμωνα ἀδικημένους, Χριστέ μου).

Τὸ μεγάλο δίδαγμα τῆς ζωῆς. Τὸ κρατᾶει γερά ὁ φωτισμένος ἄνθρωπος. Τὸ φυλάγει σὰν τὸν πιὸ μεγάλο θησαυρό. Εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς του καὶ τῆς εὐτυχίας του. Εἶναι τὸ «δυναμικό», πὸν τὸν τροφοδοτεῖ μὲ ἐμπνευσι, μὲ θάρρος καὶ μὲ γενναῖο φρόνημα. Καὶ μπορεῖ καὶ τραβάει μπροστά. Καὶ μπορεῖ, αὐτὸ τὸ συντριμμένο ἀπ' τὰ χτυπήματα καλάμι, νὰ γράφει:

«Τί δεινὸν ἡμῖν: Οὐδέν, ὅτι μὴ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν διαμαρτάνειν. (Τί εἶναι γιὰ μᾶς φοβερό; Τίποτα ἄλλο, ἐκτὸς ἀπ' τὸ νὰ ἀμαρτάνουμε στὸ Θεὸ καὶ στὶς ἐντολές του). «Τᾶλλα δέ, ὡς ἂν φέρῃ Θεός, οὕτως ἔχέτω, εἴτε διὰ τῶν δεξιῶν ὄπλων καὶ χρηστοτέρων οἰκονομεῖ τῆς δικαιοσύνης ἡμᾶς, εἴτε διὰ τῶν ἀριστερῶν τε καὶ σκαιωτέρων»⁽¹⁶⁾.

Κι' ἀκόμα, μπορεῖ μὲ τὴν πείρα του καὶ μὲ τὴ ζωὴ του νὰ διδάξῃ καὶ τοὺς ἄλλους:

«Μὴ σφόδρα δάκνου τοῖς λυπηροῖς. Ἐάν γὰρ ἂν ἤττον λυπώμεθα ἤττον ἐστὶ λυπηρά»⁽¹⁷⁾.

Ἐάν νὰ πῆ καὶ νὰ γράφῃ τὸν καταπληκτικὸ λόγο, πὸν ἔγραψε στὸ Φιλάργιο: «Ἀλγῶ τῇ νόσῳ καὶ χαίρω· οὐχ ὅτι ἀλγῶ, ἀλλ' ὅτι τοῦ καρτερεῖν τοῖς ἄλλοις εἰμὶ δι-

δάσκαλος»⁽¹⁸⁾.

Ἐάν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔγραψε τοὺς γεμάτους ἀγωνία θρήνους, ἔγραψε καὶ τοῦτο τὸ γενναῖο λόγο, κυριεύεται ἀπὸ δέος. Μπροστά του ἔχει ἕνα ἥρωα, πὸν νίκησε στὸν πιὸ σκληρὸ ἀγῶνα, στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ δάμασε τὸ τυραννικὸ πάθος τῆς μελαγχολίας.

VI. Ἡ πορεία τοῦ Γρηγορίου εἶναι κοινὴ πορεία γιὰ κάθε ἄνθρωπο. Ὅμως πολλοὶ σταματοῦν στὸ πρῶτο βῆμα, στὴ μελαγχολία καὶ τὸ μαρασμό. Χτυπημένοι ἀπ' τὶς ἀποτυχίες καὶ τὶς ἀνέλπιστες θύελλες διπλώνουν τὰ φτερά καὶ σαβανώνονται στὴν ἀπελπισία. Μένουν ν' ἀντικρούζουν λυπημένα τὰ συντρίμια τῶν μεγάλων ὀνειρών.

Ἄλλοι πάλι προχωροῦν στὸ δεύτερο στάδιο. Κάνουν τὸν πόνο τους θρήνο, πὸν τὸν σαλπίζουν στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό. Χωρὶς ὁμως νὰ ξεκολλᾶν ἀπ' τὴ μελαγχολία καὶ ν' ἀναζητοῦν τὸ φωτεινὸ κόσμο τοῦ οὐρανοῦ.

Οἱ πιὸ δυνατοὶ κάνουν τὰ βήματα τοῦ Γρηγορίου. Δίνουν τὴ μεγάλη μάχη καὶ κερδίζουν τὴ λύτρωση. Λύτρωσι, πὸν βρίσκειται στὴν ἀπαγκίστρωσι ἀπ' τὰ γῆινα καὶ στὴν ἐνωσι μὲ τὸ Θεό. Στὴ χάρι τοῦ οὐρανοῦ βαπτίζεται ὁλόκληρη ἡ ὑπαρξί τους. Καὶ ἡ σκέψι καὶ ἡ καρδιὰ καὶ ἡ νοοτροπία τους. Κι' ἔτσι μὲ καινούργιο τρόπο βλέπουν καὶ ζοῦν τὴ ζωὴ στὴ γῆ.

N. ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ

(16) Ἐπιστολὴ σιε', Σακερδῶτι.

(17) Ἐπιστολὴ οβ', Γρηγορίῳ Νύσσης.

(18) Ἐπιστολὴ ποτ' Φιλαργίῳ.

ΓΑΛΑΞΙΑΣ

Ἐρθεν ἡ ὥρα πὸν ὄλα ξέφτισαν

Κι' ἡ προσωπίδα κάθε ἀξίας.

Τὸν οὐρανὸ μου, ἀπόψε, φάτισε

Τῆς χάριτός σου ὁ γαλαξίας.

ΤΟΥΛΑ ΓΕΩΡΓΙΤΣΑ

ΓΙΑ ΤΑ 300 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ BLAISE PASCAL

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ένας από τους μελετητές του Pascal είναι και ο Romano Guardini. Στο βιβλίο του christliches Bewusstsein Versuche über Pascal (στη Γαλλική έκδοσι Pascal ou le drame de la conscience chrétienne), βρίσκουμε μιὰ βαθύτατη ἀνάλυσι. Όπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος, προσπάθησε, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴ βιβλιογραφία, νὰ δῆ τὸν Pascal μέσα ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο. Εἶναι μιὰ συνάντησι δυὸ συγγενῶν πνευμάτων, δυὸ ἀληθινῶν ἀνθρώπων, δυὸ «μεγάλων».

Ἀνθρώπινο εἶναι, φυσικὸ, ἡ καθημερινὴ πείρα τὸ διαβεβαιώνει: νοιώθουμε καλύτερα τὸ φίλο μας, ἐκείνον, μὲ τὸν ὁποῖο συγγενεύουμε πνευματικά, ἐκείνον, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπαρξι ἔχει κοινὰ σημεῖα μὲ τὴ δική μας. Τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ R. Guardini γιὰ τὸν Pascal δὲν εἶναι μόνο μιὰ βαθειὰ μελέτη, μιὰ ἀνάλυσι ἐπιτυχημένη, ἡ ἀναζήτησι μιᾶς προσωπικότητος, πὺν ἄφησε πίσω της πάρα πολλὰ, μὰ καὶ πάρα πολὺ λίγα, εἶναι κατὰ παραπάνω: Εἶναι ἕνας διάλογος ἀνάμεσα σὲ συγγενεῖς ψυχές, μιὰ πνευματικὴ ἐπικοινωνία, μιὰ ἀληθινὴ βίωσι.

Ἀκολουθοῦν μερικὲς σκέψεις τοῦ R. Guardini, παρμένες ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, πὺν δίνουν μιὰ κάποια εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου Blaise Pascal.

«Ἡ προσωπικότης τοῦ Pascal μᾶς παρουσιάζεται μὲ ἕνα ἐξαιρετικὸ δυναμισμό. Τὸ περιβάλλον του μάταια γύρεψε νὰ τὸν κλείσῃ στοὺς ἰδικούς του κανόνες· ἀλλὰ αὐτὰ ἦταν πάρα πολὺ στενὰ γι' αὐτόν. Ἀδιάκοπα βρισκόταν σὲ σύγκρουσι μὲ ὅ,τι τὸν περιέβαλλε, κοντινὸ ἢ μακρινό. Ὑπῆρξε ἕνα εἶδος διαρκoῦς ἐκρήξεως. Οἱ ζέουσαι δυνάμεις πὺν ἐργάζονταν χωρὶς σταματῆμα μέσα του, συνελάμβαναν πάντοτε καινούργια ἀντικείμενα, καὶ ἀντιμετώπιζαν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη στίς ἐκδηλώσεις

τους, χωρὶς νὰ κατορθώνουν ποτὲ νὰ ἐνοποιηθοῦν. Ἡ πραγματικότης «Pascal» τέτοια πὺν μπορεῖ νὰ μᾶς εἶναι γνωστή, εἶναι λιγώτερο μιὰ καθωρισμένη φόρμα, παρὰ ἕνα προσχεδιάσμα, πὺν τείνει μὲ δύναμι πρὸς τὴν τελειοποίησί του· ὀλιγώτερο μὰ ὑπαρξι σταθερὴ, παρὰ μιὰ διαρκῆς πάλη καὶ ἕνα αἰώνιο γίνεσθαι. Ἄλλὰ ἐδῶ εἴμαστε μέσα σ' ἕνα λατινικὸ «κλίμα», πολὺ μακρὰ ἀπὸ τίς χαώδεις δημιουργίες ἐνὸς Dostoievski. Στὸν Pascal ὑπάρχει μιὰ φανερὴ θέλησι σαφηνείας καὶ ἀκριβείας. Μιὰ ἰσχυρὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια ἐργάζεται μέσα του. Δὲν ὑπῆρξε μόνον μηχανικὸς ὁ Pascal, ἀλλὰ ἡ ὑπαρξι του ἡ ἴδια τείνει νὰ γίνῃ μιὰ μεγαλειώδης οἰκοδομὴ. Ἡ διάταξι ὁμως αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς δὲν μπόρεσε νὰ ἀποδοθῇ. Πρέπει νὰ προσέξουμε μήπως φανταστοῦμε αὐτόν τὸν κομματιαστὸ χαρακτήρα σύμφωνα μὲ τὴ ρομαντικὴ θεωρία τοῦ «κομματιοῦ» («fragments»). Εἴμαστε μακριὰ μὲ τὸν Pascal ἀπὸ τὸ ἀσταθὲς ἄπειρο πὺν γυρεύει πάντα, ἀλλὰ μάταια, νὰ ὀρισθῇ· τὸ κατορθώνει ἐξ ἄλλου, κάθε φορὰ πὺν τὸ ἐπιχειρεῖ. Ἄλλὰ πάντοτε μιὰ ὄθησι, πὺν ἀναπηδαεῖ ἀπὸ τὰ βάθη, κάνει τὸν προηγουμένο ὀρισμὸ νὰ σπάσῃ γιὰ νὰ καταλήξῃ σὲ ἕναν καινούργιο. Καταστροφὴ καὶ ἀναδημιουργία συνεχῆς, νὰ ἡ μοῖρα τοῦ Pascal.

Ἄπ' ἐκεῖ προέρχεται ὁ πολὺ εἰδικὸς χαρακτήρ τῆς ἐπιδράσεως πὺν ἀσχεῖ· δὲν εἶναι ἕνας δάσκαλος, καὶ δὲν εἶχε ἄλλωστε μαθητὰς. Δὲν εἶναι ἕνας μεθοδικὸς ὀδηγὸς· εἶναι μιὰ δύναμις παρορμητικὴ, ἕνα τράνταγμα πὺν μεταδίδεται. Ἔτσι ὁ Pascal—ὁ Pascal πὺν ἔφθασε ὡς ἐμᾶς—ἀνῆρι σ' αὐτὴ τὴ σειρά τῶν πνευμάτων, ἄλλωστε τόσο διαφορετικῶν μεταξὺ τους, τῶν ὁποίων ὁ Σακρατῆς ὑπῆρξε ὁ ἀρχηγός. Ἔνας δημιουργὸς τῆς πὺν σπάνιας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίδρασις

μέσα στην ιστορία είναι μᾶλλον αὐτὴ μιᾶς ὀθητικῆς δυνάμεως. Ἐνα πνεῦμα μὲ μιὰ ἀπόλυτη θέλησι σαφηνείας, καὶ ποὺ βρίσκεται ἐν τούτοις στὴν πιὸ ἀνησυχαστικὴ ἄοριστία. Ἄοριστία ποὺ δὲν προέρχεται ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὴν ἔλλειψι ἀκριβείας τῆς λογικῆς προσπαθείας ἀλλὰ ἀπὸ τὶς συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δυνάμεων, ποὺ ἐκινουῦντο μέσα του. Αὐτὲς ἦταν τόσο δυνατὲς καὶ ἀντετίθεντο τόσο βίαια, ὥστε τὸ ἔργο τῆς ἑναρμονισιάς τους δὲν μποροῦσε νὰ καταλήξῃ σὲ μιὰ ζωὴ τόσο

σύντομη. Πράγματι ὁ Pascal πάντοτε ἀνέβαλε τὸ παιγνίδι τῆς ζωῆς του. Ἔθεσε τὰ προβλήματα χωρὶς νὰ τὰ λύσῃ καὶ παρέδωσε τὴν καρδιά του στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Ὅσο γιὰ τὸ συμπέρασμα, δὲν τὸ ἔβγαλε μὲ ἀποδείξεις καὶ ὁρισμούς, ἀλλὰ μὲ τὴν σιωπὴν. Ἡ σιωπὴ τῶν ἑξ τελευταίων μηνῶν, νὰ αὐτὸ ποὺ ὀρίζει, ἐπὶ τέλους, αὐτὴ τὴ ζωὴ τῆς βυθισμένης μέσα σὲ μιὰ ἀμέτρητη δυστυχία καὶ διαποτισμένη ἀπὸ ἀδιάκοπους ἀγῶνες».

ΕΙΡΗΝΗ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

ΑΣΑΛΕΥΤΑ ΣΚΑΡΙΑ

Εἶναι κάτι ἀκρογιάλια νεκρά,
 κάτι ἀκτὲς ἐρημικὲς
 δίχως γλάρων σκιὲς καὶ παφλασμῶν μουσικέες.
 Καταραμμένα ἀκρογιάλια.

Ἐκεῖ
 δὲν ἀκοῦς
 τραγοῦδια γλυκὰ κοριτσιῶν,
 φωνὲς παιδικῶν παιγνιδιῶν ποτὲ δὲν ἀκοῦς.
 Ἔρμα, βαρειά, μουχρωμμένα ἀκρογιάλια.

Κάποτε, ὅμως,
 ὑπόψιες γαλάζιων καπνῶν, κάτι πανάκια λευκὰ
 φαίνονται πέρα—μακριὰ νὰ περνᾶνε,
 σὰν ὄνειρα,
 φεύγουν καὶ πᾶνε.

Τρικυμισμένες θάλασσες,
 πουλιὰ τῶν φάρων,
 πλοῖα χαμμένα πέρα ἀπ' τὶς οὐρανογραμμέες.
 Κι' ἔδῳ
 τὸ ἀσάλευτο.

Λίγο πιὸ δῶ ἀπ' τὸν πλατὺ γιαλό, σκαριά σπαρμένα
 τρίζουν σὰν σκέλεθρα καὶ σήπονται
 λησμονημένα.

Εἶναι κάτι ἀκρογιάλια νεκρά,
 κάτι ἀκτὲς ἐρημικὲς
 δίχως γλάρων σκιὲς καὶ παφλασμῶν μουσικέες.
 Καταραμμένα ἀκρογιάλια.

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

ΕΟΡΤΑΙ ΚΑΙ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

«Εἰς ὅποιον σπίτι δὲν ὑπάρχει Ἁγία Γραφή, δὲν ὑπάρχουν Χριστούγεννα» (Where there is no Bible there is no Christmas).

Αὐτὸ τὸ «σλόγκαν» διεδόθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὰ τελευταῖα Χριστούγεννα. Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ σύνθημα θὰ ἀνταπεκρίνετο πολὺ περισσότερον πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ Γένους μας.

Ἐνα τέτοιο σύνθημα δὲν θὰ ἐπεσκίαζε, πολλοὺ γε δεῖ, ὅτι ἑόρτιον ὁ ὀρθόδοξος ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε διαθέσει διὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ νέου ἔτους εἴτε παρὰ τῶν Πατέρων τοῦ κληρονομήσας, εἴτε καὶ προσλαβὼν ἀπὸ τοὺς ξένους. Καὶ ὡς πρὸς τὰ ξέωθεν προσληφθέντα χριστουγεννιάτικα ἔθιμα, τὰ σεβόμεθα βεβαίως καὶ αὐτά, ὅταν εἶναι σεβασμοῦ ἄξια. Οὐδέποτε ἡ ξενηλασία ὑπῆρξε γραμμὴ τῶν «Ἀκτίων» καὶ αὐτὸ δὲ τὸ χριστουγεννιάτικο δένδρον δὲν τὸ ἐθεωρήσαμεν ποτὲ οὔτε τὸ θεωροῦμεν κατακριτέον μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι τὸ ἐπήραμεν ἀπὸ τοὺς ξένους. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἀποβάλωμεν κάθε τι ποῦ ἐπήραμεν ἀπὸ τοὺς ξένους, δὲν ξεύρομεν τί πλεον θὰ εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τῆς ἐνδυμασίας μέχρι τῶν ἐγκαταστάσεων καθαριότητος εἰς τὰ σπίτια μας! Μέσω εἰς τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸν ζῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπηρεάζομεν καὶ ἐπηρεαζόμεθα, βεβαίως, ἐντὸς ὠρισμένων ὁρίων. Παρ' ὅλον τοῦτο, ὅλα αὐτὰ τὰ ξέωθεν εἰλημμένα, θὰ ἐνηρμονίζοντο καλύτερα πρὸς τὰς παραδόσεις μας, θὰ ἔπαιρναν ἄλλην δύναμιν, ἄλλην ἀκτινοβολίαν, ἄλλην ἀποτελεσματικότητα, ἐὰν συνωδεύοντο ἀπὸ τὴν πλουσίαν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς.

«Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖται ἐν ὑμῖν πλουσίως». Ἡ μελέτη τοῦ λόγου τοῦ

Θεοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς συντροφευμένη μὲ τὸ διάβασμα μερικῶν ἐκλεκτῶν ἐκ τῶν εἰς τὴν μέσῃ ἑλληνικὴν οἰκογένειαν προσιωτέρων περικοπῶν ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας θὰ ἦτο κάτι τὸ ὁποῖον οὔτε ἰδιαίτερον κόπον θὰ ἀπῆτει, οὔτε δαπάνην ἀξιόλογον θὰ προὔπεθετε. Θὰ ἀπετέλει ὅμως μίαν ὁμορφιὰν ψυχικὴν καὶ θὰ ἔδιδεν ἄλλο χρῶμα εἰς τὰς ἐορτάς καὶ ἀκόμη δύναμιν ἢ ὁποία θὰ ἐμονιμοποιούσε καὶ τὰς ἐορτίους συγκινήσεις κάθε ἑλληνικῆς ψυχῆς. Διότι αἱ συγκινήσεις αὗται πρέπει νὰ μὴν ἔρχονται ὡς «φωτεινὰ διαλείμματα», ἀλλὰ νὰ ἀποτελοῦν παγίαν καὶ σταθερὰν ἰθύνουσαν νοοτροπίαν.

«Ὅπου δὲν ὑπάρχει Ἁγία Γραφή, δὲν ὑπάρχουν Χριστούγεννα». Νὰ τὸ λέγωμεν καὶ ἡμεῖς ἢ μᾶλλον, πρὸ παντὸς ἡμεῖς. Καὶ διατί μόνον διὰ τὰ Χριστούγεννα ἰσχύει αὐτό; Ἐρχεται ἢ κατ' ἐξοχίην ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα. Αἱ ἀκολουθίαι τῆς Μεγάλης Ἐβδόμαδος εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀναγνώσματα ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τίποτε ἄλλο καὶ μόνον αὐτὰ τὰ ἀναγνώσματα ἀνὰ τὰ κάμη καὶ οἰκογενειακά του ἀναγνώσματα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὥστε ἐκκλησιαζόμενος νὰ ἔχη προσλαμβανούσας παραστάσεις, θὰ δώσῃ τοῦτο δύναμιν παιδαγωγικὴν, τονωτικὴν, συνδετικὴν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, δηγόν καὶ παρόρμησιν διὰ τὴν ὑγιᾶ ἔθνικὴν μας ἀναδημιουργίαν.

Γ Α Λ Ι Λ Α Ι Ο Σ

Τὸ ἔργον τοῦ Μπρέχτ «Ὁ Γαλιλαῖος» ἔδωσε νέαν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς σκέψεις, ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίων» θὰ ἐνθυμοῦνται πόσον μάς ἀπασχόλησε τότε τὸ θέμα τῆς «πυρᾶς τοῦ Γαλιλαίου». Ἡ «πυρὰ» αὕτη εἶχε γίνῃ πρῶτον ὄπλον τῆς ἀντιχριστιαν-

νικῆς προπαγάνδας. Ἡ ὁποία προπαγάνδα ἤθελε, ὅπως τότε τὸ εἶχαμεν γράφει, σώνει καὶ καλὰ νὰ ἔχη κατ' ὄνομα τὸν Γαλιλαῖο εἰς τὴν πυράν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανεν εἰς μίαν ὥραν ἔπαυλιν κοντὰ εἰς τὴν Φλωρεντίαν εἰς βαθύ γῆρας. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἡ ὄλη του ζωὴ, καὶ ὅπως ἀκόμη τὴν ἐμφανίζει τὸ ἔργον τοῦ Μπρέχτ, μᾶς δίδει δύο διδάγματα.

Πρῶτον: Ὅτι καὶ ὁμως χρειάζεται κάτι πάρα πάνω ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν μιᾶς ἀληθείας ἀφορώσης εἰς τὸ ὑλικὸν σύμπαν, ὁσονδήποτε θεμελιώδη σπουδαῖα ὄντα καὶ ἂν ἔχη ἡ ἀλήθεια αὐτή. Ὅντως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μπρέχτ ἔβλεπε ὅτι ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ Γαλιλαίου ἔλειπε κάθε πνοὴ ἀνωτέρα, κάθε πνευματικὴ δύναμις ἡ ὁποία νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως διαπιστώσεις, ὥστε πράγματι αὐτὰ νὰ ἀνεβάσῃ τὸν ἄνθρωπον. Διότι λέγει μὲν ὁ Γαλιλαῖος, ἢ μᾶλλον ὁ Μπρέχτ, ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἔρευνα τῆς φύσεως πρέπει νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὸ ἀνέβασμά του, δὲν μᾶς λέγει ὁμως, καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ μᾶς εἴπῃ, πῶς θὰ γίνῃ αὐτό!

ΕΚ ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΩΝ

Τὸ δεῦτερον διδάγμα εἶναι: Πόσον καλύτερον θὰ ἦτο ἂν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἐζήτηε νὰ ἀντικρούσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Γαλιλαίου μὲ τὸ... ἀποφασιστικὸν ἐπιχείρημα ὅτι οἱ δορυφόροι τοῦ Διὸς θὰ ἔσπαζαν τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως ἡ χριστιανικὴ θεολογία ἐξεδέχετο τὸ στερέωμα αὐτό! Βεβαίως, τώρα ὅλοι λέγουν ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ δὲν ἀποτελεῖ βιβλίον ἀστρονομικὸν καὶ μαθηματικὸν, ἀλλὰ πνευματικόν. Οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῶν περὶ τῆς φύσεως ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγράφη κάθε βιβλίον τῆς διὰ τὴν ὁδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν. Διατί ὁμως ἔπρεπε νὰ γίνον ὅσα ἀντεπιστημονικὰ ἔγιναν προηγουμένως, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τόσον ἐζημιώθη ἡ Πίστις, καὶ κατόπιν νὰ γίνῃ ἡ τόσον ἀπλή διαπίστωσις!

Καὶ ἡ μὲν περίοδος τῆς ἐν ὀνόματι τῆς

Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀντικρούσεως τῶν ἐκάστοτε πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης αὐτῆ, βεβαίως, ἐπέρασεν. Ὑπάρχουν ὁμως ἄλλοι τομεῖς, κοινωνικοὶ τομεῖς, ἀφορῶντες εἰς τὴν διαβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου γίνεται στερεοτύπως τὸ ἴδιον. Εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ παρουσιάζεται ἀντίδρασις κατὰ τῶν πορισμάτων τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεύνης, κατὰ πάσης προόδου. Ὅταν ὁμως τὰ πορίσματα αὐτὰ ἐπιβληθῶν καὶ ἀποκτήσῃ ἰσχύον, τότε καὶ οἱ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντιδρῶντες κάμπτονται πρὸ τῆς ἰσχύος (πρὸ τῆς ἰσχύος εἶναι ἄλλως τε συνειθισμένοι νὰ λυγίζουσι) καὶ τότε ἀρχίζουν ἄλλο τραγούδι. Ὅτι τὰ ἴδια ἔλεγαν καὶ αὐτοὶ πάντοτε, ἀπὸ καιροῦ. Καὶ ἀνασύρουσι ἐκ τῆς λήθης τώρα πλέον, ἐκ τῶν ὑστέρων, χωρὶα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν τὰ εἶχαν ὑπ' ὄψιν των ὅταν ἐκ μέρους τῆς Χριστιανοσύνης τὰ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα ἐλέγοντο!

Ἄς γίνῃ, λοιπόν, καὶ αὐτὸ διδασκαλία διότι ὑπάρχει πολὺ περιθώριον ἀκόμη διὰ τὴν ἐφαρμοσθῆ ἡ διδασκαλία αὐτῆ. Ὅταν ὁ χριστιανὸς ὁμιλῇ, θὰ ὁμιλῇ ἐκεῖ ὅπου ὄντως «ἔχει ἐπιταγὴν Κυρίου». Ἐκεῖ ὁμως θὰ εἶναι ὄντως ἄκαμπος!

ΑΙ ΔΟΚΙΜΑΙ

Ἦσυχάσαμεν κάπως ἀπὸ τὸν ἐκνευρισμὸν ποὺ ἐνέσπειραν εἰς ὅλον τὸν κόσμον αἱ ἐκρήξεις τῶν βομβῶν τῶν δεκάδων μεγατόνων καὶ ὅλοι παρηκολουθήσαμεν μὲ ἀγωνίαν τὰ νέφη τῆς τέφρας τῶν καταλοίπων ποὺ ἐγύριζαν γύρω ἀπὸ τὸν πλανήτην μας. Ἀσφαλῶς αὐτὰ ἐπετέλεσαν πλέον τὴν ζημιολόγον ἐπίδρασίν των, τὴν μικρὰν ἢ τὴν μεγαλυτέραν καὶ τώρα ἡ δραστηριότης των ἡλαττώθη μᾶλλον ἢ καὶ ἐμηδενίσθη. Ἄφησεν ὁμως ὠρισμένα διδάγματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ καὶ νὰ μὴ παίζουσι ἐκεῖ ὅπου δὲν χωρεῖ παιγνίδι ἢ τὰ πράγματα εἰ-

ναι ἀπειλητικά διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Αὐτὰ βεβαίως ἐπικαλοῦνται αἱ διάφοροι ἐκκλήσεις πού ἐξαπολύονται κάθε τόσο ἐναντίον τῶν πυρηνικῶν δοκιμῶν. Περιττὸν ὅμως νὰ λεχθῆ, ὅτι τοιαῦται ἐκκλήσεις ἔχουν νόημα μόνον ὅταν εἶναι εἰλικρινεῖς. Ὅταν δὲν εἶναι, κάμνομεν πολιτικὴν. Ἡ προσπάθεια, μὲ ἄλλους λόγους, νὰ σταματήσουν ὅλα αὐτὰ θὰ εἶχε νόημα ἐὰν ἐγένετο πρὸς ὄφελος τὰς πλευράς. Αἱ διάφοροι ὅμως ἐπιτροπαί, αἱ ὁποῖαι ὠρῶνται ὅταν οἱ Δυτικοὶ κάμνουν δοκιμὰς καὶ μεταβάλλονται εἰς ἰχθεῖς ἀφώνους, ὅταν αἱ δοκιμαὶ γίνονται ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, αἱ ἐπιτροπαὶ αὐταὶ πολιτικὴν ἠμπορεῖ νὰ κάμνουν, ἀλλὰ δὲν συμβάλλουν καθόλου εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν καταστρεπτικῶν δοκιμῶν. Χρειάζεται μία ἐκστρατεία ἐναντίον αὐτῶν τῶν δοκιμῶν, ἐκστρατεία ὅμως ἡ ὁποία νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν παγκόσμιον κοινὴν γνώμην, ἀκριθῶς, διότι θὰ εἶναι ἀδιάβλητος. Τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν μόνον μία Χριστιανοσύνη θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὴν κάμῃ, Χριστιανοσύνη ὅμως ἡ ὁποία νὰ ἔπαιρνε στὰ ζεστά αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴν ἦτο καὶ αὐτῆς ἡ φωνὴ ὑποτεταγμένη εἰς τὰς πολιτικὰς σκοπιμότητας.

Μία θαρραλέα, ἀντικειμενικὴ, ἀδιάβλητος φωνὴ διαμαρτυρίας ἀπὸ τὴν Χριστιανοσύνην θὰ ἠμποροῦσε, ἂν μὴ νὰ σταματήσῃ τὰς δοκιμὰς, πάντως νὰ καθυστερήσῃ τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τοῦλάχιστον ἔκαμαν ὅ,τι ἠμποροῦσαν νὰ κάμουν πρὸς ἀποτροπὴν τῆς μεγαλύτερας παραφροσύνης τὴν ὁποίαν ἐφαντάσθη ποτὲ καὶ ὁ πλέον παράφρων ἄνθρωπος εἰς τὴν ἱστορίαν!

ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΟΤΙ...

Γνωρίζετε ὅτι... Ἡ ἐπικεφαλὴ αὐτῆ, τὴν ὁποίαν μίαν ἢ δύο φορές παρουσιάσαμεν ἐδῶ εἰς τὰς «Ἀπόψεις» ἔχει δυστυχῶς ἓνα μεγάλον ἀντίπαλον: τὸ Εὐαγγέλιον! «Μὴ γνῶτω ἢ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου»! Κατ' ἀνάγκην, λοι-

πόν, πολλὰ ἐκδηλώσεις εὐποίας, αἱ ὁποῖαι ὁμολογουμένως καὶ χαρὰν θὰ μᾶς ἔδιδον καὶ διδασκαλίαν πολύτιμον, πηγαινούν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως χαμέναι, διότι ἐκεῖνοι πού τὰς ἐνεργοῦν, ἄριστὰ ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀπόψεως κρίνοντας, δὲν προβάλλουν, βεβαίως, καὶ δὲν ἐμφανίζουν τὸ τί κάμνουν. Παρ' ὅλον τοῦτο ἡ στήλη μας κατώρθωσε νὰ... κατασκοπεύσῃ τοιαύτας ἐκδηλώσεις, μερικὰς ἐκ τῶν ὁποίων θὰ φέρῃ σήμερον εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας.

Γνωρίζετε, λοιπόν, ὅτι παιδιὰ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἐν ὄψει ἐκκλήσεων πού ἔγιναν διὰ τοὺς διὰ χρέη κρατουμένους ἐπήγαν καὶ ἐμερίμνησαν διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοιούτων κρατουμένων καὶ ἔδωσαν ἐπομένως χαρὰν εἰς τὰς οἰκογενείας;

Γνωρίζετε ἀκόμη ὅτι νέοι ἐπιστήμονες, τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μαθηταί, ἐπεσκέφθησαν κατὰ τὰ Χριστούγεννα κρατουμένους ἐφήθους εἰς τὰς φυλακάς, τοὺς ἔφεραν τρόφιμα καὶ ἐπέρασαν τὴν ἡμέραν μαζὺ τῶν καὶ ἔτσι οἱ κρατούμενοι αὐτοὶ ἐφηθοὶ ἐτονώθησαν βεβαίως ἀπὸ ἀπόψεως σωφρονισμοῦ καὶ ἐνισχύθησαν μεγάλως; Καὶ γνωρίζετε ὅτι εἰς τὰς φυλακάς ὑπεδέχθη τοὺς ἐπιστήμονας αὐτοὺς καὶ Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶχεν εἶπει ὅτι «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε!»;

Γνωρίζετε ὅτι ὠρισμένοι κυρίαί, εἰσακούουσαι καὶ αὐταὶ εἰς ἐκκλήσεις, ἐμάζεψαν ἀγριολούλουδα, τὰ ὁποῖα τὰ ἔκαμαν πίνακας μὲ μίαν ὠραίαν σύνθεσιν, τοὺς ἐπώλησαν αὐτοὺς τοὺς πίνακας καὶ ἐβोधήθησαν ἰδρύματα, ὅπως εἶχε γίνεῖ μὲ τὸ ἄσυλον γερόντων εἰς τὰ Καμίνια τοῦ Πειραιῶς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ὁποίου εἶχε δημοσιευθῆ ἐπιστολὴ εἰς τὰς «Ἀκτίνας»;

Γνωρίζετε, ἀκόμη, ὅτι μία ἐφημερὶς ἐδημοσίευσε πίνακα τῶν διαφόρων εὐαγῶν ἰδρυμάτων τῶν Ἀθηνῶν καὶ παρέσχεν ὁδηγίαν περὶ τοῦ τί θὰ ἠμποροῦσαν νὰ προσφέρουν—ἔστω φερ' εἰπεῖν καὶ ἓνα κομπολογάκι εἰς τοὺς γέροντας τοῦ Γηροκομείου—εἰς τοὺς τροφίμους τῶν ἰ-

δρυμάτων αὐτῶν διὰ νὰ τοὺς δώσουν ὀλίγην χαρὰν τὰ Χριστούγεννα;

Καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Ἄς συγχωρηθῆ εἰς τὴν στήλην αὐτὴν νὰ διατυπώσῃ μίαν σκέψιν. Μήπως θὰ ἤμποροῦσε νὰ λασκάρῃ λιγάκι ἐκεῖνο τὸ «μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου» ἔστω ἄλλως τε καὶ ἀνωμόως. Ἐπὶ τέλους, ἡ ἐντολὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν προβολὴν τοῦ ἐργάτου, δὲν ἀποκλείει ὅμως τὴν ἀνώνυμον προβολὴν τοῦ ἔργου! Ἡ παρούσα στήλη εἶναι λοιπὸν πάντοτε ἐτοιμὴ νὰ παρουσιάσῃ τοιαῦτα γεγονότα ποὺ θὰ τῆς ἐγνωστοποιούντο. Ἄρκει νὰ εἶναι, βεβαίως, ἐξηκριτωμένα.

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΡΝΗΣΙΣ Ἡ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Κύριε Διευθυντά

Θὰ ἤθελα νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῶν ἀγαπητῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίνων» ἓνα λόγον ποὺ ἐξεφώνησεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντεροβουρίας, Δρ. Ράμσεϋ εἰς τὸ ἐτήσιον γεῦμα τοῦ «Συμβουλίου Χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων», ποὺ ἐδόθη εἰς τὸ Δημαρχεῖον τοῦ Λονδίνου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λόρδου Δημάρχου. Τὸ Συμβούλιον εἶναι μία σπουδαιότατη ὀργάνωσις, ἀποτελουμένη ἀπὸ πολιτικούς, ἐπιστήμονας, διανοουμένους καὶ ἐκπροσώπους ὄλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργανισμῶν τῆς Μ. Βρετανίας· ἔχει δὲ ὡς σκοπὸν, ὄχι μόνον τὴν καλλιέργειαν καλῶν σχεδίων καὶ ἀμοιβαίας κατανοήσεως μεταξὺ χριστιανῶν καὶ ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ «τὴν προάσπασιν καὶ διάδοσιν εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον τοῦ

σωτηρίου μηνύματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς».

Εἰς τὸν λόγον τοῦ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὑπεστήριξεν, ὅτι ὁ μέγας κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ σήμερον τὴν «κοινὴν ἀπογραφικὴν κληρονομίαν μας» δὲν εἶναι ἡ «ἀνοησις» καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἀθεία, ἀλλὰ ἡ ἀδιαφορία. «Θὰ ἔλεγε κανεὶς», προσέθεσεν, «ὅτι ἡ πλουσία, ἀριστα ὀργανωμένη καὶ ἐξαιρετικῶς θορυβῶδης σημερινὴ κοινωνία μας εἶναι σχεδιασμένη διὰ νὰ κάμνῃ τὰ μέλη τῆς νὰ λησμονοῦν τὸν Θεόν». Ἡ γενικὴ εὐημερία καὶ αἱ πολλαπλαῖ κοινωνικαὶ ὀργανώσεις ποὺ προβλέπουσιν δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου τείνουσιν νὰ ἀμβλύνουν τὸ αἶσθημα τῆς ἐξουτήσεώς μας ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῶ αἱ ἀναριθμητοὶ εὐκαιρίαι ψευδαγωγίας δὲν μᾶς ἀφήνουσιν καθόλου καιρὸν διὰ νὰ σκεφθῶμεν τί ἀκριβῶς θέλομεν καὶ τί ζητοῦμεν καὶ ποῖος εἶναι ὁ προορισμὸς μας εἰς τὴν ζωὴν. Καταλήγων ὁ Δρ. Ράμσεϋ ἐτόνισεν ὅτι, ἐνώπιον τῆς καταστάσεως αὐτῆς, ὅλοι ὅσοι ἔτυχε νὰ ἀκούσων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχουν καθήκον νὰ συντονίσων τὰς ἐνεργείας των, διὰ νὰ προειδοποιήσων τοὺς συναθρώπους των ὅτι μόνῃ ἡ ὀλικὴ εὐημερία δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ ἰκανοποιήσῃ ὅλας τὰς ἀνάγκας καὶ ὅλους τοὺς πόθους των· διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ἐπίσης ἐναντίον τῆς αἰξανομένης ἀδιαφορίας πρὸς τὰς προσωπικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τάσεως νὰ ἐγκαταλειφθῆ τὸ ἄτομον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν φροντίδα τῶν πολυωνύμων κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους Προνοίας· καὶ τέλος διὰ νὰ γίνων μάρτυρες, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου καὶ τῆς βιασύνης τῆς συγχρόνου ζωῆς, τῆς ἀνάγκης τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς περισυλλογῆς, ἀνευ τῶν ὀποιων εἶναι ἀδύνατον ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσων καὶ ἀγαπήσων τὸ ὄντως Ἀγαθόν.

Νομίζω ὅτι τὰς ἀπόψεις αὐτὰς καλὸν θὰ ἦτο νὰ προσέξωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Με πολλὴν ἐκτίμησιν
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ ΠΙΟ ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΙΟ ΕΜΠΝΕΥΜΕΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΕΝΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΕΥΝΘΕΤΗ

Ὁ μεγαλύτερος συνθέτης τῆς Οὐγγαρίας, ὁ Τολτάν Κοντάιν, ἔλαβε ἀπὸ τὴν ἀρχὴς τοῦ τόπου (κομμουνιστικὴς βέβαια) μίαν πρόσκλησιν (ἐντολὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε) νὰ μιλήσῃ σὲ μίαν ἐργατικὴ συγκέντρωσιν. Κι' ἐκεῖνος, κρατώντας τὸν χαρτοφύλακά του ἔφθασε εἰς τὴν συγκέντρωσιν. Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν τὸν ρώτησαν γιὰ ποῖο θέμα θὰ μιλήσῃ. «Αὐτὸ ἀφορᾷ ἐμένα», εἶπε ὁ μουσουργός. Κι' ἀνεβαίνοντας εἰς τὸ βῆμα, ἔβγαλε ἀπὸ τὸν χαρτοφύλακά του ἓνα βιβλίον καὶ εἶπε: «Δὲν εἶμαι ὀμλη-

τῆς. Γι' αὐτὸ θὰ σᾶς διαβάσω κάτι, ποὺ τὸ ἔχουν γράψῃ ἄλλοι». Καὶ ἄρχισε νὰ διαβάσῃ ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκῃ διάφορα μέρη, ποὺ μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀγάπην.

Ἡ πληροφορία δὲν λέγει τί ἔκαμαν οἱ ἀρχεῖς, ἀλλὰ ὅτι καὶ νὰ ἔκαμαν, εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι ὁ Οὐγγρος μουσικοσυνθέτης, μετὰ τὴν γενναίαν ἐκείνην πράξιν του, εὐσύνθεσε κ' ἐξετέλεσε ὁ ἴδιος τὴν πρῶτον ἀξίαν καὶ πρῶτον μεγάλην σύνθεσιν τῆς ζωῆς του, τὸ ποῖον ἐμπνευσμένο καὶ ὀραιότερον τραγοῦδι, καὶ ὅτι τὸ χριστιανικὸ αὐτὸ τραγοῦδι, ὁ ἕμνος τῆς Ἀγάπης, ἀντήχησε βαθιὰ καὶ συγκλονιστικὰ εἰς τὰς καρδιὰς τῶν ἀπῶν καὶ ταπεινῶν ἐργατῶν τοῦ ἀκροατηρίου του.

ΕΝΑ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΔΑΜΑΣΚΟ

Τὸ βιβλίον τοῦ Γιώργου Θεοτοκά «Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος» εἶναι, στὴ μορφὴ του, ἓνα ὁδοπορικό, πού, μὲ τὴν ὀξυτάτη κ' εἰσοδυτικὴ παρατηρητικότητα καὶ τὴ βαθεῖα στοχαστικότητα τοῦ ἐκλεκτοῦ συγγραφέως, ἀναπλάθει καὶ ζωντανεῖει παραστατικώτατα τὶς χώρες καὶ τοὺς σταθμούς τοῦ ταξιδιοῦ του—τὴν Αἴγυπτο, τὸ Σινᾶ, τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Δαμασκό, καὶ σὺν κορυφωμα ὄλων, τὸ Ἅγιον Ὄρος—καὶ σηματοῦει καὶ φωτίζει τὰ κυριώτερα καὶ οὐσιαστικώτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστορίας τους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τους.

Ἄν ὅμως τὸ βιβλίον εἶναι στὴ μορφὴ του ἓνα ὁδοπορικό, στὴν οὐσία του εἶναι μὰ πλατύτερη καὶ ἀνώτερη πνευματικὴ ἀναζήτηση μέσα στὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνία τῆς σημερινῆς ὄλιστικῆς ἐποχῆς· εἶναι μὰ ὑψηλὴ ψυχικὴ ἔξαρση, κάτι ὠραιότερο καὶ μεγαλύτερο ἀκόμα: μὰ βαθεῖα καὶ θερμὴ προσεχχί. Ὁδοπορώντας ἀνάμεσα στὶς χώρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὁ συγγραφεὺς, προσανατολίζεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ πολικὸ ἀστέρι, πού ἀκτινοβολεῖ στὴν Ἁγία Κορυφὴ τοῦ Σινᾶ, προχωρεῖ στὰ καθαγιασμένα ἀπὸ τὴ θεία παρουσία προσκνήματα τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ καταλήγει στὴ Δαμασκό, τὸ μεγάλο σύμβολο τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως τὸ καθιέρωσε ἡ θαυμαστὴ πορεία τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν. Καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ στὴ σκέψη καὶ στὴν καρδιά ἀνεβαίνει στὸ Ἅγιον Ὄρος, γὰρ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ, νὰ ὀλοκληρώσῃ καὶ νὰ συνειδητοποιήσῃ πὸ βαθιὰ τὴ συνολικὴ του διαπίστωση, καὶ νὰ διακηρύξῃ τὸ ὑψηλὸ νόημα καὶ τὴ θεία πνοὴ τῆς χριστιανικῆς Ὁρθοδοξίας.

Καὶ ὁ ἀναγνώστης τὸν ἀκολουθεῖ στὴν ὁροῖα καὶ φωτεινὴ ἀνάτασή του. Καὶ γεμίζει ἀπὸ συγκίνηση, χαρὰ καὶ ἱκανοποίηση.

Ἡ ΧΡΗΣΙΜΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ εἶδαμε τὴν κατηγορηματικὴ διάφρευση τῶν πληροφοριῶν γιὰ σοβαρὲς διαφορίες ἀνάμεσα στὰ συνεργαζόμενα λογοτεχνικὰ σωματεία—ἢ Ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ἢ Ἐθνικὴ Ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν—γιὰ τὰ γενικὰ λογοτεχνικὰ ζητήματα, ἀναπλήρωνε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὴν πληρῆ ἔνοσή τους καὶ ἐξυπηρετοῦσε τὶς κοινὲς ἐπιδιώξεις τους ὅσο νὰ ἐνοποιηθοῦν ὀριστικὰ μὲ τὸ λεγόμενο (ἄστοχα κατὰ τὴ γνώμη μας) Λογοτεχνικὸ Ἐπιμελητήριον. Μιὰ διάσπαση ἐπομένως τῆς συνε-

ργασίας αὐτῆς θὰ ἦταν ἀσφαλῶς πολὺ ἐπιζήμια γιὰ τὸ σύνολο τοῦ λογοτεχνικοῦ κόσμου, καὶ γι' αὐτὸ εἶδαμε μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση τὴ βαθεῖωση ὅτι «τυχὸν διαφορίες δὲν πρόκειται νὰ κλονίσουν σὲ καμμιά περίπτωση τὸ βάθος μᾶς συνεργασίας τόσο χρήσιμης καὶ ἀποδοτικῆς γιὰ ὀλόκληρη τὴν τάξη τῶν λογοτεχνῶν».

ΟΙ «ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΘΕΑΤΡΟΥ» ΣΤὴν ΕΠΑΡΧΙΑ

Ἡ μεγάλῃ ἐπιτυχία τῶν δύο «Ἐβδομάδων Θεάτρου», πού ὀργάνωσε τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο στὴ Λαμία καὶ στὴν Πάτρα, δικαιώνει ἀπόλυτα ἐκείνους (καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κ' ἐμᾶς), πού ἐπίστευαν σταθερὰ στὴν ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὴν πρωτεύουσα καὶ στὴν ἐπαρχία. Ἡ βαθεῖα καὶ θερμὴ ἀνταπόκριση, πού βρῆκαν οἱ παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ στὸν λαὸ τῶν δύο πόλεων, πιστοποιεῖ πόσο γόνιμη καὶ δημιουργικὴ μορεῖ νὰ εἶναι μὰ τέτοια ἐπικοινωνία, ὅταν ἡ πνευματικὴ ποιότης τῆς προσφορᾶς εἶναι καλὴ καὶ ἀξία. Ἄς ἐλπίσουμε πὼς ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ θὰ ἐπεξεταθῇ, θὰ βαθύνῃ καὶ θὰ συστηματοποιηθῇ περισσότερο, γιὰ νὰ εἶναι καὶ τ' ἀποτελέσματά της μεγαλύτερα καὶ σοβαρώτερα.

ΚΑΙ Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Ἄλλὰ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Ἐπαρχίας στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας δὲν ὕστερει καθόλου σὲ ποιότητα καὶ ἀξία. Μὲ τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων της, μὲ τὰ λογοτεχνικὰ καὶ ἄλλα περιοδικὰ της, μὲ τὶς φιλολογικὲς στήλες τῶν ἐφημερίδων της, μὲ τὶς διαλέξεις καὶ τὶς ἄλλες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις της, ἡ συμβολὴ της στὴν ἀνάπτυξη καὶ στὴν πρόοδο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς χώρας εἶναι σημαντικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ. Καὶ παρακολουθώντας πάντα μὲ χαρὰ καὶ ἱκανοποίηση ὅλες αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, βρισκόμαστε συχνὰ τὴν εὐκαιρία νὰ τονίζουμε τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τους.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζουμε σήμερα τὴ φωτεινὴ καὶ γόνιμη παρουσία σὲ μὰ προσδευτικὴ ἐπαρχιακῆ πόλη, στὸν Πύργο τῆς Ἡλείας, ἐνὸς σεμνοῦ καὶ γνήσιου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Τάκη Δόξα, πού, μὲ τὴ δημιουργικὴ του ἐργασία καὶ τὴν ὄλη πνευματικὴ του δράση, προσφέρει ὄχι μόνον τοπικῆς, ἀλλὰ πλατύτερες πνευματικὲς ὑπηρεσίες. Τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς τὴν ἔδωσαν οἱ γεμίτες ἀπὸ εὐγενεὴ στοχαστικότητα καὶ ἀληθινὸ χριστιανικὸ πνεῦμα ἐπιφυλλίδες του στὴ συμπαθητικὴ ἐφημερίδα τοῦ Πύργου «Πατρίς». Καὶ αἰσθανόμεστε εὐκρινῆ χαρὰ, πού ἡ ἀφορμὴ αὐτὴ μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ φέρομε στὴ σκέψη μας μὲ τιμὴ καὶ ν' ἀναγνωρίσουμε πρόθυμα καὶ δίκαια τὴν εὐρύτερη συγγραφικὴ καὶ πνευματικὴ προσφορὰ του.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Ἀντιγράφο ἀπὸ τὴν «Συζήτησι» τοῦ Νοεμβρίου. «Ἡ γερμανικὴ ἐφημερὶς «Die Welt» δημοσιεύει ἄρθρον τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἀρθρογράφου, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἀπαντᾷ εἰς ὅσα τὸ Κρεμλίνον τὸν τελευταῖον καιρὸν εἶπεν καυχώμενον ὅτι τάχα ὑπερέχει τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἡ εἰς ἀντίκρουσιν τῶν καυχησιολογιῶν τοῦ Κρεμλίνου ἀπάντησις εἶναι... περικοπαὶ ἀπὸ τὸν «Ἐπιτάφιον» τοῦ Περικλέους.

»Νὰ ἐρωτήσωμεν τώρα, πόσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπικαλεσθῶν, νὰ ἀντιτάξουν εἰς τὸν κ. Κροῦστσεφ τὸν «Ἐπιτάφιον» τοῦ Περικλέους ὡς ἀπάντησιν; ἢ νὰ ἐρωτήσωμεν κατὶ ἀκόμη ἐνοχλητικώτερον διὰ τοὺς ἐρωτωμένους: Πόσοι Ἕλληνες θὰ ἐσκέπτοντο κἂν ὅτι κάποτε εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἐγεννήθη ἡ Δημοκρατία καὶ ἐδόθησαν ἐκεῖνα τὰ συνθήματα πού χρειάζονται, διὰ νὰ ἔχομεν κατεῦθυσιν εἰς τὴν ἄμυναν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας; Ἄλλ' ἴσως-ἴσως πρόειν νὰ λεχθῆ ἔν τέλει κατὶ ἀκόμη ἐνοχλητικώτερον: πόσοι εἰς τὸν τόπον αὐτόν, ἐὰν ἐδιάβαζαν εἰς ἑλληνικὴν ἐφημερίδα ἓνα τέτοιο ἄρθρον, θὰ συνεκινούντο, ὅπως ἔχει λόγους βεβαίως νὰ ξέρεῃ ἡ ξένη ἐφημερὶς ὅτι ἐπρόκειτο νὰ συγκινήθουν οἱ ἰδιόκτι της ἀναγνώσται;»

Συνεχίζω τὴν ἀντιγραφὴν μου ἀπὸ ἐπιφυλλίδα προῖντης ἐφημερίδος γραμμικὴ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Κουρμούλη.

«Νεωτάτη κωμῶδια τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναδιδάσκει ἐπὶ σκηνῆς εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὰ λατινικὰ καταργοῦνται εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας νομοθετεῖ ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία θὰ διδάσκειται ἀπὸ μεταφράσεων. Καὶ τοῦτο, ἔνεκα τῆς πείσεως τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοῦ συγχρόνου βίου. Ὁ Ἀριστοφάνης ὅμως ἐπρόλαβε, πρὸ 24 ἡδὴ αἰῶνος, μὲ τὴν «Νεφελοκοκκυγίαν» του. Μουσικὴ, μαθηματικὰ καὶ ἑλληνικὰ εἶναι τρία ἐκ τῶν λεπτοτάτων ὀργάνων τῆς σκέψεως, τὰ ὁποῖα ἐπενόησέ ποτε ὁ ἄνθρωπος. Τὰ ἐπενόησε ὅμως πράγματι ὁ ἄνθρωπος ἢ μήπως ἐεῖρισκοντο εἰς λαθάνουσαν κατάστασιν καὶ ἐπερίμεναν μόνον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, διὰ νὰ τὰ ἀποκαλύψῃ; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὀπίσθη ἀπαξ μὲ τὸν ἑλληνικὸν λόγον (αὐτὸ δὲ δὲν ἀπαιτεῖ παράλογικὸν μόνον βαθμὸν συγκεντρώσεως τοῦ μαθητοῦ) εἶναι βέβαιος ὅτι ἀπέκτησε «κτῆμα ἐς αἰετ», ὅπως προκειμένου περὶ τῆς ἰστορίας του, λέγει ὁ Θουκυδίδης. Πρακτικὰ ἐπιστήμια χωρὶς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς εἶναι βόμβα ὑδρο-

γόνου, ὁ δὲ τίτλος τῆς νέας αὐτῆς Ἀριστοφάνειου κωμῶδιος θὰ εἶναι Οἱ βάρβαροι».

Αὐτὰ τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τῆς ἐφημερίδος Boston Globe καταχωρεῖ ὁ κ. καθηγητὴς στὴν κριτικὴν του γιὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς παιδείας ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο ὑπουργεῖο.

Κι ἐγὼ μὲ τὴν σειρά μου διερωτῶμαι, γιατί ἔχομε βαλθῆ νὰ αυτοκτονήσωμε ὡς ἔθνος. Κουβεντιάστε μ' ἓνα ξένο καὶ θὰ δῆτε πῶς ἂν διατηρῆ κάποια ἐκτίμησι γιὰ τὴν χώρα μας, αὐτὴ ὀφείλεται ἢ στὸν ἀγῶνα τοῦ 40 ἢ στοὺς ἀρχαίους μας συγγραφεῖς. Ὡς νεοέλληνας στὸν εἰρηνικὸ στίβο τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἔχομε τίποτε νὰ ἐπιδείξωμε. Θὰ μπορούσαμε ὅμως νὰ γίνωμε κέντρο κριτικῆς, σχολασμοῦ καὶ ἐκδόσεως τῶν ἀρχαίων κειμένων. Θὰ μπορούσαμε νὰ γίνωμε κέντρο παιδαγωγικοῦ καὶ χριστιανικοῦ ἤθους. Αὐτὴ θάταν ἡ μοῖρα καὶ ἡ ἀξία τῆς Ἑλλάδος. Κι' ἐμεῖς ξηλώνομε τὴν διδασκαλίαν τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν, ἀντὶ νὰ τὴν συστηματικῶς ποιεῖσῃ καὶ νὰ τὴν ἀναδείξωμε. Τὰ ἀρχαῖα κείμενα, ὅπως σήμερα τὰ διδάσκωμε, εἶναι καρικατοῦρες καὶ ἐξαμβλώματα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, πού προξενοῦν τὴν ἀντιπάθεια καὶ τὴν ἀποστροφή τῶν μαθητῶν. Ὅσο γιὰ τὸν Χριστιανισμό μας; Μὰ ἔχει μεταβληθῆ σὲ χριστολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἐνασχόλησι, μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ βιώματα τῆς ψυχῆς μας. Χωρίσαμε τὸ νοῦ ἀπὸ τὴν καρδίαν, διασπασαμε τὴν θεωρίαν ἀπὸ τὴν πράξιν, κρατήσαμε ἐγωϊστικὰ ἱκανότητες, πού ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῶν στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάτης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ σὰν ἀποτέλεσμα ἔρχεται ἡ γελοιογραφία, ἡ εἰρωνεία τῶν φίλων καὶ ἡ ἰταμότης τῶν ἐχθρῶν. Δὲν διαβάσατε στίς ἐφημερίδες τῶν τελευταίων ἡμερῶν ὅτι ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας τῆς Γιουγκοσλαβίας μᾶς κατηγοροῦσε ὅτι κακοποιῦμε τοὺς Μακεδόνας(;), πού κατοικοῦν στὴν χώρα μας; Ποιὰ ἦταν ἡ ἀντίδρασίς μας; Νὰ μείνωμε εὐχαριστήμενοι ἀπὸ τὶς ἐξηγήσεις (ποῖες ἐξηγήσεις;) τῆς γιουγκοσλαβικῆς κυβερνήσεως! Οὔτε γάτα οὔτε ζημιά!

Δὲν ἔχομε καταλάβει ὅτι ἡ ἀστυχὴ νεολαία μας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κληματογράφου καὶ ἀπὸ τὴν δικὴν μας ἀσυνέπειαν δὲν ἔχει ἰδανικά. Ὁνερὸ τῆς εἶναι ἡ ρόδα, ὁ ποδόγυρος καὶ τὸ γεμάτο πορτοφόλι.

Κι ἐμεῖς πᾶμε νὰ κουντουρευώμε καὶ τὰ τελευταία κλωνάρια τοῦ κτυπημένου δέντρου. Δημοσιογράφος, πού λένε πῶς ἔχει ἀξία, ἐπαίνεσε τὴν πράξιν ἐνὸς ἐφήβου πού σκότωσε

τῆ φίλη του κι αὐτοκτόνησε, λές και ἔρωσ σημαίνει ἰδιοκτησία τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Μαθητῆς ἐρράτασε ἐπανειλημμένα τὸν καθηγητῆ του, γιατί ἐκεῖνος τοῦ ὑπέδειξε νὰ εἰσέλθῃ στὴν αἴθουσα διδασκαλίας' ἔτσι σχολεῖο σημαίνει τόπος περιφρονήσεως τῆς ἀσودσίας τῶν μαθητῶν. Κινηματογραφιστῆς ἐμήνυσε δύο καθηγητῆς ἐπαρχιακοῦ γυμνασίου, γιατί θέλησαν νὰ πιάσουν ἐπ' αὐτοφόρω μαθητῆς τοῦ σχολείου τους, πὸν παρακολουθοῦσαν ἀπυρορευμένη ταινία. Καὶ νὰ δῆτε πὸν οἱ δύο καθηγητῆς θὰ πληρώσουν πρόστιμο, γιατί ἔβλαψαν τὸ πορτοφόλι τοῦ κ. κινηματογραφιστοῦ καὶ παρεβίασαν τὴν θεμελιώδη ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας. Θὰ μοῦ πῆτε ἴσως πὸς ἀγωγή δὲν γίνεται μὲ ἀστυνομκῆς μεθόδους. Καὶ θὰ σᾶς ἀντεῖπω πὸς ἂν ἡ γνήσια ἀγωγή εἶναι ὑπόθεσις ἐλευθερίας, οἱ νόμοι πάντως δὲν ἔγιναν γιὰ νὰ κατοχυρώσουν τὸ κινήματεμπέριο. Σήμερα, βλέπετε, καίμε ἄφθονο λιβάνι, γιὰ νὰ ὑμνήσωμε τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τὴ σαπίλα καὶ θυμόμαστε τοὺς νόμους καὶ τὴν ἠθική, ὅταν πρόκειται νὰ προσπίσωμε τὰ συμφέροντά μας.

Κρίμα πὸν τόσο εὐκόλα ἐγκαταλείπομε τὰ ἰδανικά μας. Λυποῦμαι τὴν παρούσα γενεὰ πὸν μὲ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἐπεικεία τῆς καταδικάζει σὲ πνευματικὸ λιμὸ καὶ ψυχικὴ ἀδυναμία σὲ τὴ νέα γενεὰ. Οἰκίρω τὴ νέα γενεὰ πὸν πιστεύει στοὺς ἥρωες τῆς ἀλητείας τοῦ γαλλικοῦ κινήματογράφου, πὸν λατρεύει τὸν κινισμὸ καὶ τὴν ὀμότητα καὶ πὸν θεωρεῖ σὰν ἀνώτερη ἰδεολογία τὸν διεθνισμὸ καὶ τὴν περιφρόνησι τῆς πατρίδος.

"Οσοι ἀκόμη νοιῶθουν μέσα τους λίγη ἀνθρωπιά ἂς συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα τους γιὰ τίς παλιές ἰδέες (μῆπως ἡ παλαιότες τῶν ἰδεῶν δὲν σημαίνει σκουριά, ἀλλ' ἀντίθετα ἀντοχὴ σὸ χρόνο;). Κι ἐγὼ λοιπὸν θὰ μείνω πιστὸς σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη.

★

Μιά λοιπὸν καὶ τοὺς νέους μας ἀπασχολεῖ πολὺ ὁ ἔρωσ, θὰ εἶχα νὰ τοὺς πὸν νὰ διαβάσουν τὸ ἄρθρο τῆς «Συζητήσεως» τοῦ Δεκεμβρίου «Ἐρωσ καὶ γάμος» τοῦ κ. Βρυάκη. Ἐκεῖ ὁ ἔρωσ συμβαδίζει μὲ τὸν γάμο. Ἐρωσ δὲν σημαίνει μόνον ἀκοπή ἀπολαυῆ εὐχαρίστον καὶ ἡδονικῶν δώρων, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνα καὶ ὑποχωρητικὸτητα καὶ θυσία καὶ καλωσύνη. Κάνουν λάθος ὅσοι νομίζουν πὸς ὁ γάμος προσφέρει νοχελικὴ εὐτυχία. Ἡ εὐτυχία εἶναι καρπὸς καὶ βράβευσις ἀγωνίσματος, πὸν σημαίνει ἰδρώτα καὶ προσπάθεια. Ὁ γάμος δὲν εἶναι χουρμαδιά, καί μὸς ταράξης λίγο τοὺς κλάδους, ἔχεις ἀφθονους καρπούς, ἀλλὰ καρδένια, πὸν θέλει συνεχὴ καὶ ἀγρυπνη φροντίδα.

★

Πολὺ μ' ἄρεσε τὸ ἄρθρο τῆς «Ζωῆς» τῆς 30ῆς Νοεμβρίου, πὸν ἀναφέρεται στῆς φυλακῆς.

Ἡ φυλάκις δὲν εἶναι τόσο τρόπος ἀποκοπῆς τοῦ καταδίκου ἀπὸ τὴν κοινωνία, ὅσο εὐκαιρία σφρονομισμοῦ καὶ ἀναμορφώσεως του, ὅστε νὰ γίνῃ κατάλληλος γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ μετὰ τὴν ἐκπαισι τῆς ποινῆς του. Αὐτὰ στὴν θεωρία. Στὴν πράξι συμφύρονται οἱ ἐγκληματῆς μὲ τοὺς κινουὺς καταδίκους, οἱ μεγαλύτεροι μὲ τοὺς μικροτέρους, ὅποτε ἀπὸ τὴν κακὴ συνοίκηση καὶ οἱ κάπως καλοὶ γίνονται χειρότεροι. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ πολὺ λίγοι πηγαίνουν στῆς ἀγροτικῆς φυλακῆς. Οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοὶ μένον ἀργόσχολοι συντροφία μὲ τὸν κακὸ ἐάντὸ τῆς καὶ τὴν ἀρροστημένη φαντασία τους. Ἄλλ' ἡ ἀργία εἶναι πρόσθετος παράγων ἐξωθήσεως σὸ κακὸ. Ἄν σ' αὐτὰ ὑπολογίσετε κ' ἕνα πνεῦμα περιφρονήσεως ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχῶν, τότε θὰ καταλάβετε ὅτι ἡ φυλάκις καθόλου δὲν συντελεῖ στὸν σφρονομισμὸ τοῦ καταδίκου. Καὶ ὅμως ἡ ἀγάπη, ἂν ὑπῆρχε ἀγάπη, θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει λύσεις, ὅπως τὸ ἄρθρο, γιὰ τὴν ὀμαλή ἐξέλιξι τῶν κρατουμένων.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

Παρακαλοῦμεν οἱ κ. κ. συνδρομητῆς τῶν «Ἀκτίνων» ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἀρξάμενον νέον ἔτος 1962 ἐκ δραχ. 45, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ (Καρύτση 14, Ἀθήνας -1).